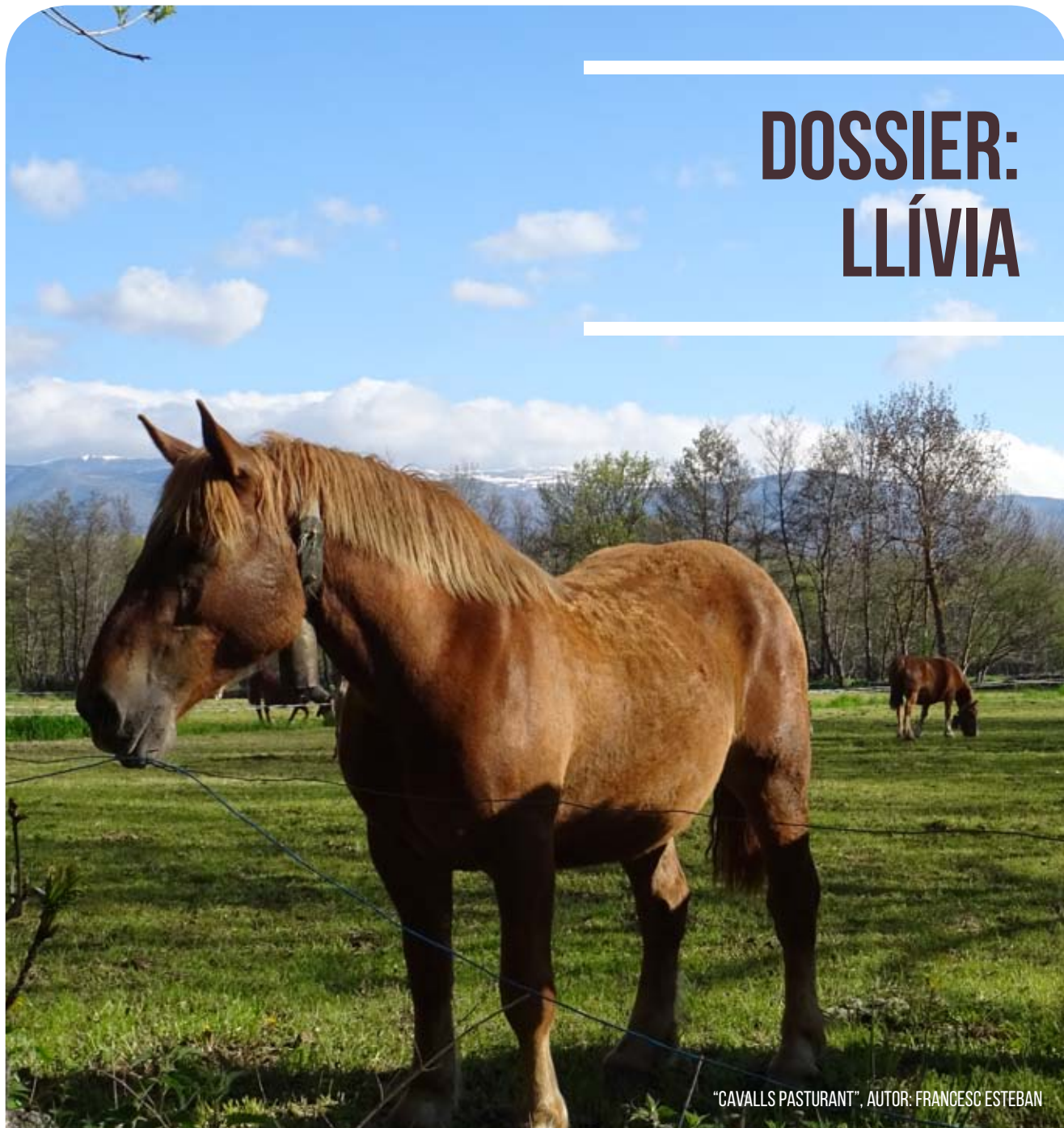

DOSSIER: LLÍVIA

"CAVALLS PASTURANT", AUTOR: FRANCESC ESTEBAN

Grup de Recerca
de Cerdanya

IDAPA

Institut per al Desenvolupament
i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran
*Institut entath Desenvolopament
e era Promocion deth Naut Pirenèu e Aran*

Diputació de Girona

ÍNDEX

- PÀG. 04** Cerdanya, un sol país i dues realitats. Alfred Pérez-Bastardas
PÀG. 05 A les telúries: Urpes i udols. Enric Quílez i Castro
PÀG. 06 Ciència ficció: Els ocells. Enric Quílez i Castro
PÀG. 07 Poesia: Ramon Llull
PÀG. 08 L'escut de Cerdanya. Armand de Fluvià
PÀG. 09 Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya. Font-romeu-Cerdagne-Andorre. J. Ferrer. Albert de Montjuïc
PÀG. 10 Els deures: a casa o a classe?. Albert Grau
PÀG. 12 Més enllà de la neu: el Pirineu i els mitjans de comunicació. Lluís Obiols
PÀG. 14 El camp de la discòrdia. Alfons Mills
PÀG. 17 L'ampliació de l'aeròdrom de la Cerdanya. Miquel Llimona
PÀG. 18 Aeroport Andorra-La Seu d'Urgell: oportunitats, incògnites. Guillem Lluch
PÀG. 20 Cultura, gastronomia i paisatge. Jaume Piguillem
PÀG. 21 Memòria sobre la reclamació del 'Dietari de Puigcerdà' i del 'Llibre de Privilegis' (1921-1930). Erola Simon i Lleixà
PÀG. 30 Les falles, un patrimoni ancestral dels Pirineus passat pel sedàs cristià. G. Cunill
PÀG. 33 Una pinzellada biogràfica sobre el coronel Molera i Puigcerdà. Oriol Mercadal i Fernández
PÀG. 40 La integració vertical i la concentració de la indústria audiovisual perverteixen la neutralitat social?. Jordi Forcada i Nicolau
PÀG. 42 El diable i Sant Ermengol, constructors de ponts. J. Soler-Amigó
PÀG. 44 El Còdex Beza, un dels manuscrits més antics dels Evangelis. J. Rius-Camps
PÀG. 48 Ramon Llull i la traducció. Ramon Pinyol i Torrents
PÀG. 51 Una nota sobre Verdaguer i el carlisme. Ramon Pinyol i Torrents
PÀG. 54 Ramon Casas un artista modern que pinta, dibuixa i retrata. Alfred Pérez-Bastardas
PÀG. 64 Premsa de Cerdanya (II) Cerdanya (1968) i Rufaca (1977). Alfred Pérez-Bastardas
PÀG. 71 La sanitat a l'Alt Pirineu i Aran. ApiA
PÀG. 72 Pirineu transversal. ApiA
PÀG. 73 Records sobre llibres en la inauguració de la Biblioteca pública de Bolvir. Alfred Pérez-Bastardas

DOSSIER: LLÍVIA

- PÀG. 76** Llivia, un enclavament cerdà. Alfred Pérez-Bastardas
PÀG. 78 35 anys de Festival de Música Vila de Llivia. Cristina Llombart
PÀG. 81 Llivia: la torna i l'excepció. Agustí Alcoberro
PÀG. 83 Les incoherències d'una frontera: la "paella" de Llivia. Eva Serra i Puig
PÀG. 88 I al segle XXI l'enclavament probablement continuarà, els problemes de l'europeisme arrossegueu la lliure circulació. Gerard Cunill
PÀG. 95 Collage sobre "el pas lliure", o no tan lliure, per la "via neutral" que comunica l'enclavament amb Puigcerdà durant els darrers segles. Marc Delcor
PÀG. 106 Llivia, l'enclau?. Joaquim Nadal i Farreras

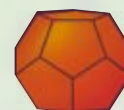
EDITORIAL

En aquestes darreres setmanes, a la Cerdanya hi ha hagut força polèmica per alguns temes mediambientals, com és el cas d'una hipotètica ampliació i canvi d'usos de l'aeròdrom d'Alp (de fet, de Das).

Això ha provocat una certa reacció en el territori, majoritàriament contrària al canvi d'usos que s'ha traduït en la creació d'una plataforma i en força soroll mediàtic. Hem volgut recollir aquestes inquietuds en una sèrie d'articles d'opinió, com podreu veure.

Al dossier tractem sobre Llivia, molt especialment sobre la seva condició d'enclavament i els problemes i avantatges que això reporta i ha reportat històricament a la població.

Esperem que us agradi el contingut d'aquest número i que en gaudiu.

Grup de Recerca
de **Cerdanya**

grup@recercacerdanya.org

Enric Quílez i Castro. *President del Grup de Recerca de Cerdanya*

COL-LABORADORS

Director: Enric Quílez i Castro

Coordinador General: Alfred Pérez-Bastardas

Corrector ortogràfic: Oriol Mercadal

Maquetació: Anna Solans. www.creativa.cat

Internet: Gael Piguillem i Boladeras

COL-LABORADORS HABITUALS

Gerard Cunill, Albert Grau, Miquel Llimona, Guillem Lluch i Torres, Oriol Mercadal, Alfons Mills i Munt, Alfred Pérez-Bastardas, Gael Piguillem i Boladeras, Jaume Piguillem Pérez de Rozas, Erola Simon i Francesc Esteban Barbero.

"SAFRÀ DE MUNTANYA (CROCUS ALBIFLORUS)", AUTOR: FRANCESC ESTEBAN

Cerdanya, un sol país i dues realitats

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Geogràficament, culturalment, comarcalment, per la seva llengua comuna, o la seva realitat històrica, la Cerdanya, només pot ser considerada com un sol país, dividit administrativament i políticament. Mentre que altres països pirinencs han quedat “afincats” sota un Estat o l’altre, posem per cas el país d’Aran, o el país de Foix, i encara el país del Bearn, etc., la Cerdanya fou partida, com ho és encara el país Basc. Tanmateix Andorra ha quedat independent, i pensem a hores d’ara que és una sort de cara el segle XXI; potser no ho fou en segles enrere per la condició paupèrrima de la seva gent durant els temps passats, però ara gaudeix de bona salut política i econòmica dins del desordre establert al món.

Per això és tan important que les accions a desenvolupar per les dues realitats de la Cerdanya, es programin i s’instrumentin amb una visió cultural, és a dir geogràficament unida, comarcalment única, d’un sol país pirinenc, per tal que la visió que se’n pugui fer per aquells que vénen de fora, els sigui reconeixible en la unitat. I això hauria de ser vàlid en totes les manifestacions culturals, esportives, muntanyenques, territorials, per tal que també es vegi i s’entengui que malgrat les dues realitats polítiques, la xarxa geogràfica i comarcal vagi esdevenint una.

I potser el nou inaugurat Hospital de Cerdanya (transfronterer), com el Segre, el Reür, el Querol, i la carretera de Llívia, que també són transfronterer, ja és en si una demostració fefaent del que vull dir, demostrant alhora que si té aquesta estructura comarcal entre dos Estats, és perquè la idea d’unitat geogràfica i estratègica té una dimensió històrica comarcal que no es pot obviar i aporta serveis unificats.

Precisament en aquesta direcció s’han produït també dues accions que tenen en comú aquest tret d’unitat comarcal cerdana; un és un fulletó d’excursions pel territori cerdà que no entén de divisions, sinó que està elaborat amb criteris comarcals i geogràfics. Hi podem trobar quatre graus d’excursions segons siguin triades per gent jove muntanyenca amb capacitat per fer les travesses de més alçada, d’altres per caminants cap a indrets més suaus de la muntanya, n’hi ha

per fer en família, i encara per anar amb bicicleta o per aproximar-se amb cotxe.

L’any passat es va publicar un altre fulletó dedicat a a museus i equipaments patrimonials de la Cerdanya; aquest cop la iniciativa va sorgir de l’ajuntament de Puigcerdà, amb la col·laboració dels de Bellver, Llívia, Bolvir, Das, Montellà, Martinet, Meranges, i del Consell Comarcal, que de manera conjunta han volgut donar a conèixer els tresors de “La Cerdanya : Art i Patrimoni” de la mà de Sara Aliaga, Enric Quílez, Oriol Mercadal, i Erola Simón, amb les fotografies d’Emili Giménez. El treball publicat per l’Ajuntament de Puigcerdà, que l’honora, conté una vintena de trajectes de zones cerdanes per fer-se càrrec del que representa tota la comarca passant per Puigcerdà, amb el seu Museu Cerdà, la Llívia històrica, la bella vila de Bellver, l’ermitatge de Font-romeu, el gran forn solar d’Odelló, i tot un seguit de recorreguts del granític cerdà, amb els dòlmens i les esglésies romàniques, fins arribar a la ciutadella de Montlluís ja en el mateix coll de la Perxa. Creiem d’interès aquestes aquestes publicacions i esperem que facin conèixer més i millor la Cerdanya, per promocionar un turisme cultural que equilibri l’allau dels que pugen a Cerdanya per disfrutar del paisatge i de la natura.

Totes aquestes accions porten a fer entendre que el país cerdà té una unitat comarcal, malgrat les dues realitats polítiques en què està emmarcada políticament i que potser perquè essent membres, els seus respectius Estats de la Unió Europea, es podrien a la llarga configurar com a una comarca pirinenca dins de l’Euroregió Pirineus-Mediterrani, que ja fa anys que existeix. Tindríem doncs, reconeguda una comarca (transfronterera) dins aquesta Euroregió. Hi podria desenvolupar polítiques unitàries (que aquests dos llibrets, en són una mostra), com el ja inaugurat Hospital de Cerdanya, com també seria d’interès, i ja se n’ha parlat molt, un Institut d’ensenyament mitjà unificat de la Cerdanya, com també una política unitària de comunicacions, tant ferroviàries (no ens toqueu el Tren Groc !), com de túnels, de mercaderies, de rutes turístiques en generals, etc.

No cal dir que culturalment es podria nodrir,

aquesta comarca pirinenca de la Cerdanya, de mitjans periodístics unitaris, que fessin d'enllaç i de punt de trobada dels interessos comuns. El conjunt de totes aquestes polítiques vindria a ser una visió de conjunt de la comarca, com ho fa l'Aran, com ho fa Andorra (és clar), com s'hauria de fer en el País Basc, o en altres territoris pirinencs que són prou comuns entre les dues bandes frontereres amb opuscles turístics unificats, senyalitzacions adequades unitàries, polítiques econòmiques que es puguin aplicar adequadament en el seu conjunt i, en fi, tot allò que sigui prou important per desenvolupar aquesta comarca pirinenca cap a un sentit d'unitat cultural, econòmica i política. Aleshores, el Dia de la Cerdanya, ho seria cada dia, i no com ara, que l'expressió d'un voluntarisme poc eficaç. D'ençà d'aquell antic Manifest de Font-romeu, per allà el 1978, no sabem de cap altre document sociopolític que l'Assemblea d'Alcaldes de

Cerdanya hagi donat a llum. TV cerdana, premsa cerdana o ràdio cerdana, poden ser, entre el que hi ha ara i el que podria ser, uns elements potents d'aglutinació regional-comarcal. Potser ens podríem fer sentir a la UE, com a demandants econòmics i polítics en funció de la potencialitat turística, cultural, mediambiental, com a Reserva de la Biosfera, etc. Potser algunes coses són molt lluny encara de abastar-la, però és important tenir-les present per tal de fer un programa a llarg termini com a accions a realitzar.

Perquè malgrat que la Cerdanya sigui un sol país amb dues realitats, podem fer canviar aquesta situació, i donar a aquesta comarca un nou estatut que ens apropi i ens uneixi com a realitat europea del segle XXI. Aleshores tindríem una Cerdanya, és a dir un país, amb una sola realitat comarcal, que és el que històricament ha sigut.

* De la Societat Catalana d'Estudis Històrics (IEC)

A les telúries: Urpes i udols

ENRIC QUÍLEZ

Pel que he pogut llegir darrerament a la premsa, sembla ser que tornen a sentir-se udols de llops a la Cerdanya. Dit d'una altra manera: s'ha tornat a detectar la presència d'algun llop en terres cerdanes.

Possiblement es tracti d'uns pocs exemplars i que la seva presència sigui temporal, però se'n torna a parlar, a l'igual que se'n parla –i molt– a la Val d'Aran de la reintroducció de nous exemplars d'òssos per diversificar genèticament la població actual d'úrsids, massa depenents dels gens de l'ós Pyros.

En alguns llocs d'Espanya, han descobert que la presència del llop o de l'ós és un reclam turístic important. En alguns llocs, fins i tot, han arribat a desestacionalitzar el turisme, ja que la presència de curiosos per veure llops o óssos o simplement per sentir-ne l'udol arriba en mesos diferents dels clàssics, com l'agost o la temporada de neu.

A Cerdanya, que se sàpiga, no hi ha cap colònia estable de llops, però crec que no seria mala notícia per la comarca, tant des del punt de vista ecològic, com des del punt de vista turístic.

Naturalment, tot depèn de com es vengui. Si ho pintem com que hi ha manades de llops per les muntanyes que es menjaran els turistes que vagin a collir

rovellons, evidentment, és molt diferent de fer sortides guiades per anar a veure rastres de llop a la neu o per escoltar l'udol d'aquest ancestral cànid. Tot depèn de l'enfocament.

Altrament està la preocupació lògica de molts ramaders que pateixen pels seus ramats, que puguin ser atacats o morts per aquests depredadors. És lògica la seva preocupació, però també és cert que l'Administració els compensa econòmicament quan es demostra que han patit atacs per part d'aquests animals, especialment en els casos de reintroduccions, com és el cas de l'ós.

La presència de grans depredadors és una bona notícia pels ecosistemes: evita la proliferació d'herbívors que poden arribar a ser molt negatives per l'entorn i pels propis herbívors i és un símptoma de molt bona salut ecològica d'aquests.

També hi ha l'opinió, potser no majoritària, però sí respectable, que aquests animals van ser eradicats en el seu dia per l'home, cosa que va costar força i

que ara no s'haurien de reintroduir. Alguns, fins i tot, acusen als "urbanites" de voler reintroduir aquestes espècies potencialment perilloses per l'home i pels ramats, mentre que a les ciutats gaudeixen de total seguretat.

Una part de raó no deixen de tenir, però també és força evident que els llops, a Barcelona, per posar un exemple, fa molts segles que no s'hi veuen. No és el

seu ambient més propici, precisament. Almenys, fora del zoo.

Així doncs, caldrà cercar un equilibri –com sempre– entre els interessos econòmics d'uns quants i els interessos del medi ambient de molts. Tampoc ens podem posar ara com ara a alliberar llops pel Pirineu, però una lenta i controlada reintroducció de l'espècie, podria ser positiva per a tothom.

Ciència ficció: Els ocells

ENRIC QUÍLEZ

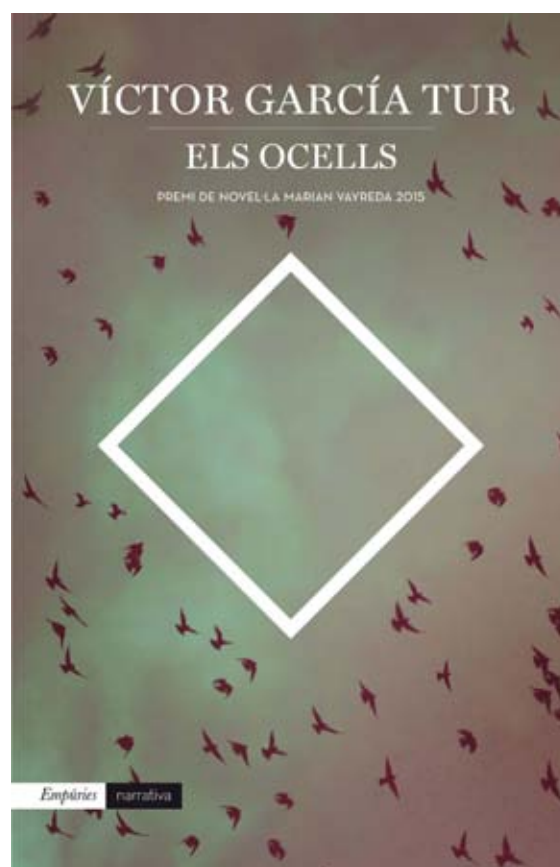
ELS OCELLS
VÍCTOR GARCÍA TUR
EMPÚRIES
PÀG.: 392
2016

"Els ocells" és una novel·la de ficció que podria ser catalogada en diverses categories: novel·la romàntica, de costums, de ciència-ficció... La veritat és que no acaba d'encaixar en cap categoria concreta, cosa que, en la meua opinió, li confereix un major interès.

La trama és aparentment simple: una dona barcelonina de mitjana edat arriba a un poble perdut de muntanya de localització indeterminada poc abans de les festes de Sant Antoni de la població, que se celebren amb gran xerinola per part de tothom. Mentrestant, una altra noia, ornitòloga, que treballa en un refugi d'aus propera a la població, se n'adona que totes les aus de la zona estan desapareixent misteriosament deixant un estrany buit sobre el mapa.

La novel·la toca diferents temes: la fi de les nissagues familiars, els pobles amb les seves tradicions ancestrals, els pobles de muntanya que s'acaben despolitant i que recorren al turisme com a taula de salvació desesperada, la vida rural, els ocells, personatges vinguts a menys amb l'edat, l'especulació urbanística i la contraposició entre la joventut idealista i la maduresa autocomplaent.

Però a causa del final, sobretot, podem catalogar l'obra com de ciència-ficció. Una novel·la que veu de diverses fonts, algunes clàssiques, com les germanes Brontë i d'altres més modernes com John Wyndham, l'escriptor anglès de ciència-ficció o una altra escrip-

tora del gènere, aquesta nord-americana, Octavia E. Butler, amb un desenllaç que recorda molt al de la seva trilogia de la Xenogènesi.

Així doncs, la novel·la, amb moltes referències heterogènies, toca diferents pals i recrea uns personatges realment interessants, dels quals volem conèixer més des de les primeres pàgines. Com a crítica negativa, diré que el final em sembla un xic precipitat, com si l'acabament i la resta de la novel·la fossin dues peces independents que s'haguessin lligat precipitadament per la temàtica de la desaparició dels ocells.

Tot i així, es tracta d'una novel·la molt interessant, guanyadora del premi Marian Vayreda 2015, la lectura de la qual recomano entusiàsticament.

Poesia: Ramon Llull

CANT DE RAMON

[Són creat e ésser m'és dat
a servir Déu que fos honrat,
e són caüt en mant pecat
e en ira de Déu fui pausat.
Jesús me venc crucificat,
volc que Déus fos per mi amat.

Matí ané querre perdó
a Déu, e pris confessió
ab dolor e contrició.
De caritat, oració,
esperança, devoció,
Déus me fé conservació.

Lo monestir de Miramar
fui a frares Menors donar
per sarraïns a preïcar.
Enfre la vinya e el fenollar
amor me pres, fé'm Déus amar,
enfre sospirs e plors estar.

Déus Paire, Fill, Déus Espirat,
de qui és Santa Trinitat
tracté com fossen demonstrat.
Déus Fill, del cel és davallat,
de una Verge está nat,
Déu e home, Crist apellat.

Lo món era en damnació;
morí per dar salvació
Jesús, per qui el món creat fo.
Jesús pujà al cel sobre el tro,
venrà a jutjar li mal e el bo:
no valran plors, querre perdó.

Novell saber plors hai atrobat,
pot-n'hom conèixer veritat
e destruir la falsetat:
serraïns seran batejat,
tartres, jueus e mant orat,
per lo saber que Déus m'ha dat.

Pres hai la crots, tramet amors,
a la Dona de pecadors
que d'ella m'aport gran socors.
Mon cor està casa d'amors
e mos ulls fontanes de plors.
Entre gauig estaig e dolors.

Són home vell, paubre, meyspreat,
no hai ajuda d'home nat
e hai trop gran fait emparat.
Grans res hai del món cercat,
mant bon eximpli hai donat:
poc són conegut e amat.

Vull morir en pèlag d'amor.
Per ésser gran no n'hai paor
de mal príncep ne mal pastor.
Tots jorns consir la deshonor
que fan a Déu li gran senyor
qui meten lo món en error.

Prec Déus trameta missatgers
devots, scients e vertaders
a conèixer que Déus home és.
La Verge on Déu hom se fes
e tots los sants d'ella sotmès
prec que en infern no sia més.

Llaus, honor al major Senyor
al qual tramet la mia amor
que d'ell reeba resplendor.
No són digne de far honor
a Déu, tan fort són pecador,
e són de llibres trobador.

On que vage cuit gran bé far,
e a la fi res no hi puc far,
per què n'hai ira e pesar.
Ab contrició e plorar
vull tant a Déu mercè clamar
que mos llibres vulla exalçar.

Santedat, vida, sanitat,
gauig, me dó Déus e llibertat,
e guard-me de mal e pecat.
A Déu me són tot comanat:
mal esperit ne hom irat
no hagen en mi potestat.

Man Déus als cels e als elements,
plantes e totes res vivents
que no em facen mal ni turments.
Dó'm Déus companys coneixen'
devots, lleials, humils, tements,
a procurar sos honraments.

Ramon Llull pintat per RICARD ANCKERMANN (1870)

L'escut de la Cerdanya

ARMAND DE FLUVIÀ I ESCORSA

En demanen que parli de l'escut de la Cerdanya. Bé, d'entitats territorials "Cerdanya" jo només en conec dues: el comtat de Cerdanya i la comarca de la Cerdanya. Tanmateix, també havia existit una vegueria de Cerdanya.

El comtat o els comtes privatis de Cerdanya mai no van tenir escut perquè es van extingir abans de l'aparició de la ciència heràldica, concretament el 1117, a la mort sense fills del comte Bernat I. És el mateix que succeeix amb els comtats de Rosselló i Besalú.

La comarca de la Cerdanya és una de les comarques catalanes que no té escut i la vegueria tampoc en va tenir.

Tanmateix, si hom consulta la Viquipèdia i alguns treballs d'heràldica poc seriosos, hom veurà que no només li atribueixen un escut sinó també una bandera.

Aquest escut se'l va inventar, als voltants del segle XVI, algun heraldista. El fet és que ja apareix als armoriais d'Esteve Tamborí i de Francesc Tarafa, i successivament s'ha anat repetint en obres posteriors. Invenció amb la qual no podem estar d'acord de cap manera, puix que no té cap fonament històric, principalment per la raó que he assenyalat al començament.

L'escut en qüestió és tan poc original que gairebé és igual al de la ciutat de Barcelona. Es tracta d'un quarterat en sautor: al 1r i 4t, d'or, quatre pals de gules; 2n i 3r d'argen, una creu plena de gules. El de ciutat de Barcelona és un quarterat en creu: 1r i 4t d'argen, una creu plena de gules, 2n i 3r d'or, quatre pals de gules.

La bandera, d'invenció més moderna, és el resultat de la conversió de l'escut en bandera, o sigui, una

bandera heràldica.

El 1980, en ésser transferida a la Generalitat la competència per oficialitzar els símbols dels ens locals territorials, hom va començar a posar ordre a l'immens caos que hi havia en aquest tema.

El Consell comarcal de la Cerdanya, en sessió de 4 de febrer de 1997, va acordar iniciar expedient d'oficialització de l'escut comarcal i jo, com a assessor d'Heràldica i Genealogia de Catalunya, assignat a la Direcció General d'Administració Local del Departament de Governació, em vaig encarregar d'elaborar i redactar un informe, l'1 de juliol del mateix any.

Es tractava de cercar un senyal que pogués identificar i distingir, amb caràcter oficial, la Comarca de Cerdanya i organitzar-li un escut amb un blasonament correcte.

A l'Informe núm. 826.29, deia que potser seria interessant requerir l'opinió dels ciutadans cerdans per tal de veure si hom trobava un senyal que, per les seves característiques d'originalitat, exclusivitat o magnitud (tal com demanava el "Reglament dels Símbols dels Ens Locals") tingués una àmplia acceptació, puix que jo, tot i esforç que hi vaig dedicar, no vaig poder trobar-ne cap. Penso, tanmateix, que a la mateixa gent del país no seria difícil de trobar aquell senyal (una flor, un arbre, una planta, un animal, un estri, un significat etimològic consensuat, un monument, un accident geogràfic, etc.) que servís a tal efecte. Això s'esdevé als escuts o símbols de molts països i ciutats del món: l'ós berlinès, la fulla d'arç del Canadà, les diferents àguiles d'Alemanya, Polònia, i Àustria, el gall valonès, la flor de lis francesa, el trèvol irlandès.

dès, la palma reial cubana, les quines portugueses, el còndor equatorià, l'àguila i la serp mexicans, el lleó flamenc, el cedre libanès, el yin-yang coreà, el drac alat gal·lès, el canelobre de set braços i l'estrella de David israelians, la roda de filar índia, la Creu del Sud australiana, l'esfera celeste brasilera, el trident barbadenc, etc.). Una vegada escollit, el símbol no tarda a esdevenir tradicional i representatiu, fins al punt que, amb el temps, ningú no el discutirà.

A mi, com a idees que puc atrevir-me a donar, se m'acudeix un cap de senglar, figura molt comu-

na a l'heràldica, o un elefant, que recordaria el pas d'Anníbal travessant amb aquests paquiderms els Pirineus. L'elefant és comú a Dinamarca, país que té com a ordre suprem el de l'Elefant Blanc i també és a l'escut de la ciutat siciliana de Catània i a la bandera històrica de Tailàndia. A més a més seria l'únic escut del Principat amb aquest animal i, per tant, ràpidament identificable, que és del que es tracta.

Des de l'enviament de l'informe, el Consell Comarcal no va donar cap resposta i, per tant, la Cerdanya encara no té escut.

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya

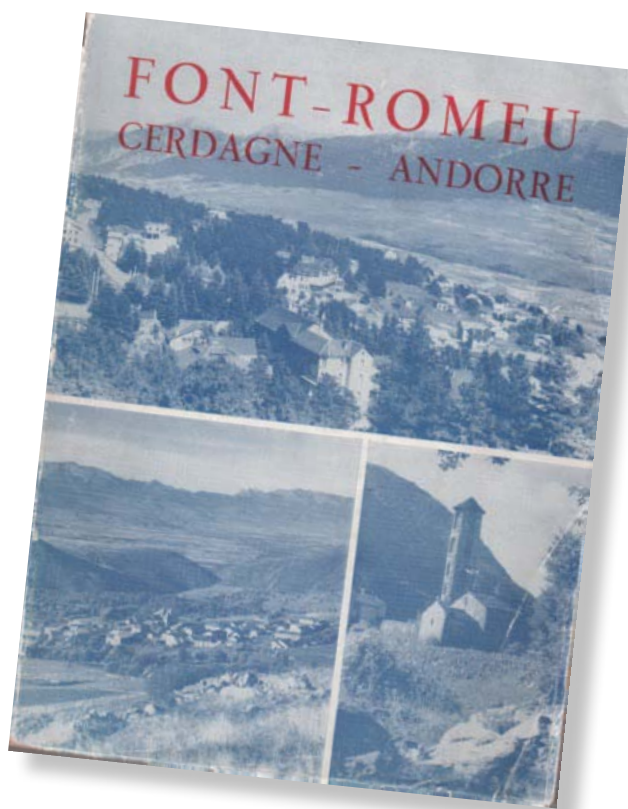
ALBERT DE MONTJUÏC

FONT - ROMEU · Cerdagne - Andorre de J. Ferrer

Finalment, no puc oblidar un llibre molt poc conegut en els mitjans turístics i excursionistes de Catalunya, potser perquè va dirigit als viatgers francesos de l'Alta Cerdanya i d'Andorra. Publicat a Perpinyà el 1955, amb el títol de *Font-Romeu-Cerdagne-Andorre*, té diverses edicions un pèl diferents unes de les altres, ja que cada vegada s'hi ha afegit descripcions i itineraris que l'han enriquit. La primera és del 1948. L'autor és Joaquim Ferrer, *Abbé*, i que demana el *nihil obstat* de la jerarquia eclesiàstica per la publicació de l'obra. En tinc la segona edició, potser la més completa, i el títol de la primera part és *Font-Romeu et ses environs*, presentada com a *Guide Touristique*. El llibre conté 145 pàgines amb coberta de tres fotografies vistoses de cada una de les parts anunciades al títol; el paper del llibre és francament rústic, ara ja groguenc, de poca qualitat, mentre que les fotografies són impreses en paper *couché*. Té un prefaci de Henri Duclos, i una breu presentació de Y.H. i del mateix autor que regracia els ajuts rebuts, sobretot del fotògraf de Font-Romeu, M. Goudin, així com els que han ajudat econòmicament a publicar el llibre. Probablement, aquesta guia de viatges fou molt apreciada en la Cerdanya francesa en el seu moment, i poc coneguda en la banda espanyola. El llibre també conté unes il·lustracions fotogràfiques molt interessants i uns gravats al boix de M. Bassouls, que contrasten amb les fotografies modernes. Tot

plegat és un magnífic regal per aquells que recullen testimonis de la Cerdanya i guarden els *clàssics* com un record d'altres èpoques.

La primera part és una visita a tot l'Ermitatge, detallada i precisa, per passar després a Font-romeu. No valora però, la part excursionista de l'entorn, si bé en cita molts llocs per anar-hi. No estic segur de trobar els llacs que anomena seguint només les seves descripcions. En els itineraris, sempre sortint de Font-romeu, valora els continguts patrimonials i artístics de les esglésies, incloent la descripció que en fan els historiadors de l'art com Brousse,

Marcel Durliat, Chevalier. Segueix també tots els pobles i viles de l'encontrada francesa i en fa una somera descripció per ser visitats, sobretot pel que fa a les esglésies. El conjunt em sembla interessant, atès que aporta una visió per a un neòfit de la comarca que si segueix les rutes i els itineraris, pot arribar a gaudir de la Cerdanya com a lloc d'excursions i visites turístiques de muntanya.

En conjunt però sobta com l'Abbé Ferrer, no reivindica en cap moment la Cerdanya com un tot comarcal, geogràfic. Tanmateix ni parlant d'Andorra diu quina és la llengua oficial. L'obra, doncs, té una visió oficialment francesa del territori de què parla, centrat a Font-romeu, com a punt de partida de totes les visites, itineraris i excursions. La seva visió cerdana és molt poc unitària; a més abasta també una part del Capcir (La Llagona, Formiguera, Els Angles i Puigbalador), hi ha un itinerari dedicat a Núria, de la qual diu: "ces dernières annés, Nuria est devenue une grande station touristique d'Espagne", sense mai anomenar el país d'origen on es troba la Vall ni mencionar el terme Catalunya.

Un altre itinerari és per anar a l'enclavament de Llivia, i finalment a Puigcerdà. És curiós veure com cada vegada que cita un lloc en cursiva de la Cerdanya espanyola ho fa en castellà, mentre que quan ho cita de la part francesa ho fa en català. El darrer itinerari, el XXII és dedicat a "Les Vallées d'Andorre"; per la descripció que en fa, es diria que el relat és dels anys

quaranta, al dir que les autoritats franceses donen permís per visitar Andorra previ dipòsit de la carta d'identitat francesa a la frontera del Pas de la Casa, del qual diu que són "quelques cabanes formant boutiques ou restaurants sont groupées autour du poste-frontière". Acaba el relat andorrà dient que "Vallées d'Andorre, petit principauté mais très beau pays"!

El llibre el recomanem, malgrat que està centrat a Font-romeu, sempre pensant que les rutes a seguir si bé moltes s'hi pot anar amb el Tren Groc (encara que no en descriu l'itinerari), està pensat per aquells que tenen un cotxe o bé agafin els autocars de línia. Les darreres pàgines independents del text són per anuncis d'hotels i botigues de cara el primerenc turisme de després de la guerra. Hi ha un plànol fet a mà de la banda francesa molt útil, i índex geogràfic i de les rutes a seguir per desplaçar-se. Per adquirir el llibre de segona mà o de vell, és fàcil a través d'Internet; hi ha força exemplars per comprar.

Els deures: a casa o a classe?

ALBERT GRAU

Fa poc més d'un any vaig començar un programa de Màster als Països Baixos. Va ser una decisió ponderada, amb hores de reflexió darrere. És un pas en què cal assumir que allà on vagis trobaràs xocs culturals que no sempre t'agradaran. El menjar, vaig pensar, o potser el tracte de la gent serà massa diferent. I tot i així, un dels canvis que més m'han marcat era totalment imprevisible: els deures.

A Espanya estem acostumats a un determinat nombre d'hores de classe, majoritàriament teòriques, en les que els professors desenvolupen la temàtica del currículum educatiu. Al final d'aquestes, normalment es llisten un seguit d'exercicis o enunciats a treballar

a casa. Sembla un procediment prou estàndard i raonable, així que en cap moment vaig imaginar que al capdavant l'educació es pot enfocar diferent.

La meva primera setmana a la Universitat d'Utrecht tenia un format molt típic per aquestes terres: quatre dies de classe, dos per una assignatura i dos per una altra. Aquí es fan les assignatures de manera intensiva en un parell de mesos, i de dues en dues. Els dos primers dies, 2 hores de teoria i cap a casa. Cap exercici, tot i que ens havien donat una llista amb exercicis sobre el temari que ens acabaven d'explicar. Llavors va arribar la sorpresa. Els altres dos dies de classe eren únicament temps per anar a classe, on hi hauria el

professor, i fer els exercicis. La gent podia parlar, fer grups, utilitzar la pissarra, posar música, el que sigui.

Jo estava estupefacte. En tota una setmana, per una assignatura, només teníem un dia de dues hores en el que el professor explicava a la pissarra. La resta d'hores que fèiem el segon dia (quatre hores, el doble que de teoria), es dedicaven únicament a resoldre exercicis i a fer preguntes al professor. Sorprenentment, venia tothom.

El resultat? Mai he treballat tant. Al final, si les hores que has de dedicar a fer exercicis no són les del teu temps lliure, i a més a més tens l'oportunitat de demanar preguntes sense haver d'enviar e-mails o anar a veure els professors, l'esforç és molt més portable. Fins i tot diré més, he estudiat més hores a casa que mai. El motiu és ben senzill, les hores que dediques a casa se centren sobretot en entregues que generalment no tens per què saber-les fer. És a dir, se'ns donava una llista d'exercicis, molt creatius, en els que tu mateix desenvolupes la teoria altre cop. I no, no has de saber fer-ho. Has d'entregar el que creus que s'ha de fer. Jo em vaig equivocar molt, i moltes vegades. I vaig haver de demanar extensions per poder-les acabar. La resposta del professor, sempre: I tant, endavant, mentre ho entenguis agafat un parell mes de dies.

I tot i així, se'm va donar la màxima puntuació en entregues.

Seré sincer aquí: aquest sistema, ara mateix, no es pot aplicar a Espanya. El més habitual quan una hora

es dedica a resoldre problemes a Espanya, sobretot si no és obligatòria, és que la assistència baixi a menys de la meitat de la classe. Jo mateix he decidit no anar fins a la universitat només per resoldre quatre exercicis. I això passa perquè la mentalitat és diferent. Aquí es ve a la universitat a resoldre problemes, a Espanya es va a la universitat perquè et donin la teoria. Sembla un canvi simple, només un matis, però és increïble la diferència que això fa a l'hora d'enfocar l'ensenyança. Els professors són molt més accessibles, la gent ve a classe molt més motivada perquè la setmana no consta únicament d'hores de teoria inacabables. Fins i tot diré que tantes hores de problemes motiven a la gent perquè, al capdavant, si tothom l'està resolent, tu també el pots resoldre.

Els deures, a casa o a classe? Doncs bé, a tot arreu. Substituir hores de teoria per hores de problemes on el mateix alumne es desenvolupa la teoria. A casa, exercicis més exigents que portin el temari una mica més enllà. Més difícils, menys rutinaris. Desafiaments. Perquè ningú vol fer exercicis avorrits a casa, però a tothom li agrada jugar a resoldre problemes de manera creativa. Sobretot si el que valoraran és el teu esforç individual, i no els resultats o conclusions com si fos un examen amb unes respostes més o menys fixades.

Deixem de parlar de deures, parlem de plantejar desafiaments als alumnes. De fer-los col·laborar. Empoderem l'alumnat, que no ha d'estar condemnat a fer dures, sinó convidat a compartir les seves idees.

Més enllà de la neu: el Pirineu i els mitjans de comunicació

LLUÍS OBIOLS PEREARNAU

“Es preveu una nevada abundant arreu del Pirineu, que deixarà les pistes en un estat òptim per al proper cap de setmana”. Seria una frase molt adequada per un programa d’informació sobre les pistes d’esquí, tot i que habitualment la sentim als butlletins d’informació meteorològica. Més enllà de la coherència o no d’aquest fet (un butlletí meteorològic hauria de dir que nevarà, no pas en quines condicions estaran les pistes!), que s’entén per la importància econòmica que l’esquí té per al nostre territori, és ben representatiu de la imatge que els mitjans de comunicació promouen sobre el Pirineu a la resta del país.

Nevarà, i per tant les pistes estaran en bon estat. Plourà, i per tant sortiran bolets. Farà calor, i per tant es podran practicar esports d’aventura. És evident que una part important del teixit econòmic pirinenc (on la terciarització és especialment acusada) es basa en els visitants que “pugen” a practicar aquestes activitats, i per aquest motiu té un cert sentit que se’n faci difusió des dels mitjans públics. El problema arriba quan, de forma general i amb honroses excepcions, es difonen fonamentalment aquestes activitats dirigides de forma quasi exclusiva als visitants. Evidentment

que hem de tenir en compte els visitants, però també hauríem de tenir-hi els habitants, i de forma prioritària. Si un temporal de neu pot afectar la circulació al Pirineu, hauria d’informar-se de la mateixa manera si es produeix un dimarts que un dissabte. Però clar... el dimarts al Pirineu només s’hi mouran “aquells d’allà dalt”. El dissabte s’hi desplaça mig país, i cal preveure els possibles problemes. Evidentment, el tractament informatiu i el to alarmista no és el mateix el dimarts que el dissabte. És lògic des d’un punt de vista pràctic, no ens enganyem. Però és absolutament il·lògic si realment volem fomentar una cohesió territorial sòlida.

Més enllà d’aquest to victimista, hi ha una reivindicació ben evident. “Aquí dalt” hi viu gent tot l’any i s’hi fan coses en molts àmbits. Hi ha esportistes punters, hi ha una activitat cultural molt més potent i constant que en altres indrets del nostre país, hi ha una indústria agroalimentària de qualitat... (malgrat la migradesa de recursos econòmics, humans, d’infraestructures i de serveis). I per quin motiu aquests aspectes no apareixen als mitjans de comunicació? Si no som capaços de fer arribar tot el que fem i tot el que tenim en igualtat de condicions que la resta del país, només

aconseguiem, com un peix que es mossega la cua, mantenir aquesta imatge del Pirineu com a lloc de repòs i turisme on tot és “una mica d’abans”, on res destaca més enllà d’una certa qualitat de vida i on no s’hi fa res que tingui gaire interès per si mateix.

La culpa deu ser una mica de tot-hom. Segurament

els periodistes del nostre país no acaben de fer bé el que haurien de fer: un sobreesforç considerable per trencar tòpics i per fer arribar la realitat del nostre entorn i la importància de les activitats que s'hi desenvolupen. Estic pensant en el “disgust” que em va suposar llegir l'encapçalament del primer suplement pirinenc del diari Ara, ben recent, que sens dubte hauria estat una bona excusa per trencar aquests tòpics. No estic pas valorant el contingut, però el titular de la primera plana era prou significatiu: “Pirineu: territori de neu i esquí”. No és precisament el més adequat per trencar tòpics i per valorar la resta d'activitats pirinenques. Perquè aquestes activitats són importants! Ho són per elles mateixes i ho són pel que suposen per a nosaltres com a comunitat, entesa com a comunitat local, com a conjunt d'habitants pirinencs o com a país en la seva globalitat.

I segurament els mateixos habitants del territori tampoc acabem de saber comunicar correctament aquesta realitat. No ens enganyem: el tòpic ja està creat, des de fa dècades, i trencar tòpics exigeix molt esforç i molta constància. Som pocs, tenim molta feina a fer, i no tenim el suport que tenen altres indrets

(universitats, grans mitjans de comunicació, volum demogràfic, recursos econòmics...). Però el primer que necessitem és ser conscients de què tenim i de la importància real que té. I ben sovint és molta més de la que nosaltres mateixos pensem: els habitants i els periodistes (visquin o no al Pirineu) no ens acabem de creure que el que fem val la pena. Sense aquest esforç, els mitjans continuaran projectant aquesta imatge del Pirineu com un lloc on, quan neva, les pistes estan a punt per anar a esquiar, i on no hi ha res més que això. Pensem-hi. Però sobretot treballem-hi.

El camp de la discòrdia

ALFONS MILLS

He de reconèixer que quan va esclatar la polèmica unes setmanes enrere en relació a l'aprovació del pla director urbanístic aeroportuari (PDUA) de l'aeròdrom de Cerdanya van despertar-se en mi records d'infantesa i un sentiment de proximitat difícil d'explicar.

Novament se m'evocava un somni que havia tingut de petit, on jo volava amunt i avall fàcilment degut a la proximitat a les instal·lacions aeroportuàries del domicili en el qual vaig créixer. Era còmode per mi i ràpid per anar i venir, pilotant helicòpters o jets privats per viatjar arreu del món. Tenia sort de viure tan aprop de l'aeroport, ni em calia agafar el cotxe per tornar a casa a dormir. I vaig somriure en pensar que avui en dia aquest tipus d'instal·lacions les volem ben lluny de casa i que molestin lo mínim la nostra pau diària o de cap de setmana.

Casualitats de la vida o no, anys més tard em van encarregar la investigació de la construcció del camp republicà d'aviació, Puigcerdà 316, durant la guerra civil espanyola. El conegut popularment com a aeroport d'Alp, per proximitat al nucli de la бага, tot i estar situat entre els municipis de Das i de Fontanals de Cerdanya. En aquella època bèl·lica es va esplanar el terreny, es va fer una caserna amb destacament al

poble en què vaig créixer, Estoll, i es van delimitar les pistes amb construccions defensives que encara avui es conserven força bé. Com a resultat de la investigació i juntament amb els companys del GRAG (Grup de Recerca de l'Aviació de Girona) n'estem preparant un llibre que està en fase de correcció.

Després de la derrota de la República Espanyola es van retornar els terrenys als seus propietaris i es va abandonar la idea de l'aeròdrom. Però unes dècades després, finals dels 60, es tornà a recuperar la idea de tenir una instal·lació d'aquestes característiques a la zona i es van recomprar terrenys i construir les instal·lacions necessàries. El senyor Josep Vinyet, que fou secretari, entre altres ajuntaments, del d'Alp i del de Guils, recordava haver-hi intermediat en el nou projecte i així m'ho va fer saber mentre investigava pels inicis del camp d'aviació. Un gran industrial farmacèutic barceloní amb residència a Bolvir, Conrad Folch, va encapçalar el projecte d'*Aeroclub de Cerdanya* i gràcies al Sr. Vinyet va anar negociant amb alcaldes i propietaris de la zona per adquirir els terrenys i fer les obres necessàries. En aquella època la por a què tota la plana cerdana s'inundés amb el projecte d'un gran embassament per produir electricitat tenia als veïns

en alerta i la possibilitat de que algú fes un aeroclub dinamitava qualsevol possibilitat de perdre terres i pobles de la plana. Així que els entrebancs que es van trobar els impulsors de l'aeroclub van ser mínims.

Durant uns anys l'activitat a l'aeroclub va ser intensa i es va arribar a tenir la primera escola civil de paracaigudisme d'Espanya entre altres activitats. Recordo de petit com els pagesos de la zona es queixaven quan abans de la sega els paracaigudistes queien el bell mig dels sembrats. I com els ultralleugers volaven a poca altura i podies veure la cara de qui els pilotava. Però poc temps després s'abandonaren les instal·lacions fins que desenes d'anys més tard es reprengué l'activitat amb el control de l'Aeroclub de Sabadell ja fins a l'actualitat on sembla que el protagonista principal és el vol a vela sense motor, després que el centre de paracaigudisme durés poc temps i l'aeromodelisme se li negués la continuïtat.

Així que el meu record d'infància de l'aeròdrom és menys emocionant que el meu somni, ja que vaig viure la decadència i el desús de la zona. Ferro rovellat, refugis plens de rocs, pistes de tennis amb males herbes i unes instal·lacions semiabandonades i on jugar feia una mica de por. Jo vivia a centenars de metres i amb la bicicleta trigava minuts a arribar-hi, era una zona que trepitjava sovint. Ja d'adolescent es parlava d'ampliar la pista per què hi aterressin avions més grans i pogués explotar-se comercialment per portar turistes estrangers a la comarca. Recordo com en la zona de l'aleshores recentment construït Golf de Fontanals la idea horroritzava. S'imaginaven tirant boles al camp de pràctiques amb un Boeing 747 creuant el seu horitzó i no amb les vistes a la Tosa d'Alp com fins aleshores i de fet fins ara.

A més cal afegir que a pocs metres de la capçalera nord-est de la pista havia mort el meu avi patern, que mai vaig arribar a conèixer, mentre pasturava el seu ramat de vaques, fulminat per un llamp. El meu pare, jovenet aleshores, li portava un paraigua quan el va trobar sense alè i aquest fet el marcà de per vida.

Per tot plegat era i és una zona molt especial per mi, molt propera, quasi de propietat més purament clàssica. Que es recuperés la idea de fer un aeroport comercial no era nova però aquest cop a diferència d'altres viscuts semblava que hi havia fractura entre part de la població, alguns en contra i d'altres a favor, i per mi això sí que era nou.

Quan es parla tant d'un tema i amb posicions tan confrontades, la contaminació a què és sotmesa l'opinió resulta màxima. Es creuen els interessos i en funció de qui t'ho explica et posicionen d'una forma o altra. Afortunadament per mi, conec a gent vinculada en les dues visions, així que per mi és més senzill tenir les dues visions més netes. Conèixer la seva opinió no m'ha estat difícil tot i que penso que hi ha falta de comunicació i força distorsió al voltant del tema. En realitat la conclusió final sembla que les dues parts cerquin el mateix. Hi ha moltes referències a la premsa del tema que segurament aprofundeixen tècnicament més que el que he pogut investigar, però algunes de les quals crec honestament que cometen alguns errors a l'hora d'explicar la situació.

Així que fugint del sensacionalisme en què s'ha convertit la idea de què es faci un aeroport comercial. El primer que vaig fer és preguntar a algú que en sap més que jo sobre aeroports comercials i el primer que vaig tenir clar és que no n'hi ha prou en tenir el terreny i uns quants clients potencials. Tenir un aeroport comercial és molt costós, sobretot costa temps i molts diners. Requisits en les instal·lacions com que el recinte estigui perfectament tancat, serveis mínims com un destacament de bombers, condicions necessàries varies, i un llarg etcètera de requisits difícils de complir. I després necessites un trànsit regular perquè sigui rendible per una companyia aèria. Una utopia gens creïble i més aviat fantasiosa, en resum.

Després vaig investigar què en pensaven els andorrans. Un contacte proper al govern andorrà em va assegurar que no hi havia cap fonament per pensar que darrere del projecte hi hagués el país dels Pirineus. Ells estaven perplexos i no en donaven cap credibilitat. I a més, si hi hagués alguna cosa de certa, ell ho sabia, m'assegurava. Els esforços i recursos necessaris es van bolcar a l'aeroport de la Seu d'Urgell i no tenia cap sentit anar més lluny a fer un altre aeroport comercial amb les mateixes característiques.

En acabar, vaig parlar amb algú que es guanya la vida a les instal·lacions de l'aeròdrom, concretament en el vol a vela sense motor. Era conscient que la versió era populista i cridanera a primera vista. Però ell i el seu entorn eren els primers que no volien un aeroport comercial, incompatible amb la seva activitat esportiva tal com s'ha demostrat en altres aeroports on s'ha intentat fer compatible ambdues activitats.

Segons el que m'explicà, el mateix pla especifica la negativa a l'aviació comercial i el que es pretén és donar un marc legal per delimitar l'activitat esportiva, que fins al pla director, no estava regulada de cap manera i dotar de millors instal·lacions i recursos l'activitat existent. Segons sembla, el vol recreatiu sense motor en el cel de Cerdanya gaudeix d'unes condicions immillorables i el converteix en una zona de vol de les millors del sud d'Europa. Però els hangars queden petits i no es disposa d'una sèrie de serveis que els clients estrangers demanden quan ens visiten. I una d'elles és l'allotjament, punt clau al meu entendre. Em va fer adonar d'un parell de detalls curiosos. El fet d'aprovar un pla director no volia dir que si no s'aprovés, es podria fer un aeroport comercial. En realitat els requisits per fer-lo comercial serien menors. Algú amb diners, temps i que cregués molt en el projecte podria demanar la conversió a aeroport comercial amb pla director o sense. L'altre detall era que l'aeroport de la Seu tenia una pista de la mateixa longitud que el de Cerdanya, pel que fer més gran la pista o no tenia per què ser condició necessària, tot i que els experts recomanarien que s'allargués la pista si es volgués fer aterrar algun tipus d'avió de passatgers determinat. L'ajuntament de Das, que és on està per mi el nucli de població més afectat, Sanavastre, segons sembla, va arribar a fer una assemblea entre els veïns i va aconseguir que el nou pla recollís la prohibició de nocturnitat en les activitats o la limitació en alçada de les possibles construccions.

Finalment, vaig buscar els arguments que ja coneixia per la premsa i per l'escrit en el qual es recollien les signatures en contra del pla. Un dels impulsors de la plataforma de veïns em va remetre als escrits publicats per explicar-me millor la versió. No cal aprofundir massa en aquests documents a l'abast de tothom amb connexió a internet. Però, en resum, es denuncien una sèrie d'estranyes irregularitats i es demana poder tenir accés a tot el pla per fer les al·legacions oportunes, encara que sabent que s'està fora del termini legal. Es parla a bastament de la voluntat de convertir l'aeroclub en un aeroport comercial que, com ja he explicat, em sembla una conclusió, a part de personal del signant, sense massa fonament tot i que alarmant per la població. Més enllà de què faltin alguns dels requeriments que segons la llei hauria de tenir el pla, sembla raonable que es demani que no

s'ampliï tant la zona edificable com a vegades els plans sobredimensionen. Val a dir que si es sobredimensiona l'espai per construir, no vol dir que es construeixi, després algú hi haurà d'invertir, de cop o de mica en mica. Sembla fonamentada la crítica en tot el pla i la voluntat de saber per incidir-hi. Sí que a primer cop d'ull em va fer la sensació que amagava alguna cosa que se m'escapava.

En paraules dels mateixos impulsors ampliar la zona de vol recreatiu no suposaria un greu problema, però s'amagava alguna cosa darrera, com l'allotjament i el possible aeroport comercial. La falta de transparència i claredat de l'administració i el fet del xoc administratiu al presentar el recurs fora de termini tampoc ajudava a escatir la situació.

La conclusió que en trec és que, com tantes vegades passa en la vida, la realitat té diverses cares i ens entossudim a veure-les des del nostre punt de vista i contaminats per qui ens explica la història o, si s'escau, pels interessos que ens dominen. Les dues parts volen que l'activitat que hi ha ara continuï i si es donen les condicions, millori. Amb aquest punt de partida s'hauria de treballar i acordar la millor manera de què així sigui.

L'ampliació de l'aeròdrom de la Cerdanya

MIQUEL LLIMONA

Algunes tardes, quan el cel es queda d'un color molt blau i alegre, es poden contemplar les giragonses que fan els aparells de vol sense motor. Arrossegats per menuts aparells, que en la llunyania semblen mosquits o espiadimonis, s'enlairen fins als indrets on es troben les altes corrents d'aire i allí els deixen a la seva sort -es diria que a la deriva- perquè planegin amb silenci i elegància sobre les muntanyes, els boscos, els rius i les valls recòndites i amagades. M'agrada molt observar la nitidesa amb què llisquen en l'aire, el silenci amb què sobrevoles les bosquíes i els camps.

Sembla un miracle que deixats a la seva sort, sense més elements que el timó i les ales, a la fi siguin capços de tornar al lloc d'on han vingut i aterrar-hi, després d'haver-se complagut amb la visió d'indrets secrets que només es poden contemplar des del cel.

Són aparells blancs, tintats si de cas per la llum del crepuscle. Qui ho ha provat relata una experiència inoblidable de silenci i de grandesa, que encongex el cor. Surten i tornen a l'aeròdrom de la Cerdanya.

No necessiten més que el que hi ha per continuar alegrant les tardes de bon temps. Amb tota seguretat, el projecte d'ampliació de l'aeròdrom fins a convertir-lo en la pràctica en un aeroport comercial no es fa per a ells. Ells no fan soroll ni gasten combustible. És ben possible que si l'ampliació es du a terme, no hi hagi lloc per a ells. Ni se'ls deixi destorbar el vol dels jets privats i fins i tot dels vols comercials que de ben segur podran arribar al nou aeroport.

L'ampliació de l'aeròdrom, bé, el projecte d'ampliació, es justifica pel creixement econòmic i l'alt potencial de desenvolupament que durà a la vall. Ho asseguren els informes tècnics i els estudis d'alt voltatge científic, que suporten el projecte. Es justifica en el progrés.

Però el progrés no és un terme asèptic. Teòricament, hauria d'estar lligat a una realitat territorial i representar una millora pel conjunt de la gent que pobla aquest territori. Una millora en l'educació, en les condicions de vida, en el benestar i en la salut, una eina per ajudar a la gent a guanyar-se la vida.

No crec, per posar un exemple extrem, que fos

vertader progrés, crear una fàbrica de paraigües en el desert o un camp de golf en comarques de molt cap al sud on a penes plou. Seria progrés crear canals d'irrigació, dur aigua a la terra erma, per potenciar-ne els cultius i donar eines a les gentes d'aquelles terres per guanyar-se la vida sense haver de marxar. Tampoc em semblaria vertader progrés crear una zona industrial arran de mar, a la Costa Brava, per exemple.

Però malauradament, el "progrés" dels darrers anys al nostre País ha estat basat en el negoci de la construcció i el seu entorn. Els anys millors foren aquells en què es construïa sense límit, amb una eufòria que ratllava la quimera. La construcció ha pervertit totes les altres activitats econòmiques lligades tradicionalment al territori. Basti com a exemple, a la Cerdanya, el detall de què fa cinquanta anys entre Queixans i Viallobent, hi havia cinquanta famílies que vivien del camp i de la ramaderia, mentre que avui, si no vaig errat, en queda una de sola. Això sí, voltada de cases adossades, urbanitzacions i eres, buides quasi sempre i amb la majoria de les cases en venda.

És això el progrés? No ajudar a desenvolupar els modes de vida que s'han adaptat al territori durant centenars d'anys, no fer perquè es puguin diversificar i augmentar, i en canvi deixar asfaltar i construir camps, valls, fins i tot lleres i torrents?

Almenys si les conseqüències haguessin beneficiat a la majoria, com les altes instàncies no es cansaven de repetir, el tema estaria justificat, però no és així ni de bon tros. Detesto caure en tòpics, però no em puc estar d'esmentar, encara que sigui de passada, tot

el que s'ha descobert amagat sota l'estora del progrés d'aquests darrers anys. Corrupció, misèria, famílies abocades a la desesperança de quedar-se sense llar, tancament de tot tipus de negocis. A l'altra banda, el fastuós i impúdic enriquiment dels vertaders i minoritaris beneficiaris d'aquest progrés.

La projectada ampliació de l'aeròdrom durà progrés a la Cerdanya? Redundarà realment en benefici d'allò del que tant es parla i tan poc favor se li fa, el "desenvolupament sostenible"? No voldria pecar de pessimista, però em temo que a qui realment beneficiarà serà als grans promotors, que tindran més espai per construir, als propietaris dels jets privats i d'altres que segurament descobrirem en el futur quan, si no s'hi posa remei, tot estigui ja fet.

Quant a l'impacte sobre el territori, sense per a res voler atorgar-me coneixements que no tinc, crec que com a mínim serà molt intens, brutal. Des dels magnífics hangars pintats de verd i "confosos amb el paisatge" (que figuren en l'estudi d'impacte ambiental presentat pels promotors!) fins a la possibilitat que aterrin a la vall tres vegades més avions dels que ho fan avui, inclosos aparells comercials, passant per la promoció urbanística que sempre plana sobre aquests tipus de projectes.

La contaminació acústica o, dit d'una altra manera, l'horrible soroll que es produirà, algun impacte haurà de tenir sobre la ja esmorteïda fauna salvatge i els animals domèstics, per no parlar de tots nosaltres. Per

no parlar de la contaminació de l'aire i de la destrossa paisatgística.

Mentre aquells que representen un progrés real, que investiguen i promouen nous cultius, ramaderia ecològica, s'hauran de retirar uns quilòmetres més per deixar pas als gurus del progrés, als admiradors de tot el que sigui asfalt i pedra, als qui es prostren davant les xifres positives dels balanços.

Encara que sigui el menor dels mals, penso amb tristesa que si el projecte tira endavant, els bellíssims aparells de vol sense motor, que llisquen en les altes corrents, seran substituïts per jets, aparells comercials, que martiritzaran les oïdes de la gent i dels animals i ompliran d'olor a benzina l'aire fragant i net del matí. Serà progrés, qui sap, però malbaratarà qualsevol possibilitat en el futur d'atrapar un altre tipus de progrés que acordi el seu ritme amb el del territori i la seva natura.

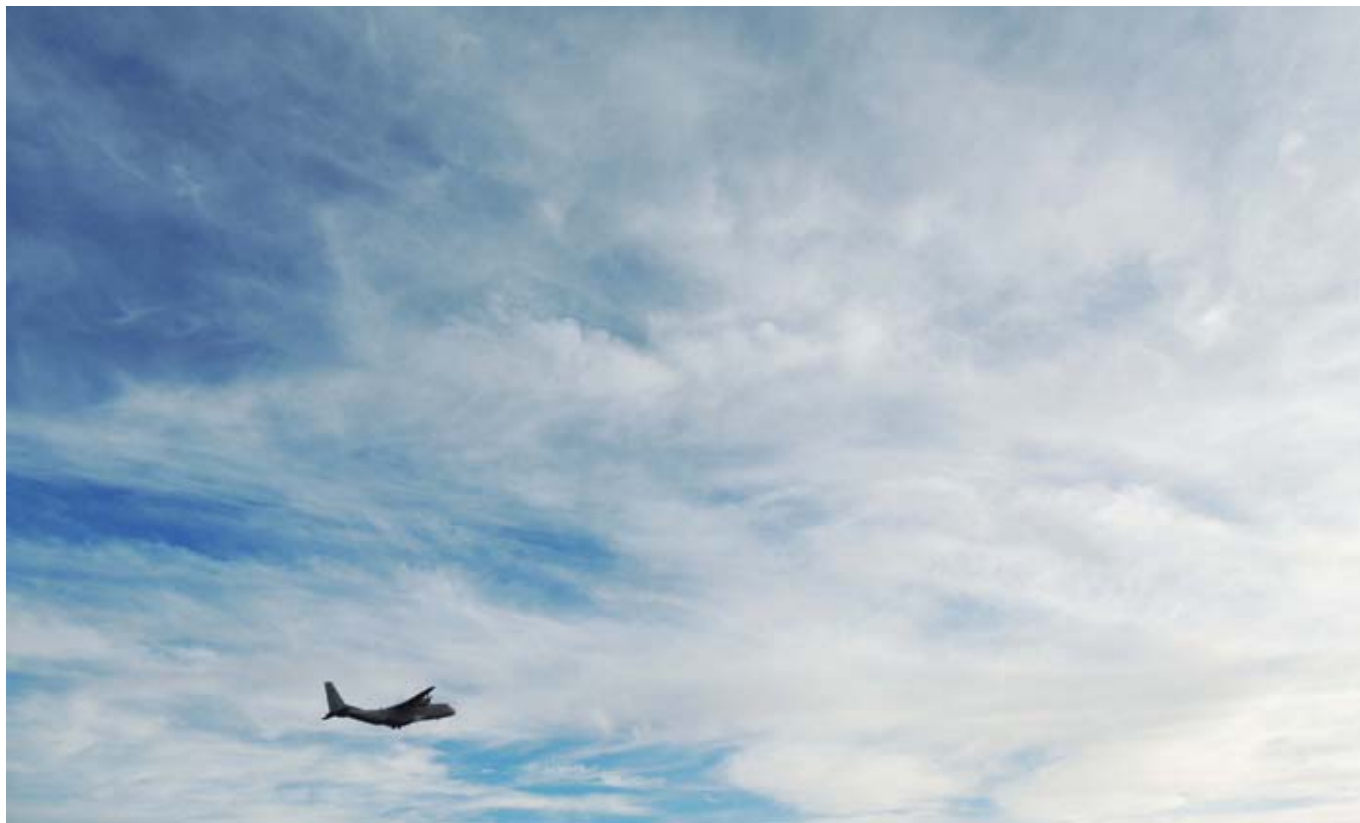
Una darrera pinzellada, el senyor Ribó, Síndic de Greuges, ha aconseguit aturar preventivament el projecte. La resposta ha estat acusar-lo de fer-ho per interessos propis, ja que sembla que té una casa a la Cerdanya. Si no fos per la tristesa que produeix tot plegat, seria per fer-se un tip de riure. Que als camps del progrés, els servidors dels qui mouen els fils, els assessors i els tècnics dels estudis que ho emparen i beneixen tot, no hagin sabut trobar un altre argument...

Aeroport Andorra-La Seu d'Urgell: oportunitats, incògnites

GUILLEM LLUCH

L'arrencada definitiva dels vols comercials a l'Aeroport Andorra-La Seu d'Urgell és encara una incògnita. Tot i que han estat nombroses les companyies que han mostrat la seva voluntat d'operar-hi, cap d'elles ha demostrat encara la capacitat per fer-ho. En principi, aquest mes de juny, una d'elles –Andorra Airlines–hauria de començar a oferir vols a Madrid. L'objectiu és, en un breu termini de temps, acabar estenent la xarxa de vols comercials també a

Palma, Porto i París i, més endavant, arribar a altres ciutats europees.

A priori, això sembla una bona notícia, ja que ens ha de permetre als pirinencs disposar d'una infraestructura aèria i d'una companyia que ens apropi en poca estona a nombroses destinacions turístiques del vell continent. Tot i això, veient el vodevil en què s'ha convertit la posada en marxa d'Andorra Airlines, l'optimisme inicial s'està convertint en escepticisme.

Inicialment, els vols havien de començar a finals d'abril i s'han anat endarrerint en diverses ocasions, fins a arribar a la data del juny. El telèfon de la companyia va desaparèixer durant setmanes, els correus electrònics no funcionaven i els bitllets no sortien a la venda. Per acabar-ho d'adobar, els seus responsables van admetre que encara no disposen de llicència de vol pròpia i que, per tant, hauran de començar oferint els serveis amb avions llogats per hores.

Sigui com sigui, i esperant que finalment la companyia acabi remuntant el vol, caldrà veure si realment aquest aeroport té tirada comercial. Andorra Airlines creu que podrà transportar abans d'acabar aquest 2016 a uns 24.000 passatgers, realitzant unes 500 ope-

racions. La pregunta que s'imposa és si hi ha tanta massa crítica al Pirineu i, sobretot, si hi ha tants turistes interessats a venir en avió a la nostra terra.

Andorra és, sens dubte, un pol d'atracció molt important de turisme. El principal problema, però, és que el de proximitat, molt probablement, seguirà optant pel vehicle privat per arribar fins al Principat. I pel que fa als turistes que vénen de més lluny, molts cops a través d'operadors turístics, ho fan amb avions força grans que permeten amortitzar el viatge. Uns avions que, per la llargada de la pista, no poden aterrar a l'aeroport alturgellenc.

En tot cas, si alguna companyia comença a oferir algun vol des d'aquesta infraestructura –a preus raonables– no deixarà de ser una bona notícia per als pirinencs, ja que ens permetrà connectar-nos al món sense haver-nos de desplaçar a cap gran ciutat. És evident que la majoria de turistes que aterrin a l'aeroport tindran com a destinació Andorra, però també és evident que els pirinencs haurem de buscar la manera de treure'n profit i fer que els visitants de més que arribin creïn riquesa al territori i no el vegin només com un lloc de pas cap a les pistes d'esquí i les botigues andorranes.

Cultura, gastronomia i paisatge

JAUME FIGUILLEM

La gent que estimem la Cerdanya, que som molts, hem esgotat els adjectius per definir la nostra terra quan en parlem. Hi ha qui estima la comarca pels seus paisatges, hi ha qui veu en ella una terra amb molta història, hi ha qui hi va perquè s'hi menja bé,... motius n'hi ha de sobres. Fa poc vaig fer-me la pregunta de quin és l'element que destacaria a l'hora d'explicar com és la Cerdanya i què s'hi pot fer i això em va fer pensar que, si té tantes qualitats, perquè no unir-les totes.

Vaig pensar que, probablement, unir tots aquests punts forts podria donar-li encara més valor al territori. Unir la cultura, la història, la gastronomia i la natura de la vall podria ser una idea molt interessant.

A més, seria una bona oportunitat per fer seure a la mateixa taula els alcaldes dels pobles ceretans per tal de treballar en una mateixa línia i buscar una homogeneïtat en les tasques per promocionar els béns turístics i difondre el gran valor de la vall, guanyant així més imatge de cara a l'exterior unint esforços, dinamitzant l'economia del territori i renovant constantment l'oferta turística que aquest presenta.

Tot aquest projecte turístic ceretà comportaria, a més, un gran avantatge afegit: la "desestacionalització". Objectiu que comparteixen les estacions d'esquí de tot arreu, és a dir, ampliar el ventall d'activitats a les comarques d'esquí més enllà de la temporada hi-

L'objectiu seria traçar al llarg de la comarca un seguit de rutes que ens portin a través dels punts més emblemàtics de la Cerdanya. Una ruta que uniria visitar llocs esglésies romàniques, poblats ibers, etc. amb fer un tast dels plats típics de la gastronomia ceretana, i tot això a través de recórrer (a peu, en bicicleta,...) els camins de la comarca, passant per punts emblemàtics de l'indret, tenint en compte perfils i dificultats.

En les rutes que projecto, agafa molta força la figura del guia, un tipus de guia polifacètic que fos capaç de fer les excursions, parlar de la cultura, la història i la gastronomia del territori tot acompanyant els visitants en un viatge per conèixer les diferents vessants de la Cerdanya d'un sol cop.

En aquest seguit de rutes multidisciplinàries que plantegem, en trobaríem de format estiuenc, especialment, però també durant la resta d'estacions, per tal d'ampliar encara més el calendari d'activitat turística a la Cerdanya.

Amb una bona comunicació a les xarxes socials i a internet seria possible arribar a més persones que podrien interessar-se pel territori. És només una idea, òbviament, però si volem obrir la Cerdanya a una massa turística més enllà de la segona residència i la temporada alta als hotels, probablement cal donar algunes voltes a tot plegat. Aquesta és només una possibilitat d'entre els milers que hi ha. El camí és molt llarg, però cal començar a caminar-lo.

Memòria sobre la reclamació del ‘Dietari de Puigcerdà’ i del ‘Llibre de Privilegis’ (1921-1930)

ARXIU COMARCAL DE LA Cerdanya

L’any 1985 Sebastià Bosom i Isern tenia 30 anys. Des de molt jove havia col·laborat amb Mossèn Salvador Galceran en la cura de l’Arxiu Municipal de Puigcerdà i en algunes publicacions de temàtica històrica i arxivística¹. S’havia llicenciat en història i s’havia format com a arxiver. L’any 85 feia només dos anys que era el responsable de l’Arxiu Municipal de Puigcerdà² però coneixia de feia temps els documents i la història de l’arxiu.

El 10 de setembre de 1985 Bosom va presentar a l’Ajuntament un extens treball de recerca titulat simplement ‘Memòria’ sobre la història de la desaparició i posterior reclamació del ‘Dietari’ i del ‘Llibre de Privilegis de Puigcerdà’, per part de l’Ajuntament de Puigcerdà davant l’Institut d’Estudis Catalans. Es tractava d’una extensa recerca per documentar com es va detectar la desaparició d’aquests dos llibres l’any 1921, i posteriorment, les gestions que va fer l’Ajuntament de la Vila per recuperar-los.

L’objectiu d’en Sebastià Bosom amb la redacció d’aquesta ‘Memòria’ era recordar a l’Ajuntament que el ‘Dietari’ i el ‘Llibre de Privilegis’ no havien estat mai retornats i que calia seguir reclamant la seva devolució. Des d’aleshores, fins ben bé el moment de la seva mort, a l’estiu del 2008, Bosom va lluitar al costat de l’Ajuntament de Puigcerdà fent cartes, informes i contactes amb el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya per a la recuperació d’aquests llibres municipals.

Actualment el ‘Dietari’ i el ‘Llibre de Privilegis’ de Puigcerdà continuen custodiats a la Biblioteca de Catalunya on van arribar el 1919 a través de l’llegat de l’historiador Joaquim Miret i Sans. L’Ajuntament segueix reclamant la devolució d’unes peces que van sortir de l’arxiu sense el seu consentiment. Es tracta de dos llibres que tenen caràcter de documentació

pública, per tant de documentació inalienable, inembargable i imprescriptible, segons l’article 12 de la Llei d’Arxius i Documents 10/2001³. A més a més, el mateix article remarca que *quan els titulars de documents públics tinguin coneixement de l’existència de documents propis en possessió de tercers han de prendre les mesures legals pertinents per a recuperar-los*, i aquí estem.

La publicació literal de la ‘Memòria’ elaborada per Sebastià Bosom l’any 1985 respon a un múltiple objectiu: d’entrada donar a conèixer amb precisió uns fets que formen part de la història del nostre patrimoni. En segon lloc, recolzar amb arguments documentats la reclamació enèrgica que actualment encara fa l’Ajuntament de Puigcerdà. Per últim, reconèixer la tenacitat de Sebastià Bosom que durant molts anys va ser darrere d’aquesta històrica reclamació. Tot plegat a través d’una recerca que no ha perdut ni un gram de la seva vigència i contundència.

EROLA SIMON i LLEIXÀ
Directora de l’Arxiu Comarcal de la Cerdanya
Puigcerdà, 27 d’abril de 2016.

Cobertes del Llibre de Privilegis de Puigcerdà, conservades a l’Arxiu Comarcal de la Cerdanya. Les cobertes van quedar a l’Arxiu Municipal quan a principis de segle XX es va substreure el Llibre de Privilegis.

1. BOSOM I ISERN, Sebastià; GALCERAN I VIGUÉ, Salvador. Catàleg de Protocols de Puigcerdà. Barcelona: Fundació Noguera, 1983. 364 p. (Inventaris d’Arxius Notarials de Catalunya; 4).

2. SIMON, Erola; SOLÉ, Martí; TERRONES, M. Àngels. Bibliografia Sebastià Bosom i Isern. Puigcerdà: Arxiu Comarcal de la Cerdanya, 2010. 19 p.

3. LAD 10/2001. Article 12. Inalienabilitat, inembargabilitat i imprescriptibilitat. 1. Els documents públics no poden ésser alienats ni embargats, i els drets dels qui en són titulars no prescriuen. 2. Quan els titulars de documents públics tinguin coneixement de l’existència de documents propis en possessió de tercers han de prendre les mesures legals pertinents per a recuperar-los.

MEMÒRIA⁴ - Sebastià Bosom Isern, 1985

A continuació es transcriuen i s'adjunten fotocòpies⁵ dels escrits i actes que justifiquen el present expedient orientat a recuperar la documentació substrata de l'Arxiu Històric de la Vila de Puigcerdà, avui comarcal i integrat a la xarxa d'Arxius de la Generalitat de Catalunya, pel Sr. Joaquim Miret i Sans, dipositada en l'actualitat a l'Institut d'Estudis Catalans.

La primera dada existent es refereix a la desaparició del 'Dietari de la Fidelíssima Vila de Puigcerdà' donada pel setmanari local *Ceretania* en el seu número 756 d'1 de maig de 1921, segons una informació que trobà en una altra revista barcelonina. Així, en la seva secció 'Coses i cosetes' diu:

Feia temps que les males llengües ho deien. Pro res se precisava. La cosa l'hem llegida en una revista de Barcelona, corresponent al nombre de Març d'enguany. Diu Així: "El manuscrit Dietari de Puigcerdà de Institut d'Estudis Catalans". L'article el firma Pere Pujol, Prevere. Es que en tenen copia, o tenen el Dietari de Puigcerdà? Sabria algú aclarir-nos això, o dir-nos dat el cas, com l'adquirir l'Institut, o qui li n'ha fet donació? Puigcerdà ho reclama.

Enfront a l'escrit aparegut en la *Ceretania* dalt esmentat, el Ple de l'Ajuntament, en sessió del dia 2 de maig del mateix any, acordà recabar més informació al respecte tot escrivint al director del setmanari i al president de l'Institut d'Estudis Catalans:

Seguidamente: El propio Señor Planas indicó al Consistorio, que en el Semanario Ceretania número 756 de fecha de ayer leyó una correspondencia referente al 'Dietario de Puigcerda' y de ella se deduce que ha desaparecido del archivo Municipal de ésta villa, y su parecer es, que seria conveniente acordar hacer las oportunas gestiones para

ver la causa de su desaparición, a lo cual, la Presidencia, manifestó que cree que desapareció del archivo municipal en el año 1917 o 1918, y, según antecedentes obra en el Instituto de "Estudis Catalans" de Barcelona. Tras breve discusión se acordó se comunicara al Señor Director de dicha entidad, para que se sirva manifestar a éste Ayuntamiento en la forma y manera que lo han adquirido como así mismo, al Señor Director de Ceretania para que manifieste la fecha que publicó el último artículo referente a dicho libro.

Davant de la qüestió plantejada pel setmanari, i degut a la manca d'una resposta, en el següent número de *Ceretania*, el 757 de 8 de maig de 1921, tornà a formular la seva denúncia amb una editorial força punyent:

El 'DIETARI DE PUIGCERDA'. Ahont es?

En nostre nombre anterior i en la secció Coses i cosetes feiem una pregunta referent al 'Dietari de Puigcerdà' i aquesta és l'hora en que cap resposta ens ha sigut tornada. Podria donar-se el cas de que la nostra pregunta passés desaparebuda, i, per això, avui insistim i rserveu a la nostra insistència un lloc més visible, per a que tothom pugui llegir aqueixes ratlles, i entre tothom bé serà molt que no'n surti un o altre que pugui aclarir aquest assumpte que és de gran interès per tots els que se senten vers puigcerdanesos i aimen tot ço que pertany a la Vila en particular, i ala Cerdanya en general.

L'importància del 'Dietari de Puigcerdà' per l'història de la comarca pot ovirar-se per el profit que'n treu l'articulista que anomenavem en el nombre passat, en ses llargues i continuades referencies i per el cometari que posa en una d'elles: 'Dietari de Puigcerdà, començat en 1584, Manuscrit del Institut d'Estudis Catalans'. Nosaltres afegim que les darreres dades que recordem haver-hi vist eren les referents a la visita de la Infanta Isabel a la Vila ajuntant-hi l'editorial dels diaris d'aquells dies. I com resulta clarida la presa de castell d'Arsèguel i quina llum dona als casp de colla: Cua de Llop, nadiu de la Vall de Querol; barrabam, de son nom dit Masferrer, de Sereja Vicens Tasquer, de Querol i molts altres de Cerdanya, Baridà i altres parts...!

L'història de la Comarca, de tres segles, hauria desaparegut de nostra Vila? És possible? Ahont és – tor-

4. Transcripció literal de la memòria elaborada per Sebastià Bosom Isern i presentada a l'Ajuntament de Puigcerdà el 10 de setembre de 1985. S. Bosom envia el present treball a l'Ajuntament acompanyat del següent ofici: *L'Arxiu Històric de la Vila de Puigcerdà, avui Comarcal, a través d'en Sebastià Bosom i Isern, arxiver i compaginador que subscriu el present expedient, presenta el mateix per tal de que el Consistori de la Vila de Puigcerdà prengui consciència de la desaparició clandestina de l'esmentat Arxiu, entre els anys 1919-1917, de dues peces arxivístiques de gran vàlua que configuren dos volums cabdals per la història de la Vila i la Cerdanya, els quals es tracten del "Dietari de la Fidelíssima Vila de Puigcerdà" i del "Llibre de Privilegis" de la mateixa, alhora que es sol·licita l'acord de recolzar les accions pertinents per tal de procurar la restitució d'aquells, les quals passen per un estudi previ dels Serveis Jurídics del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Puigcerdà, 10 de setembre de 1985. Sebastià Bosom i Isern.*
5. Les fotocòpies que acompanyaven el document s'han substituït per transcripcions dels textos per tal de fer la lectura més còmoda.

nem a dir- el 'Dietari de Puigcerdà'? Aquell llibre rel·ligat amb cuiro vermell que conté la nostra història? És propietat ara de l'Institut d'Estudis Catalans? Com?

Qui l'ha venut, o qui l'ha donat o qui... l'ha cobrat? Ahont consta, si fos aixís, l'acort i en quin llibre d'ingressos hi ha el corresponent cargaréme?

Ningú estranyi nostra insistència: no callarem fins que s'hagi donat una explicació o altra a la desaparició, si, realment ha desaparegut del nostre arxiu, com ho deixa suposar el petit comentari de la repetida revista que hem transcrit.

Estem mes que segurs que tots els puigcerdanesos tindran un gran interès en seguir aqueixa campanya que hem iniciada i ens ajudaran amb lo que puguin a aclarir aquest misteriós assumpte.

I prou per avui.

La següent dada és del mateix setmanari, en el seu número 758 de 15 de maig de 1921, on es fa ressò de les gestions endegades per l'Ajuntament, ahora que manté els interrogants anteriors:

El 'Dietari de Puigcerdà'

Poca cosa, ben poca cosa podem dir avui, referent al 'Dietari'. El nostre article de la setmana passada ha produït emprò son efecte: ha alsat la llebra i son varis els caçadors que li van a la saga... L'Ajuntament, per la seva part, també s'ocupa del afer i ens ha remès una comunicació demanant-nos la dada en que el nostre setmanari havia publicat per darrera volta quiscun detall del 'Dietari'. Ademés, s'ha dirigit al Institut d'Estudis Catalans per a que es donguin detalls de com ha passat dit llibre en sa possessió, si és que verdaderament el posseeixen. Lo que sabem del cert és que l'història de Puigcerdà ha desaparegut del arxiu de la Casa de la Vila.

Com i qui l'ha fet desaparèixer? Quant temps fa que no es a l'arxiu? Ademés del 'Dietari', no hauria desaparegut cap més document interessant? Això és lo que s'ha d'esbrinar. Qui sap si en nostre proper nombre podrem donar més detalls sobre l'afer.

En la sessió del Ple de l'Ajuntament del 19 de maig de 1921, el Consistori es dona per enterat de les respostes del director del setmanari *Ceretania* i del director de l'Institut d'Estudis Catalans. Amb la

contestació del darrer s'especifica que el 'Dietari' fou llegat pel Sr. Joaquim Miret i Sans a dita Institució juntament amb la resta dels seus llibres, per la qual cosa, el Consistori decideix demanar-li la data d'ingrés a la Biblioteca de Catalunya i informació de com l'adquirí el Sr. Miret. Així mateix, per tal d'arranjar l'Arxiu, s'encarrega al Sr. López que parli amb Mn. Jaume Martí a fi d'oferir-li la possibilitat de classificar-lo:

De orden de la Presidencia, diose lectura de una comunicacion del Señor Director del Semanario Ceretania, participando que no se ha publicado ningún articulo con referencia al 'Dietario de Puigcerda'. Así mismo de otra del Director del Instituto de "Estudios Catalans" de Barcelona, manifestando que el 'Dietario de Puigcerda' ingresó en la Biblioteca de Cataluña por legado de Don Joaquín Miret y Sans, quien en testamento hizo donación de todos sus libros y documentos al nombrado Instituto. En virtud de lo expuesto acordose por unanimidad contestar a dicho Sr. Director dándole las gracias por su atenta comunicacion y al propio tiempo recabarle se sirva indicar la fecha en que ingresó en dicha Biblioteca, como así mismo si le fuera posible averiguar como lo adquirió el nombrado donador Señor Miret. Además, el Señor López indicó al Consistorio, que seria conveniente para saber lo que existe en el archivo Municipal, ponerlo en orden y formar el correspondiente inventario, nombrar a una persona para que lo hiciera, y ésta podría ser el reverendo Doctor Don Jaime Martí, que lo entiende perfectamente. Acordose que el propio Señor López se encargue de hablar con dicho Señor Martí con el fin de saber las condiciones que exige para llevarlo a cabo.

De nou, el setmanari *Ceretania* recollí la informació anterior en el seu número 759 de 22 de maig de 1921 tot fent algunes preguntes al respecte:

El 'Dietari de Puigcerdà'

Com deiem darrerament, l'ajuntament oficià a l'Institut d'Estudis Catalans per a que dongués detalls de com el 'Dietari' passà en sa possessió. Aqueixa és la resposta rebuda:

«Institut d'Estudis Catalans, Palau de la Diputació.- Barcelona.

En resposta a l'ofici de l'Ajuntament de la vostra presidència, datat el 10 del corrent mes, tinc l'honor de posar en vostre coneixement que havent-ne donat compte a la Secció Historico-Arqueològica de l'Institut ella em comunica que el 'Dietari de Puigcerdà' ingressà a la Biblioteca de Catalunya per llegat de D. Joaquim Miret i Sans qui, en testament, féu deixa de tots els seus llibres i documents a l'Institut d'Estudis Catalans. La qual cosa em plau de comunicar-vos per als efectes oportuns. Deu vos guardi molts anys.

Barcelona, 17 de maig de 1921.

Ramón D'Alós (Sec. Gen.)

Senyor Alcalde Constitucional de Puigcerdà»

D'això s'en diu, senzillament, carregar el mor... a un difunt. Bé, quan morí aquest D. Joaquim Miret i a quina dada fou fet el testament, i ahont consta que a morir el 'Dietari de Puigcerdà' es contava entre els llibres del dit difunt? I cregent en la pura veritat de a versió donada, com l'obtingué el donant? Si l'Ajuntament necessités nostre consell, ja li donariem, i potser algú en gemegaria. Esperem que el nostre batlle, caigui qui caigui, farà, junt amb la digna Corporació que presideix, tot lo possible perquè torni al arxiu lo que es veu que un dia en sortí. Per culpa de qui?

El 29 de maig de 1921, en el seu numero 760, el setmanari *Ceretania* reiterà el tema al encapçalar l'editorial sobre el 'Dietari', la qual fa una revisió de dades i persones que tingueren relació amb el manuscrit, fixant una data aproximada de la desaparició del mateix, citant, alhora i per primera vegada, un cartulari que sembla seguí el mateix destí que el 'Dietari'. Es tractava del 'Llibre de Privilegis de Puigcerdà', el qual resta encara, juntament amb el primer a la Biblioteca de Catalunya i és, sens dubte, una importantíssima peça històrica i arxivística per la Vila.

Del 'Dietari'

La dignitat i un egoisme ben llegendari de Puigcerdà, reclamen imperiosament la devolució del 'Dietari' que no se sap en virtut de quines males arts se troba en la biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans, a Barcelona. Cert que l'Institut, al demanar-li la procedència d'aqueix llibre, ha fet una resposta elegant, sinó ben desinteressada, més de totes maneres és necessari establir sense subtilitats que aquesta joia ha de tornar pura

*i senzillament a l'arxiu de la Vila d'hont ja no havia de sortir. El fet, en sa brutalitat, es aquest: des de l'any 1584 en que el notari de Puigcerdà, Joan Onofre de Ortodó, va dedicar-se a la confecció d'aqueix llibre per demés suggestiu, ha sigut sempre més ornament envejable de nostre arxiu municipal, citat sempre amb elogi per tots los erudits que al mateix han acudit en busca de documents, admirat sempre per propis i estranys com un verdader monument per l'història local. Per les nombroses cites que se n'ha fet en obres diferents i conegudes, sempre figurà el 'Dietari' com pertanyent a l'arxiu de Puigcerdà. Ens dispensarà de citar-ne d'anteriors, la darrera, en data que coneixem, qu'es del mes d'octubre de 1917, en la Revista Il·lustrada *Jorba-Manresa*, en ocasió de la visita que feu aquí el Sr. Miró per publicar la biografia del Dr. Piguillem. Ademés, sembla que en aquell hivern de 1917-1918, es devia treure la fotografia del frontis del 'Dietari' pel Sr. Coma de Ribes.*

És de presumir, sense por d'enganyar-se gaire, que en l'any 1918 començaria el seu èxode per les capitals de província, atès que passant per Girona hauria anat a parar a Barcelona, tal és sembla l'itinerari que li ha senyalat l'I.C.P. Això és verdaderament per causar estranyesa, ja que la sola entitat competent per encaminar-lo, si es que fos destinat a peregrinar per la terra, era l'il·lustre Ajuntament de Puigcerdà. Enlloc consta, d'altra banda, que aquesta corporació hagi pres algun acord en aquest sentit i la més recent disposició acordada, referent principalment al 'Dietari', és del 17 del mes de juny de 1914, facultant una comissió per copiar-lo al mateix temps que treure altres notes de l'arxiu destinades a la publicació.

Ara bé: examinant fredament les coses, trobem que el fet de no torbar-se el 'Dietari' en l'arxiu de Puigcerdà, com correspon, constitueix un doble perjudici: primerament, a la Vila perquè és seu senzillament, i no consta enlloc que l'hagi alienat en cap forma; i, segonament, a la comissió encarregada oficialment de la seva edició, aplaçada per les circumstàncies més no per això prescrita.

Pels mateixos motius i pel mateix compte, ha de tornar també a l'arxiu de la nostra Vila lo 'Llibre Gros de Privilegis' compost en lo segle XV de 156 folis, subretret també en poder de la mateixa entitat; d'aqueix llibre tampoc se sap se n'hagi desfet la corporació municipal per cap concepte.

L'orgull del nostre poble, els títols seculars de la nostra Vila i el més elemental sentit comú, exigeixen que tornin eixes joies a l'arxiu municipal d'hont no devien haver sortit mai per medis poc interessants, segurament, per interessats que fossin.

És evident que els detentors de les obres citades no les posseeixen legalment: són reclamades i s'han de tornar.

Sembla que al efecte s'ofereixen tres solucions. La primera, que seria la més noble, consisteix en la devolució espontània per part dels detentors, acabant la cosa aquí i evidenciant la bona fe. La segona, és la manera forta o la via judicial que deixem a l'albir de les autoritats competents. La tercera, finalment, és el clam popular que hauria d'arribar a formular una protesta general, elevant si fos necessari una instància al ministre competent perquè recavés del sobirà una reial ordre de devolució.

Sia com sia, aquesta devolució és indispensable, i, donant per hagudes totes les explicacions que s'intentin donar, una sola cosa urgeix: és que tant el 'Dietari' com el 'Llibre Gros de Privilegis', puguin compulsar-se de nou i per sempre més, en l'arxiu de Puigcerdà.

Jaume de Cerdanya.

Assegurada la tasca de classificació amb la contractació de Mn. Jaume Martí Sanjaume com consta en l'acta de la sessió del Ple de 9 de juny de 1921, la següent dada referent al manuscrit i cartulari citats, és del 14 de juliol del mateix any, és l'acta de la sessió del Ple de l'Ajuntament on hi consta la resposta de l'Institut d'Estudis Catalans i la ferma decisió de reclamar formalment els volums referits:

También de orden de la Presidencia dióse lectura de una comunicación del Señor Secretario General del Instituto de Estudios Catalanes de Barcelona que es como sigue: "En respuesta a la seva comunicació de 30 de Maig d'enguany tinc l'honor de posar en el seu coneixement que, segons em comunica la secció Historico-Arqueològica d'aquest Institut, el Sr. Miret y Sans que va morir en 30 desembre de 1919, va deixar efectivament a l'Institut tots els seus llibres i documents. Entre ells s'hi compta el Dietari de Puigcerdà, el manuscrit del qual feia certament algun temps que'ls posseïa per tal com el cità en la seva obra "Itinerari de

Jaume I, el Conqueridor" que porta en peu d'impremta 1918 i que's publicà a mitjans del 1919. Allí l'esmenta ja com si fos propietat de l'Institut perquè tenia intenció de donar-lo, procediment que hi seguia també amb documents de diverses localitats catalanes que després de la seva mort vingueren a l'Institut per deixa testamentària. Deu el guardi molts anys. Barcelona 6 de Juliol de 1921. Ramón D'Alós. Secretario General. Sr. Alcalde Constitucional de Puigcerdà".

En vista de lo expuesto en dicha comunicación el Señor Presidente indicó al Consistorio, la conveniencia de acordar que se comunique al Sr. Director del nombrado Instituto, manifestándole que como ha desaparecido del archivo Municipal el tan nombrado 'Dietario de Puigcerdà' y además el libro de 'Privilegios', sin cesión ni consentimiento de la Corporación, y que obran en poder del referido Instituto se sirva reintegrarlos inmediatamente, y así, no se verá obligado ha adoptar las oportunas medidas para que le sean reintegrados. Sin dar lugar a discusión, acordose por unanimidad hacerlo en el sentido expuesto por el Señor Presidente.

La resposta a l'acord municipal es va fer un mes i mig després, concretament el dia 23 de juliol de 1921, tal com reflecteix l'acta del Ple de l'Ajuntament del 4 d'agost. La resposta del Sr. Ramon d'Alós, de tràmit, promet contestar després de les vacances quan es reuneixin les Junes del Patronat i de l'IEC.

También de orden de la Presidencia, dióse lectura de una comunicación del Señor Secretario general del Instituto de Estudios Catalanes de Barcelona, que es como sigue: "Responent a l'ofici de l'Ajuntament de la seva digna Presidencia, porten la data de 23 de Juliol proppassat tinc l'honor de comunicar-li que en donaré compte a les Junes del Patronat de la Biblioteca i de l'Institut, tant bon punt se reuneixin en sessió, passades les vacances actuals, no tenint jo facultat per resoldre sobre el punt en qüestió. Deu el guardi molts anys. Barcelona 1 d'Agost de 1921. Ramon d'Alós, Secretari General. Sr. Alcalde Constitucional de Puigcerdà". En virtud de lo expuesto acordose el enterado como así mismo no promover nada más

hasta y tanto no conteste las Juntas de Patronato de la Biblioteca y del Instituto, en resolución.

Amb data de 20 d'octubre de 1921, l'Ajuntament aprovà publicar el 'Dietari' per tal que la població pogués conèixer la seva història. La tasca s'encomanà a Mn. Jaume Martí Sanjaume, ja que en tenia una còpia des de l'any 1914 i era la persona que havia arranjat l'arxiu. Així mateix, es decidia recordar al Director de l'Institut d'Estudis Catalans, que s'està a l'espera de la resolució de les juntes del seu Patronat sobre la formal reclamació de l'esmentat manuscrit i del cartulari 'Llibre de Privilegis'.

La Presidencia indicó a la Corporación que habiendo desaparecido clandestinamente del archivo municipal el 'Dietario', como así también el libro de 'Privilegios', sería conveniente acordar, con el fin de que la Villa, no se vea privada de su historia, sin perjuicio de la acción así amistosa como contenciosa, que ya ésta Corporación tiene incoada contra el Instituto de Estudios Catalanes de Barcelona que los detenta, se publique el 'Dietario' y para ello, autorizar al Reverendo Doctor Don Jaime Martí Sanjaume de ésta Villa, para editarlo y recabar para sí el derecho de propiedad en virtud de que posee la copia del referido 'Dietario' por la facultad que le hizo el Ayuntamiento en sesión del 17 Julio de 1914, y, además en atención al buen servicio en ordenar el archivo municipal. Tras breve discusión, acordose por unanimidad lo indicado por el Señor Presidente, pero con la limitación de que en el prólogo se haga constar la desaparición clandestinamente del archivo Municipal el mencionado 'Dietario' y que se halla detenido en el Instituto de Estudios Catalanes de Barcelona, como así también que se depositen de la consabida edición seis ejemplares en el archivo Municipal y por último, que se vuelva a recordar al Sr. Director del tan nombrado Instituto, la resolución que se toma, sobre la devolución a éste Municipio del referido 'Dietario' y 'Libro de Privilegios'.

La següent dada, malgrat no té una relació directa amb el procés de recuperació, si que d'una forma indirecta incideix o reitera, una vegada més, la voluntat del Consistori per tornar a gaudir dels esmentats vo-

lums, concretament del 'Dietari'. L'acord del Ple de 27 de juliol de 1922, davant de d'imminent arribada del ferrocarril, decideix adquirir un nou llibre de "Honor" ja que el Dietari encara resta a Barcelona:

La propia Presidencia manifestó que con motivo de la inauguración del ferrocarril en La Molina y no poderse hacer constar la fecha en el 'Dietario' de esta Villa, por haber desaparecido del Archivo municipal, y siendo próxima la de esta Villa, sería conveniente adquirir un libro que se titulara Libro de honor de Puigcerdá para continuar la historia de la Villa. Acordose como ha indicado la Presidencia, como también haga hacer las gestiones para obtenerlo y además un álbum para firmas.

Incomprensiblement, no es fins al Ple de l'Ajuntament de 28 de maig de 1923, quan es torna a parlar d'ambdós volums desapareguts. Amb tot, però, hauria de pensar-se que la preocupació fou permanent encara que no s'hagi trobat cap mena de document al respecte. En aquest Ple, el Consistori encomanà al Sr. Cosp la recerca dels antecedents existents sobre els esmentats llibres:

Acordose designar al Sr. Cosp, para que serciore de todos los antecedentes que obran en Secretaria respecta los trabajos llevados a cabo con motivo de la desaparición clandestinamente del 'Dietario' y 'Libro de privilegios de la Villa' y que se sirva dar cuenta al (Municipio) digo, Consistorio.

La recopilació del Sr. Cosp fou presentada al Ple el dia 7 de juny de 1923, en el qual es decideix interposar la corresponent denúncia judicial:

El Sr. Cosp ha manifestado a todo al Consistorio, que como encargado para recopilar todos los antecedentes llevados a cabo para recuperar el 'Dietario' y 'Libro de Privilegios de la Villa', ha encontrado que se habla de ello en las sesiones ordinarias del 2 de Mayo; 19 de Mayo; 14 Julio de 1921; 4 Agosto 1921 y 20 Octubre todos del ana 1921, después de lo cual, el Señor Gòrriz, hace constar su más enérgica protesta del contenido de la primera sesión o sea la del 2 de Mayo, porque en aquellas fechas regentaba la Alcaldía, e interesa se le expida certificación

de dicha sesión en la parte referente al caso, como también de los años que desempeñó el cargo de Alcalde, con el fin de presentar la correspondiente denuncia al Juzgado de Instrucción. Acordose se le libre al Señor Górriz los documentos que interesa.

Ja no és fins el dia 28 de maig de 1924, concretament en la Comissió Permanent, que es replanteja la qüestió. En aquesta acta es reflecteixen les gestions fetes a Barcelona pel membres del consistori i hi consta que en la visita feta al President de la Mancomunitat de Catalunya, se li demanà que retornessin els citat volums:

Con motivo del indicado viaje a Barcelona, visitó al Ilustrísimo Sr. Presidente de la Mancomunidad de Cataluña, al objeto de obtener rebaja en el continente de la misma, que pueda corresponder a este Ayuntamiento, así como también el que se subvencionaran al Hospital de esta Villa y de que fueran devueltos al Municipio, los libros que obran en la Biblioteca del Instituto de Estudios Catalanes 'El Dietario de Puigcerdá' y el 'Libro de Privilegios' de la misma, que figuraban en el archivo municipal, hasta que fueron abusivamente sustraídos.

S'ha d'incloure ara, un important document trobat entre la correspondència de l'època, concretament de l'any 1925, en el qual es pot contemplar una relació de documentació desapareguda de l'arxiu:

Ha desaparecido del archivo Municipal de Puigcerdá, lo siguiente.

1º. El libro de privilegios escrito por Jaime Call, en el siglo XV, titulado 'Libro de Privilegios de la Insigne Villa de Puigcerdá', contiene noventa y dos privilegios en el cuerpo del libro y registrados en la Taula que va al principio, y otras actas posteriores a la confección del volumen, las hojas són de pergamino y la letra gótica.

2º. El celebre Dietario, citado en muchas publicaciones historicas modernas, titulado 'Dietario Fidelissima Ville Podiceretanii. Sola fides experts sepulcri'. Estos dos volúmenes es cierto que estaban en la Biblioteca del Institut d'Estudis Catalans en 1920-1922.

3º. Una cajita de cartón conteniendo algunos (no se recuerda el número) privilegios reales con sus es-

cudos de cera roja enteramente bien conservados y el pergamino más antiguo del archivo Municipal, del año 1027, de un mérito especial por la firma auténtica del Obispo Oliba y del Conde Guipe [sic] publicado este pergamino en el Cartulaire Roussillonais de Alart página 49; todos los cuales pergaminos estaban recatados en dicha caja junto con los dichos dietario, libro de privilegios en un lado del armario que desde más de veinte años tenían reservado y destinado por el Bibliotecario de entonces D. José Maria Martí.

De estos documentos no se sabe cierto el paradero, pero el estar juntos con los dos libros dichos y haberse encontrado a faltar juntos en 1919 permite sospechar el mismo paradero.

(...).

La següent notícia sembla referir-se a l'anterior document i és l'acta de la Comissió Permanent de l'Ajuntament de Puigcerdà del dia 26 d'agost de 1925, en la qual es transcriu una carta del Sr. Josep M. Milà i Camps que recopila, en part les dades ja conegudes, alhora que, la Comissió decideix continuar les gestions endegades:

Así mismo: Diose lectura a una carta del Señor Dn. José Maria Milá y Camps de Barcelona que es como sigue: "Ilustre Sr. Alcalde de La Villa de Puigcerdá. Muy Señor mío. Nuestro común amigo el Excmo. Sr. Don Severiano Martínez Avido, Subsecretario de Gobernación, me entregó en Madrid una nota que me dijo le había dado V. relativa a varios documentos antiguos desaparecidos del Archivo Municipal de este Ayuntamiento, con especial encargo de que averiguara lo que hubiera de cierto en las sospechas que en la propia nota se insinuaban. Con el interés que me merecen siempre las indicaciones del General, y con el que desde luego despertaba en mi el laudable afán de vds. de recuperar lo que en el Archivo se contenía he hecho la más escrupulosa investigación en el Institut d'Estudis Catalans y de ella resulta que los dos únicos documentos que obran en la Biblioteca de Cataluña con los números 778 y 779 de su catálogo de manuscritos son el Llibre de les Ceremonies de Puigcerdà de 1584 y el Llibre de Privilegis de los siglos XV y XVI. Ambos documentos aparecen indubitavelmente

ingresados al recibirse la Biblioteca particular D. Joaquín Miret y Sans por el legado testamentariamente al Institut, y de la que aquellos formaban parte según resulta del inventario catálogo que al entregar los libros se formó. El título de adquisición por parte del Sr. Miret y Sans se ignora cual fuese, aunque de la seriedad del mismo y de su escrupulosa honradez cabe presumir que debió ser del todo legítimo, por más que sea lamentable que no consten en ese Ayuntamiento los acuerdos relativos a la enajenación de los documentos, circunstancia que puede si achacarse como origen de responsabilidad para la persona que los tenía bajo su custodia, pero no para el que los adquiriera. Respecto de todo lo demás que se incluye en la nota, no se sabe una palabra, ni he podido averiguar cosa alguna, salvo el hecho de que posiblemente el último manuscrito a que la nota se refiere fuese el que poseyó el ex-Senador, hoy difunto D. Juan Rossell, el cual parece lo tuvo después en venta el librero D. Salvador Barbará de Barcelona. Estas son las noticias que puedo comunicarle, quedando a disposición de V. papa cuantas gestiones crea que pueda yo practicar, que lo haré muy a gusto por tratarse de causa tan simpática y de un encargo reiterado y encarecido del General. Aprovecho la ocasión para ofrecerme a V. como atto. s.s. y amigo q.e.s.m. Milà y Camps-con rúbrica". En méritos de lo expuesto en la transcrita carta acordose facultar a la Presidencia prla que continúe las gestiones hasta conseguir el fin iniciado por el Ayuntamiento sobre los libros a que se refiere en el cuerpo de la transcrita carta.

De forma incomprensible, no ha estat possible trobar cap més dada al respecte fins el 28 de febrer de 1930, data en que el Jutjat de Primera Instància de Puigcerdà ens dóna compte de que s'ha instat un sumari, concretament el número 8/1930, amb la qual cosa s'acomplí la intenció del Sr. Gòrriz segons l'acord del dia 7 de juny de 1923, ja transcrit. L'ofici consta tanmateix en l'acta de la Comissió Permanent de 5 de març de 1930, la qual es transcriu íntegra, en la seva part que ara interessa, i que inclou l'esmentat ofici del Jutjat, fet pel qual aquest no es transcriu.

De orden del Sr. Presidente, diose por mi el Infrascrito Secretario lectura a una comunicación

del Muy Ilustre Sr. Juez de Primera Instrucción de este Partido, en esta Villa de fecha 28 de Febrero próximo pasado, por la que participa que en virtud del sumario nº 8 de éste año, que se sigue en dicho Juzgado, a denuncia de esta Alcaldía, sobre desaparición de documentos sueltos y libros antiguos del Archivo Municipal, ofrece a la Corporación Municipal, las acciones que preceptúa el artículo 109 de la Ley de Enjuiciamiento Criminal como parte perjudicada. En méritos de lo que se expresa en dicho escrito, acordose contestar al nombrado Sr. Juez que se renuncia a la parte activa de la causa, como también a la reparación de daños y perjuicios, pero si mantener firme por todos los puntos de derecho, la restitución a este Archivo Municipal, de los instrumentos y códigos denunciados, por cuanto constituyen la documentación oficial inalienable, y por los títulos jurídicos de las propiedades, privilegios, derechos y otros bienes de este común.

Després d'aquest conat judicial, l'acta de la Comissió Permanent del 2 d'abril de 1930, dona a conèixer que el Llibre de Privilegis i el Dietari han estat ocupats, alhora que s'agraeix el treball dels Srs. Bañuelos i Soler:

El Sr. Presidente manifestó a los Sres. reunidos que el Archivero Municipal, Reverendo D. Jaime Martí había recibido un telefonema suscrito por los Sres. Bañuelos y Soler, participándole haber sido ocupados 'Dietario y Libro de Privilegios' de la Villa. Acordose el enterado con verdadero agrado, así también, se testimonie a dichos Señores el agradecimiento de la Corporación Municipal por sus desvelos y trabajos llevados a cabo por la ocupación de los referidos libros⁶.

Tot aquest enrenou per recuperar els documents, sembla que va sensibilitzar a l'Ajuntament, de manera que en la Permanent del 7 de maig de 1930, es prengué l'acord de reforçar la porta de l'arxiu amb una barra de ferro:

Por el infrascrito Secretario se manifestó a los Sres. de la Comisión Permanente del Ayuntamiento, que el Sr. Archivero Municipal, le había indicado

6. Hem d'entendre pel context que la paraula "ocupats" es refereix a que els llibres han estat localitzats o identificats, perquè en cap cas van ser mai trets de la Biblioteca de Catalunya.

la conveniencia de hacer una barra de hierro para detrás de la puerta del Archivo, con el fin de tener mejor seguridad para la custodia de los libros y documentos. Sin dar lugar a discusión, acordose por unanimidad que el mismo Sr. Archivero se encargue de mandarla hacer en la forma que crea mas a propósito.

Al cap d'una setmana, la Comissió Permanent del 14 de maig de 1930, acordà que l'arxiver es desplaçés a Barcelona per tal d'examinar la biblioteca Babra, on es creia que hi havia documents de la Vila. Així mateix, es va donar un vot de confiança al President de la Comissió a fi que porti a terme les gestions necessàries per recuperar el 'Dietari' i el 'Llibre de Privilegis':

Asimismo: El Sr. Presidente expreso a los Sres. reunidos que seria conveniente acordar que el Archivero Municipal se trasladara a Barcelona con el fin de examinar la biblioteca Babra para la busca de libros y documentos que se cree existen en la misma de propiedad de este Municipio, como así también, para hacer las oportunas gestiones respecto al libro de 'Provisiones Reales' que obra depositado en nu-

estro Archivo y fue recuperado de los herederos Babra con el fin de que quede propiedad definitiva de éste Ayuntamiento. Después de breve deliberación acordose por unanimidad lo propuesto por la Presidencia, y que sea a la mayor brevedad posible. Como así también, acordose dar un voto de confianza a la Presidencia para hacer todo lo que sea necesario hasta conseguir que el 'Dietario' y 'Libro de Privilegios' de esta Villa queden en el Archivo Municipal y no en posesión de la Biblioteca de "Estudis Catalans" de Barcelona.

La darrera notícia ve donada pel setmanari *Ceretania* en el seu número 1.217 de data de 22 de juny de 1930 quan al fer una valoració de la tasca municipal diu que s'ha arranjat l'arxiu, s'ha denunciat la desaparició de documents i s'ha recuperat el 'Llibre de Privilegis', cosa aquesta darrera que no va succeir.

Sebastià Bosom Isern,
Director de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya.

Puigcerdà, 10 de setembre de 1985.

En el moment que van ser sostrets, el 'Llibre de Privilegis' i el 'Dietari' formaven part del ric fons municipal de Puigcerdà que es custodiava als baixos de l'Ajuntament. Postal de la plaça de l'Ajuntament a inicis del segle XX. Cu 85. Col·lecció de postals de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya.

Les falles, un patrimoni ancestral dels Pirineus passat pel sedàs cristià

GERARD CUNILL

Els mitjans de comunicació començaven a fer bullir l'olla l'1 de desembre a la tarda: l'assemblea de la UNESCO aprovava incloure les falles del Pirineu dins del catàleg de patrimoni immaterial de la humanitat. En la notícia tots els mitjans coincidien que les falles venien d'un passat pagà que s'havia mantingut durant segles d'una forma ininterrompuda. Deien que se celebraven durant l'arribada del solstici d'estiu, per a commemorar els rituals de fecunditat o per donar la benvinguda a l'edat adulta als joves del poble.

Aquestes notícies transmeten la idea d'un ritual pagà que s'ha mantingut celebrant sense interrupció. El cert és que ben poca documentació en tenim sobre les falles i tan sols conservem una tradició que s'ha transmès oralment generació rere generació i la qual som incapaços de posar-hi un punt d'inici. Quan es tracta de rituals d'aquesta mena, els etnòlegs normalment posen el punt d'inici a temps ancestrals com bé podien ser èpoques tan remotes com el neolític o el paleolític, on teníem una religió que venerava un politeisme essencialment basat en divinitats naturals. Aquesta religió es preocupava de satisfer les preocupacions de l'home vers els temes crucials de la vida i del dia a dia. Aquests mateixos mitjans, però, ens donaven esment dels primers documents al segle XVIII, en llibres de comptabilitat d'algun dels ajuntaments que encara organitzen les falles, tal com va poder-se observar a la notícia donada per TV3 el dia 2 de desembre.

La visió, però, d'una tradició que manté els mateixos vincles des d'aquestes dates tan incertes és més aviat ingènua. O és seguir una tendència que van posar de moda els mateixos folkloristes d'inicis del segle XIX, quan en el context del sorgiment del nacionalisme i del moviment cultural del romanticisme, aquests buscaven l'essència del país en l'anomenada cultura popular o cultura tradicional, que representava bàsicament la que no en conservem tradició escrita. Aquesta tradició historiogràfica ha deixat un pòsit enorme. Aquesta tasca de conservar i compilar la

cultura tradicional és necessària i vital per recuperar i mantenir aquestes tradicions, però les eines analítiques no han estat sempre les més encertades ni les que s'han apropiat més a la realitat. En primer lloc, s'ha de reconèixer que és impossible que una tradició s'hagi mantingut immutable durant tants segles i fins i tot mil·lennis.

Hem de parar un moment i pensar quantes civilitzacions, modes i cultures han passat pel nostre país durant tants mil·lennis i algunes han deixat el seu granet de sorra a la cultura del país. I a nosaltres ens va arribar una tradició religiosa que ha marcat un abans i un després al país i que ha deixat un bagatge cultural immens des de fa molts segles com és el cristianisme. És impensable que una pràctica que uns consideren pagana hagi pogut sobreviure a segles de control social i cultural de l'església. I és que es pot pensar que als Pirineus el tentacle de l'església no hi arribaven, però segurament estaran ben equivocats. Durant els segles de l'edat moderna hi havia una por accentuada a l'entrada de les idees luteranes, i per ser més precisos de les idees dels hugonots, que feien que l'església exercís un control a la zona dels Pirineus, tanta que van crear fins i tot el bisbat de Solsona per aquesta fi; al Pirineu, ja documentat des del segle XIV, es pot veure una immensa superstició en el mal i en el dimoni com demostra la cacera sistemàtica de bruixes al Pirineu, tal com ha documentat i estudiat recentment l'historiador Pau Castell; o bé la cacera de bruixes al Capcir, com va estudiar Núria Sales al segle XVII; al Pirineu també rebia visites pastorals de l'arquebisbe de Tarragona com ho demostra una visita pastoral del segle XIV en aquestes contrades. I la inquisició va anar prenent més rellevància a partir de l'època moderna, quan va tenir una estructura, i encara més radical, ja que estava marcada per l'obsessió en la puresa i el compliment de l'ortodòxia, el que va comportar l'expulsió de jueus i musulmans. En definitiva, és difícil, vist aquest control i les supersticions i creences

cristianes, que una suposada festa pagana hagi sobreviscut durant aquests segles.

Tal com ens esmenta un altre historiador de l'antiguitat, el professor Víctor Revilla, al seu manual sobre la Catalunya Romana, escrit amb col·laboració amb el professor Joan Santacana, l'arribada de la tradició romana era més aviat receptiva i influenciada per altres corrents religiosos i supersticions locals, el paganisme o el politeisme és receptiu contràriament al monoteisme, que més aviat considera les altres creences com les equivocades i la seva com l'única i real per a entendre bé la realitat. És doncs, en aquest context i com més endavant esdevenia, que en l'edat moderna era més aviat impracticable que un desviament pagà hagués sobreviscut tants segles sense ser gens alterat. L'única solució que pot plantejar-se és que per aquesta tradició hi ha passat el sedàs cristià, o el que és més tècnicament encertat dir: el sincretisme cristià.

No sé si és una percepció meua, que avui queda malament dir que és una festa cristiana tal com avui la coneixem. O potser és que queda més exòtic i romàntic fer referència a aquest passat pagà, encara tenim un aire de romàntics tots plegats. És prou conegut el creixent secularisme de la nostra societat i la visió que tenen de l'església molts sectors de la població. Però és que no hi veig contradicció a no ser creient i realment reconèixer les fortes influències cristianes que encara té la nostra societat. Sembla que a molta gent li dol reconèixer això, o que es pensa que la societat està tan secularitzada que ja no tenim cap reminiscència cristiana. Però és que va més enllà que un vagi a missa o no, o celebri determinats rituals, el cristianisme s'ha reflectit en la cultura i el comportament social de la nostra societat i encara s'hi emmotlla bastant. El calendari encara segueix moltes festes religioses, les nostres manifestacions culturals com per exemple en la gastronomia s'hi adiuuen, però també comportaments socials, prejudicis, valors que encara hi estan fortament lligats.

El cristianisme va néixer amb vocació universalista, és a dir, amb vocació d'arribar a tota la humanitat. És la fita que ha perseguit durant segles. Va ser el seu objectiu durant el seu primer mil·lenni d'existència per consolidar-se i estendre's arreu d'Europa, l'Orient Mitjà i el Nord d'Àfrica; posteriorment, a partir de la revolució científica i de les missions d'exploració, va estendre's a Amèrica, l'Àfrica, l'Àsia i l'Oceania.

Tothom havia de conèixer la veritat, segons ells, de l'únic Déu verdader. El cristianisme, durant els primers segles, va tenir moltes dificultats per ser difós. Des de l'Orient Mitjà va anar passant a ciutats d'arreu del continent europeu, primer a l'Europa oriental, a l'Imperi Romà d'Orient (Bizanci) i després cap al nord d'Europa, a Roma i finalment, encara que va tardar més, va arribar a l'Europa Occidental, sempre inicialment a les ciutats. A Barcelona, per exemple, arribava cap al segle III; i al segle IV arribaria pràcticament a totes les àrees urbanes del continent europeu que abraçava l'Imperi romà. És el moment que el cristianisme passa de ser una superstició que anava contra la tradició romana, és a dir contra la religió romana i el seu sistema polític, i passava a ser una religió primerament reconeguda i després oficialitzada. Aleshores la política romana anirà de la mà de la religió cristiana. I després passarà el testimoni als regnes bàrbars. L'església a la vegada anirà consolidant poder, es jerarquitzarà i agafarà l'estructura política i organitzativa romana, el papa de Roma aconseguirà la seva preeminència a occident i també es començarà a difondre el monacat. Als segles VI i VII el cristianisme encara no arribava a tot arreu. Hi havia un camp encara per cristianitzar. El camp era encara pagà.

Els pagesos encara creien en aquelles supersticions relacionades amb divinitats locals que tenen una vocació amb la naturalesa; els anaven bé per les collites, perquè les seves ovelles trobessin bones pastures i els donessin llet, o per a preservar la família de malalties o desgràcies i fins i tot per comprendre un fet tan transcendental a la vida com la mort. Allò els funcionava, més o menys, i no tenien cap necessitat de creure en un Déu que no sabien si els ho podria garantir. El paganisme tenia suposadament els seus racons de culte: pedres, monuments megalítics o petits temples votius i demanaven a aquests deus naturals les seves peticions i els feien ofrenes, garantien l'enterrament i el bon port de l'ànima.

Sembla que l'estratègia del paganisme va ser convertir aquests déus naturals en sants de l'església. És monoteisme això? Sembla evident què no oi? Tal com ens diu Yuval Noah Harari a *Sàpiens, una història de la humanitat*, el politeisme era basat en un o diversos déus que estaven a la cúspide celestial i que no s'interessaven en els problemes mundans dels homes, sinó que hi eren per a mantenir l'ordre. Les necessitats

mundanes dels homes se satisfien amb déus menors com el de la medicina, Asclepi, o amb els *lares* de la llar per protegir la família o més endavant la nova interpretació de la mort dels cultes místics. El paganisme era tolerant i admetia l'intrusisme de distintes creences. És el monoteisme que rebutja l'heterogeneïtat, perquè s'apropriaven de la veritat i volien seguir un estricte dogma del qual un no se'n podia desviar.

El cristianisme per créixer va haver de convertir els déus locals en sants. Primer amb una lenta colonització i organització del territori amb monestirs i després esglésies, que conformaven parròquies, les quals evangelitzaven el territori. Després del procés de cristianització els pagesos ja no havien de demanar que ploqués al geni que habitava aquella pedra que estava al costat d'un estany, i fer-li algun tipus d'ofrena a canvi, sinó que haurien d'anar a demanar a Sant Martí que fes ploure tot resant-li una pregària, o li havien de fer algun vot o promesa, o treure'l en processó o dedicar-li algunes misses. Més o menys la mecànica és la mateixa, però la rogativa ja no va dirigida a la mateixa divinitat. Ara ja no és una simple pedra, o un estany en el qual hi ha un geni, i que és absolutament autòcton d'una determinada vall, sinó que les persones d'una determinada vall comparteixen un sant amb molts d'altres milers de cristians, potser amb especificitats locals adquirides per aquests genis locals, però al cap i a la fi, compartits per tota la cristiandat. Un cristianisme regit ja per un sistema polític i religiós molt més complex.

Igualment les festes religioses també van ser convertides al cristianisme. En determinat moment van prohibir-se les curses de quadrigues al circ, però no per això van deixar-se de fer. Ja no anaven dedicades a Mart o a Apol·lo, sinó que anaven dedicades a Jesucrist o a la Mare de Déu. Un exemple són les curses de cavalls del Palio de Siena, que es duen a terme durant l'ascensió de la Mare de Déu (15 d'agost)

anomenades: *Il Palio dell'Assunta*. I en aquest sentit, les falles del Pirineu van encaminades en aquest sentit. Les falles, que suposem que inicialment van ser concebudes com un ritual per a celebrar l'entrada del solstici d'estiu, per a clamar la fecunditat dels novells esposos, o per a donar la benvinguda a l'edat adulta als joves del poble o simplement a l'oci i per unir la comunitat en una vetllada festiva. Aquestes festes en determinat moment ja no van ser dedicades a les deïtats que procuraven això, sinó que anaven destinades al sant l'advocació del qual tenia l'església del poble. Avui podem veure que la baixada de falles va en consonància amb les campanes de l'església parroquial, que es canten pregàries cristianes¹ o que s'instal·la una creu al capdamunt de l'Haro, tal com passa a les Falles de Lés, a la Val d'Aran.

AFCEC, Nens preparant la crema deth Haro en una plaça de Lés, Val d'Aran, 1907, Juli Soler i Santaló, (1865-1914). Podem observar perfectament la presència d'una gran creu cristiana beneint l'Haro.

1. Vegeu el vídeo que va presentar la candidatura de les Falles a la UNESCO: "Summer solstice fire festival in the Pyrenees". Insisteixen en l'home que baixa la falla, el qual esmenten que és l'últim casat, o bé que és una celebració per demanar la fertilitat. Al minut 6:03 surt un fragment on se sent perfectament una pregària abans de baixar la falla, el nostre i conegut Parenostre, la pregària catòlica per antonomàsia.

El diari *Ara* insisteixen en el fet de que normalment es celebren les falles al dia del patró del poble i ho associen a tot tipus de rituals d'arrel pagana: La major part de les falles es concentren al voltant del solstici d'estiu o el dia del patró del poble. Compartiria simbologia amb les fogueres de Sant Joan. [...] Els nens són introduïts a la festa des de ben petits, amb adaptacions, però baixar sol una falla és motiu d'orgull. A Andorra la Vella, per exemple, es fa bateig per *rodar foc*. [...] Tota celebració és bona per intentar buscar l'aparellament. [...] A la Pobla de Segur, a més, les pubilles reben els fallaires. A Saünc (Aragó), l'últim casat encén la foguera.

En definitiva, aquestes festivitats, sembla que amb la impossibilitat d'eradicar-les acabaven formant part del mateix ritual cristià. Potser en essència continuen sent el mateix, donar la benvinguda al bon temps, celebrar els casaments, dotar de fertilitat als futurs pares o bé garantir les collites, tot plegat dins d'un embolcall cristianitzador. Fixeu-vos com canvia la cultura del país quan veiem que tots aquests problemes que tenien les velles societats agrícoles, fins i tot ja s'allunyen de la nostra societat actual.

Ara mateix la festa potser s'entén com un esdeveniment lúdic, com un acte que uneix el poble, o també com un atractiu turístic. Les últimes dècades sembla que hi ha també molta més sensibilitat i un públic més ampli que és assidu de la cultura popular i que té ganes de recuperar les tradicions del seu país. Potser degut al moment que viu la nostra comunitat nacional i també per un augment notori de la cultura i de les institucions culturals que han promocionat la cultura popular.

Una pinzellada biogràfica sobre el coronel Molera i Puigcerdà

ORIOL MERCADAL I FERNÁNDEZ

Introducció

La biografia del tinent coronel Andreu Molera presenta encara molts buits. En el present article donem a conèixer, de forma molt breu, algunes dades biogràfiques i un episodi fonamental de la seva carrera militar: el comandament de la defensa de Puigcerdà durant la Tercera Guerra Carlina. També es publiquen diversos retrats del personatge, alguns dels quals encara poc difosos, i altres imatges de Puigcerdà relacionades amb ell.

Aquest article té com a base el que ens fou encarregat i publicat al *Llibre de Tona* editat per l'Ajuntament de la localitat per a la festivitat de Sant Jordi l'any 2013. Però com el format i el potencial públic són ben diferents i la seva difusió s'ha restringit sobretot a aquella contrada, hem cregut adient incloure'l, ampliat, en aquesta revista.

Esboç biogràfic

Andreu Molera i Duran va néixer l'any 1813 –en plena Guerra del Francès– a Tona, en una casa de la plaça de l'Hostal, i morí a Llívia el 31 de juliol de 1883. S'ha dit que fou pare de l'enginyer Eusebi Molera, autor d'algunes obres en anglès sobre l'especialitat i constructor de fars i altres edificis a San Francisco de Califòrnia, on va viure el 1870. Aquest enginyer va néixer a Vic el 1847 i va morir a San Francisco de Califòrnia el 1932. Fou declarat fill il·lustre de Vic i té el seu re-

trat a la Galeria de Vigatans Il·lustres.

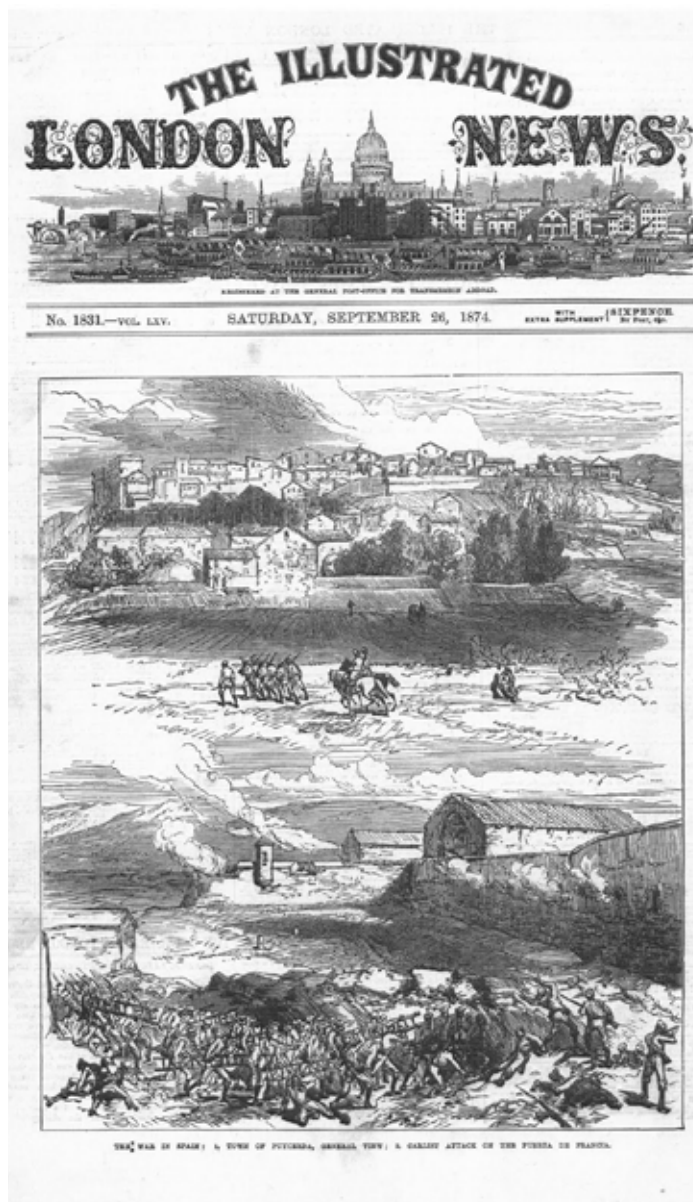
El coronel Molera consta com a diputat constituent el 12 de novembre de 1868, després de l'aixecament revolucionari ("La Gloriosa") que va destronar i exiliar Isabel II. Aquest mateix any fou promogut a tinent coronel de l'exèrcit del govern provisional, amb el càrrec de comandant militar del districte de Vic (el que també fou publicat al diari *El Porvenir*). Diu Antoni Pladevall que el *Diario de Barcelona* del 15 d'octubre de 1869 donava la notícia que les tropes del comandant Molera havien sortit de Vic cap al front de batalla per perseguir una partida revolucionària. Durant la tercera guerra carlina va ser governador militar de la plaça de Puigcerdà i esdevingué un dels seus heroics defensors. Un cop acabada la guerra, fou ascendit a brigadier, càrrec amb el qual es va retirar.

Les guerres carlines i els setges de Puigcerdà de 1873 i 1874

El carlisme va sorgir com a moviment polític en morir el 1833 el rei Ferran VII. A conseqüència de l'atorgament dels drets successoris a favor de la seva filla –la futura reina Isabel II–, es produí una revolta dels absolutistes, carlistes o carlins, partidaris de Carles Maria Isidre (germà del monarca) contra els liberals o isabelins, enfrontament que s'allargaria al llarg de més de quaranta anys en forma de tres guerres.

Pel que fa a Puigcerdà, un primer setge de la vila ja

es produí el 1837, durant la primera guerra carlina, on destacà la figura del coronel Jaume Carbó, el qual ha restat en l'oblit de la memòria dels vilatans i que mereixeria un reconeixement públic. Els altres dos setges succeïren en el transcurs de la tercera guerra carlina (1872-1876).

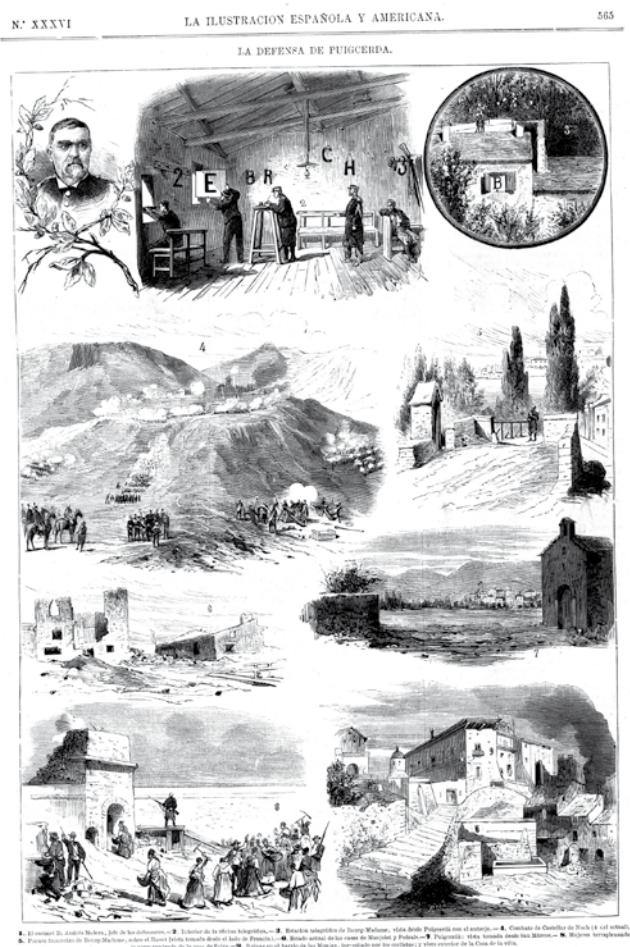
La nit del 10 d'abril de 1873 es produïa el segon setge de la vila; les campanes tocaven a sometent i generala per cridar els veïns a la defensa i la guarnició a les armes. El contingent defensor, de 400 homes entre soldats, veïns de la vila i pagesos armats, era manat pel coronel Andreu Molera. L'exèrcit carlí, comandat per Savalls i Barrancot, i sota les ordres d'Alfons Carles de Borbó, germà del pretendent carlí, hagué de desistir atesa l'aferriada defensa local i l'arribada de la columna manada pel brigadier Josep Cabrinetty.

El tercer setge tingué lloc entre el 20 d'agost i el 2 de setembre de 1874. Després de molts dies de provar l'assalt a la vila els carlins foren refusats i marxaren pel coll de Pendís. L'endemà arribaven al pla d'Anyella les forces liberals que venien a socórrer la població. Aleshores un decret ministerial atorgà a Puigcerdà el títol de *Siempre invicta*, ordenà encunyar una medalla de bronze commemorativa del setge i que es refessin les fortificacions a costa de l'Estat. Puigcerdà seria considerat a partir d'aleshores un bastió liberal modèlic, raó per la qual es donà el seu nom a múltiples carrers i places d'arreu de Catalunya i a Madrid, i fins i tot un vaixell; la figura de Molera fou cabdal en aquesta consideració.

Conegut com *l'Andreuet de Tona*, Molera adquirí la categoria d'ídol local, en ser valorada en gran manera la tasca que féu en la seva defensa. Fins i tot, en ocasions per damunt de la figura de Josep Cabrinetty i Cladera, com així ho palesen els seus retrats, envoltats d'escenes bèl·liques i de paratges puigcerdanencs, apareguts a la premsa del moment. Pel que fa a aquest últim, fou ascendit 30 d'abril de 1873 al grau de brigadier tal i com consta a la làpida de la seva sepultura, localitzada a l'illa primera interior núm. 9 de l'antic

cementiri general de Barcelona (Poblenou), i posteriorment a la seva mort se li atorgà el de tinent general.

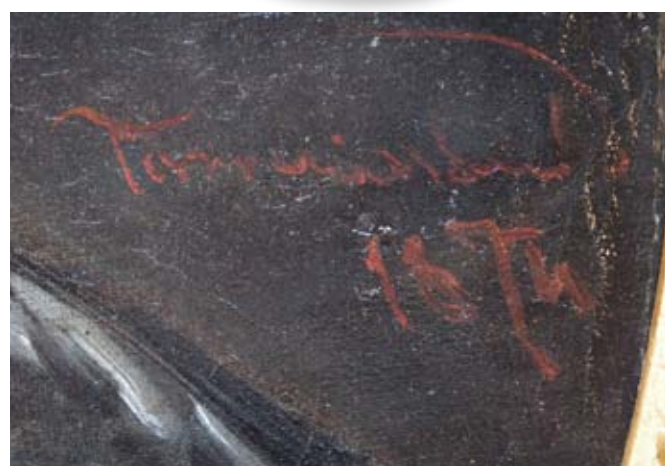

tament de Puigcerdà i al costat de la seva espasa, i així fou publicat diverses vegades per Sebastià Bosom. Però després de ser restaurat –per Meritxell Izquierdo–, va restar a la vista la data d'execució (1874) de la pintura a l'oli, quan Cabrinetty ja era mort –tot i que podria haver estat un retrat pòstum–. El següent pas dut a terme per nosaltres fou la comparació amb l'efígie de Molera –amb alguns trets molts característics– representada als gravats sobre els setges carlins editats a la premsa, i això fou el que ens va permetre sortir de dubtes definitivament.

Un retrat sense autor conegut

El Museu Cerdà de Puigcerdà conserva un retrat de Molera. Es tracta d'una pintura a l'oli sobre tela datada del 1874. Ara per ara, l'autor del mateix ens és desconegut malgrat haver consultat a diversos museus i centres d'art modern i contemporani, així com a especialistes en l'art català del segle XIX. Durant anys hom va pensar que pertanyia a Josep Cabrinetty, entre altres raons per estar penjat a la sala de plens de l'ajun-

La mort i l'enterrament de Molera

En retirar-se de la seva professió de militar, Molera va venir a passar molts dels estius a Puigcerdà i Llívia, població on morí com a conseqüència d'una pulmonia. Per voluntat seva, però, fou enterrat a Puigcerdà,

amb una làpida on diu: “Descansa entre aquells que tanto amó”. (*Ceretania* 1911, núm. 211). Per ser més exactes, el que realment hi diu és el següent: “Aquí yacen los restos mortales del que fué Exmo. Sr. Brigadier D. Andrés Molera. En vida defendió esta heroica villa y á su muerte vino á descansar entre aquellos que tanto amó. Nació el año 1813. Murió el 31 julio 1883.” L’Ajuntament, amb data de 12 d’abril de 1911 decidí canviar les restes de nínxol atès el seu estat rònc. (ACCE, FMP. Actes municipals, foli 2-2v) L’acte es va dur a terme el 4 de juny, amb l’assistència de la corporació local, després d’haver-hi invitat les autoritats i els veïns. (FMP, foli 8v i *Ceretania* núm. 233).

Per a que us feu una millor idea de com va ser l’enterrament de Molera el 1883, aquí teniu transcrita la notícia de premsa:

“El miercoles circuló por esta villa la noticia, que desgraciadamente resultó cierta, de haber fallecido en la vecina villa de Llivia, víctima de una pulmonia, el esforzado Brigadier del Ejército, D. Andrés Molera, Comandante Militar que fué de esta villa en los azarosos dias de la guerra civil. En la tarde de aquel mismo dia recibimos una esquila mortuoria participando tan sensible pérdida é invitando á los funerales que debian tener lugar en la mañana del siguiente dia en

la parroquial iglesia de esta villa, pues parece que el Sr. Molera dispuso que su cadáver fuese trasladado á nuestro cementerio donde yacen algunos de sus valientes compañeros de armas.

De acuerdo el Sr. Gobernador Militar de esta plaza D. Juan Garcia Velasco con el Ayuntamiento y varios amigos del finado, dispusieron que sus exequias se hicieran con toda la pompa posible no omitiendo ninguno de los escasos elementos con que se cuenta en este país para la celebración de tales ceremonias.

Trasladado el cadáver de la vecina Llivia, fué depositado en la Iglesia de los PP. Escolapios, de donde debía salir el fúnebre cortejo para ir á la iglesia parroquial y de allí al cementerio. Llegada que fué la hora de tan triste acompañamiento, púsose en marcha la comitiva que iba precediendo el feretro que era llevado por ocho soldados de la guarnicion y acompañado con hachas por sargentos y soldados de infanteria, guardia civil y carabineros. Las gasas que pendian del féretro, encima del cual se ostentaban las ricas insignias de Brigadier con la banda de San Hermenegildo, eran llevadas por los Sres. Gobernador Militar de la Plaza, Sr. Comandante de la fuerza que guarnece esta vila; D. Isidro Vidal por el actual Ayuntamiento, D. José M. Martí en representacion del Municipio que habia du-

rante la época de mando del Sr. Molera, y los Sres. D. Juan Puigbó y D. Francisco Marqués, como á representantes de la Milicia Nacional y fuerzas francas que habia en esta villa. Inmediatamente seguia detrás la Corporacion Municipal, precedida de sus dependientes, los que iban acompañando á D. José Arró y Suñer uno de los heridos del primer sitio sufrido por esta villa y el cual era portador de la bandera que algunos patriotas regalaron á la poblacion con motivo de la defensa que ésta hizo contra los carlistas en Agosto y Setiembre de 1874 y siendo Gobernador Militar de la plaza el malogrado Sr. Molera. Una numerosa Comision del Municipio de Llivia presidida por su Alcalde seguia á la corporacion Municipal, é inmediatamente la familia del finado, que venia presidiendo el duelo, tan numeroso como pocas veces se haya visto en poblacion de un vecindario tan corto como el nuestro. Una nutrida orquesta compuesta de varios hijos de esta villa, que galantemente se prestaron á ello, iba ejecutando marchas fúnebres. Un numeroso gentío, que apenas bastaba á contener la calle, iba silencioso y recogido siguiendo á la comitiva, que cerraba toda la fuerza de la guarnicion que estaba franca de servicio. Una vez celebradas las solemnes exequias, que en descanso del alma del finado se cautaron en la iglesia parroquial, se trasladó el acompañamiento al cementerio en la misma forma descrita, donde se depositó el cadáver en un incho (sic) que se habia preparado al efecto. Despidióse el cortejo, dando gracias á todos por su concurrencia un amigo del finado, haciendo lo propio á las Corporaciones é invitados el Sr. Gobernador militar de esta plaza. (*La Voz del Pirineo*. 5 d'agost de 1883, p. 2 i 3)

El reconeixement dels puigcerdanencs –o puigcerdanesos, com prefereixen dir els vilatans– i del seu consistori quedà reflectit, amb el pas dels anys, en l'avinguda del Coronel Molera, una de les vies més importants de Puigcerdà, que avui connecta les artèries principals en enllaçar la plaça de Barcelona amb el carrer d'Alfons I. El 1906 encara no tenia un nom

assignat i aleshores es parlava d' "un camino o paseo que de la Plaza Barcelona conduce al Fielato Central". D'aquí prengué el nom oficiós de *Paseo del Fielato* –que encara és present en la memòria d'alguns vilatans– fins que el 1910 l'Ajuntament li posà oficialment el nom actual (actes de l'Ajuntament 1905-1907, foli 17v i 1907-1911, foli 129v). En la dècada de 1908-1918 també dugué el nom de "passeig de la plaça Barcelona". La part dreta d'aquesta avinguda fou muralla durant el segle XIV i posteriors, i encara s'hi conserven algunes restes de la del segle XIX vinculada a les guerres carlistes.

D'altra banda, segons Antoni Pladevall, al llibre d'actes de l'Ajuntament de Tona consta el següent: "1 de junio de 1930. Dar el nombre de Plaza de Don Andrés Molera Duran a la hoy llamada plaza del Mesón, en razón de existir allí una casa nativa de dicho patrio, a quien durante la última guerra civil, en funciones de Gobernador Militar de la Plaza de Vich, evitó días de luto a nuestro pueblo."

Unes pistoleres enigmàtiques

Per acabar, val a dir que al Museu Municipal de Llívia es conserven unes pistoleres atribuïdes des de sempre, per la veu popular, a Josep Cabrinetty i Cladera. En haver mort a Llívia i per l'estreta vinculació que Molera va tenir amb aquesta, nosaltres vam pensar que en realitat li podrien haver pertangut a ell. Analitzades a fons per especialistes i en vistes a que no hi ha cap element o inicials que les puguin relacionar amb un o l'altre, vam preguntar al director del museu Sr. Marc Delcor sobre la potencial informació al respecte. Molt amablement, a part d'enviar-nos el material gràfic corresponent, ens va confirmar que havia estat una donació de la Sra. M. Sol Borràs. Aquest fet ens du a pensar que per l'ascendència familiar de la mateixa i la seva vinculació amb Cerdanya, molt bé podria ser que les esmentades pistoleres veritablement haguessin estat dutes pel brigadier Cabrinetty.

Bibliografia

BOIXADER, Pere: *Rastres de Sang i de Foc. La penúltima guerra civil al Prepirineu català 1872-1875*. La Pobla de Lillet: Impremta Boixader, 2013, p. 159-160.

MERCADAL, Oriol: "El coronel tonenc Andreu Molera i Puigcerdà". Llibre de Tona. Tona: Ajuntament de Tona, 2013, p. 34-38.

PLADEVALL, Antoni: "El comandant Andreu Molera i Duran". Dins *Tona. Mil cent anys d'història*. Vic: Eumo editorial, 2013, p. 313-314.

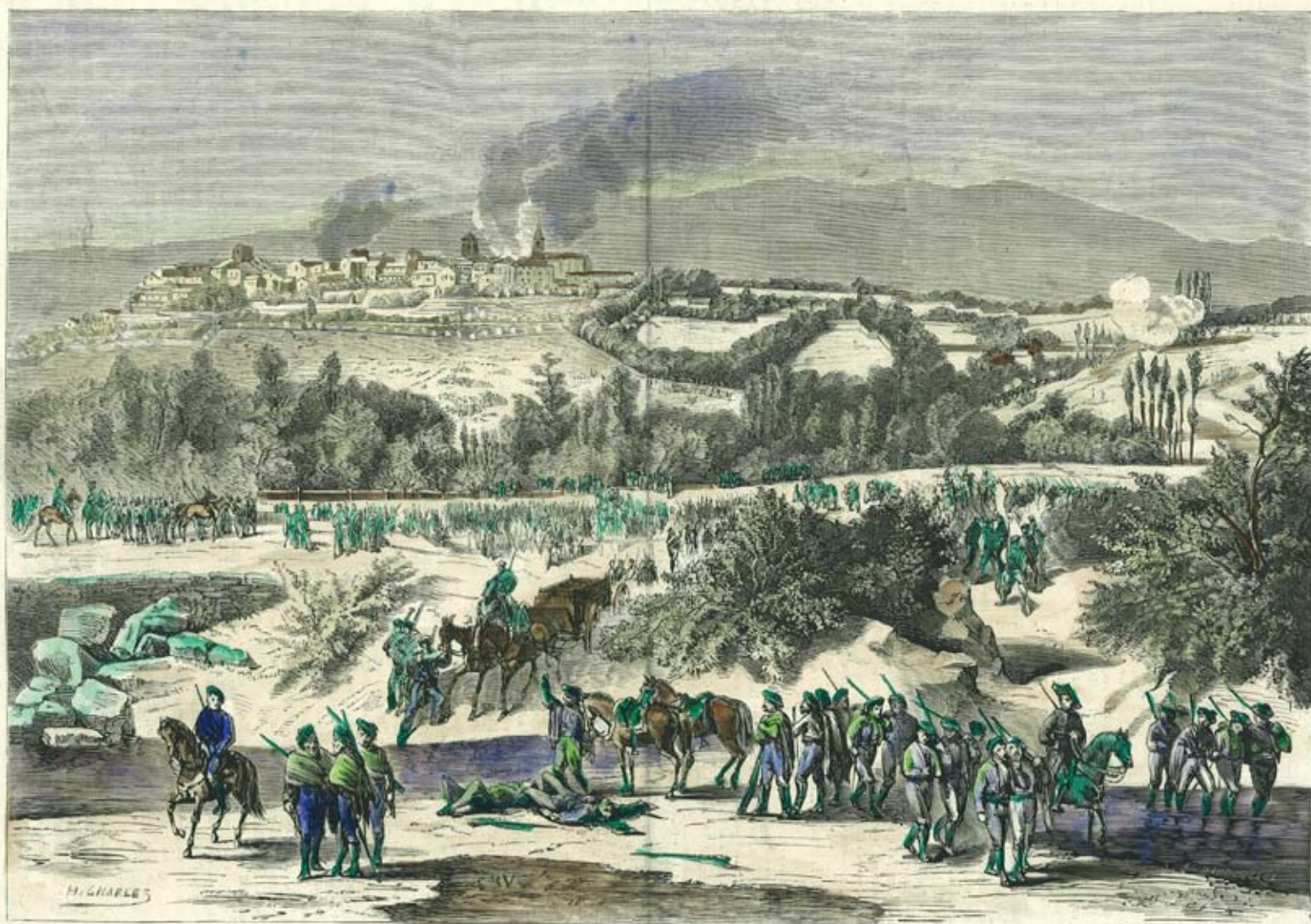
Agraïments

A Emili Gimenez, per la cessió de la fotografia de l'Avinguda Coronel Molera

A Martí Solé, per la cessió de la fotografia del nínxol de l'Andreu Molera i la postal de la sala de plens de l'Ajuntament de Puigcerdà.

A Marc Delcor, per la cessió de la fotografia de les pistoleres -suposadament del brigadier Cabrinetty- dipositades al Museu Municipal de Llívia.

ESPAGNE. — Attaque de Puigcerdà par les carlistes. — (Dessin de M. H. Charles, d'après ses croquis et les documents espagnols.)

Atac de Puigcerdà pels carlins 1874

La integració vertical i la concentració de la indústria audiovisual perverteixen la neutralitat social?

JORDI FORCADA I NICOLAU

La manera en com la societat es comunica va indubtablement unida a l'evolució de la tecnologia: des de les pintures rupestres de l'antiguitat, passant per la invenció de l'escriptura i els suports físics i des de fa aproximadament un segle i mig, a través de l'audiovisual. Innovacions tecnològiques que han transformat la nostra societat de manera profunda i que han comportat canvis dràstics i adaptacions intel·ligents a la nostra quotidianitat, alterant definitivament les nostres relacions personals i fins i tot el nostre propi concepte com a éssers humans.

Actualment al segle XXI, aquesta evolució social i comunicativa ve liderada per l'evolució tecnològica de la indústria de l'audiovisual, un autèntic cavall de Troia present massivament a cada casa des de fa uns 40 anys amb el televisor i que ara experimenta una voràgine d'explotació de tot tipus de mercats, suports i productes híbrids que configuren noves ofertes, obren nous mercats i concentren cada vegada més influència sobre el nostre dia a dia. Amb la presència de continguts a gairebé cada espai de les nostres vides es fa extremadament complicat pensar que restem immunes al condicionament que aquests fan, activament o passiva, de les nostres actituds, de les nostres preferències o de les nostres rutines diàries.

Tanmateix, sembla contradictori que en un sector on cada vegada les barreres d'entrada són menors, els costos s'abarateixen a causa de les contínues millores en tecnologia (digital) i a escala quotidiana observem una diàspora de continguts i plataformes, una democratització del sector, un augment exponencial de canals de televisió, de continguts a la xarxa, d'aplicacions, etcètera, la realitat empresarial faci que s'estigui experimentant una concentració intersectorial com mai s'ha vist a Europa des de la Companyia de les Índies Orientals.

Podríem afirmar que la indústria audiovisual actu-

al es val de la innovació i la creació de nous dispositius i que els nous dispositius requereixen de l'evolució i la creació d'innovadors continguts audiovisuals per reeixir. Un binomi que experimenta una espiral creixent en termes monetaris i de generació de negoci, clarament a l'alça, en un mercat globalitzat. En engrandir-se els mercats, el producte local presenta un clar desavantatge competitiu respecte al producte pensat per ser global i és més difícil de rendibilitzar. Com que és més difícil de rendibilitzar, se'n produeix menys. Si la producció baixa, automàticament l'oferta baixa i la demanda latent busca productes substitutius, provocant que l'audiència sobre el contingut primari es perdi i fent impossible tornar al statu quo anterior. Si qui produeix continguts audiovisuals no es pot permetre el luxe de perdre-hi diners, queda clar que l'única solució per mantenir el negoci i generar plusvàlues és apostar per un tipus de continguts i no uns altres. Si a tot això hi sumem la varietat de plataformes, suports, canals i formats que l'evolució tecnològica ha aportat al sector, trobem que els models empresarials tradicionals o bé no poden cobrir tot el que requereix el mercat (la demanda) o bé són molt inefficients en fer-ho per no gaudir de l'expertesa i la competència imprescindibles o els fons necessaris per afrontar les inversions. I en aquest punt és on la indústria de l'audiovisual tradicional fracassa en l'atenció a la demanda del públic i dels anunciants (publicitat) i es genera un espai per a l'entrada de nous actors que, de manera primer específica però després general adopten noves estratègies empresarials, noves estructures empresarials i financeres i entren inversors de fora del sector (com poden ser els fons de capital risc o empreses de telecomunicacions). Aquest fet provoca una modificació substancial de la perspectiva i els vaticinis dels experts respecte a l'evolució controlada (via programes estatals o directrius europees) que les instituci-

El diable i Sant Ermengol, constructors de ponts

JOAN SOLER I AMIGÓ

La nit del 6 al 7 de novembre de l'any 1982, una violenta riuada va fer que s'esllavissessin les terres de la riba esquerra del Segre. La revinguda se'n va endur el vell pont de Bar i tot allò que va trobar al seu pas indeturable, amb un immens terrabastall.

EL DE BAR I ALTRES PONTS

El pont de Bar dona nom a la subcomarca del Baridà i a la canal Baridana, que s'enfila tot serpejant per travessar la serra del Cadí. Bar és un poble petit, enyorjat, encastellat, al límit de la Cerdanya amb l'Alt Urgell, i era el pont que donava el nom al poble i no pas al revés.

No és aquest l'únic poble amb nom de pont: el Pont de Claverol, el Pont de Muntanyana, el Pont de Suert, el Pont de Cabrianes, el Pont de Vilomara, el Pont de Molins, el Pont d'Armentera, Ponts, Pontons, Pontils... Una allau com la que se'n va endur el pont de Bar va comportar la total comunicació del territori. Si n'era d'important, un pont! Si n'és, encara! No pas a tot arreu valen els passa-rius! Ni s'havia inventat el rafting com a esport olímpic!

SANT ERMENGOL, PONTANER I BISBE

Va ser sant Ermengol, bisbe d'Urgell i fill del vescomte Bernat I de Conflent, el constructor del pont de Bar, i de moltes altres obres públiques que van ser clau per al desenvolupament de la diòcesi pirinenca, a cavall dels segles X i XI. Per això, amb tota la raó del món, el poble urgellenc aviat va venerar Ermen-gol com el seu sant principal, el seu patró, i va establir una fira, que és avui la més antiga de Catalunya i la primera de totes les fires peninsulars documentades.

¿Vosaltres sabeu el mèrit que tenia llavors la construcció d'un pont en un territori tan arriscat, tan impossible? Precisament un dels títols més significatius que distingia els emperadors romans de la resta de mortals era el de "*Pontifex maximus*", és a dir, de constructor de ponts, de Pontaner major. Fins i tot el papa de Roma ostenta, des de la caiguda de l'Imperi, el títol de pontífex, de Summe Pontífex!

EL DIABLE, CONSTRUCTOR DE PONTS

La Bíblia explica com Déu va crear el món i tot allò que s'hi mou i pren vida, amb Adam i Eva de primers humans. Tanmateix, en el nostre llegendari, l'autèntic constructor de ponts no era Nostre Senyor sinó el Diable, un altre gran pontífex, projectista i edificador de ponts que pretenien portar les ànimes dels caminants de la terra a l'infern. Malgrat que abans de tallar protocol·làriament la cinta inaugural, el Maligne acabava enganyat.

Déu va crear, el Diable va construir. Déu era ecologista, el Diable, enginyer de camins i de ponts. Si n'hi ha, per tota la nostra geografia, de ponts del Diable! Romànics, gòtics, d'elegantíssims cindris. Els ponts del Diable de Martorell i el de Gironella, sobre el Llobregat; el pont Major de Sarrià de Ter, de Sant Julià de Ramis i de Camprodon, sobre el Ter; el de Ceret, sobre el Tec; el de Torroella a Osona; el de Torà de Riubregós, a la Segarra; el de Fígols d'Organyà, sobre el Segre; el de Cardona, sobre el Cardener; els ponts del Clop i d'Odèn, sobre la ribera Salada, al Solsonès; el de Montagut, sobre el riu Fluvià; l'aqüeducte de Tarragona; els ponts d'Isòvol i de Lles a la Cerdanya; el del Grau de la Clua, a la Noguera; el de la Bastida de Bellera, al Pallars; el de Santa Eulària del Riu a Eivissa... Tanmateix, el pont de Bar no fou obra de Déu ni del Diable sinó de sant Ermengol, bisbe d'Urgell.

VÀLGUEM SANT ERMENGOL!

Tot i la dificultat i les limitacions de les velles tecnologies i les murrieries del Diable temptador, sant Ermengol se'n va sortir, en la construcció del pont de Bar, però va morir en l'intent: va caure al riu de daltabaix d'una bastida, tot fent inspecció d'obres, i l'aiguat se'n va endur el seu cos corrent avall. Aquesta és la raó per la qual els viatgers, sempre que passaven per un pont, s'encomanaven al sant: valga'm sant Ermengol!

Per això no va ser venerat com a màrtir, ni com a confessor, ni tan sols com a bisbe, sinó com a pontaner. Per això se'l té com a patró de la diòcesi, i en record seu es representa, cada any, al claustre romànic

de la catedral urgellenca, el *Retaule de Sant Ermengol*, obra d'Esteve Albert. D'altres sants s'han guanyat la glòria del cel no tant per la seva santedat sinó per la seva tècnica o destresa, com a enginyers de camins, com ho fou Santo Domingo de la Calzada, a la Rioja.

LES ACTUALS CARRETERES I AUTOPISTES

A través dels segles, el pont de Bar va ser recons-

truït diverses vegades. Les darreres, de pontatge, arran de la tercera guerra carlina, l'any 1874. I la de l'any 1910, reconstruït amb una sola arcada, magnífica, però reduït finalment a la comunicació veïnal, a la carretera comarcal 1313, de la Seu d'Urgell a Puigcerdà, que travessa altres ponts. Som en l'època dels mapes de les grans carreteres i autopistes. I dels túnels, com el del Cadí-Moixeró, de peatge.

Capella de Pont de Bar rehabilitada. Foto: Lluís Obiols

El Còdex Beza, un dels manuscrits més antics dels Evangelis

*JOSEP RIUS-CAMPS

El Còdex Beza és un dels manuscrits més antics que contenen el text evangèlic, però pel fet que conté variants que es distancien sovint de la majoria de manuscrits importants, en les edicions crítiques modernes les seves singulars lliçons solen ser relegades a l'aparat crític. Hom considera que es tracta d'un text embastardit, i més aviat s'hauria de conceptualitzar com un text més arcaic que la majoria de manuscrits, perquè es va mantenir isolat en una determinada regió, molt poc influenciat pel text usual en les grans esglésies, una mena d'endemisme. De fet, molt sovint les variants que presenta aquest text grec són avalades per les antigues traduccions llatines, siríaques, siri-palestinenques i coptes, versions realitzades sobre còdexs grecs a finals del segle II i principis del III. El Còdex Beza és un dels 300 manuscrits Uncials, escrits en lletres majúscules, a diferència dels posteriors manuscrits Minúsculs o cursius (més de 3.000). Se li ha assignat la sigla D i se l'ha catalogat en cinquè lloc (05), datat a finals del segle IV o començaments del V. Els més antics serien el Sinaític (ⲛ 01) i el Vaticà (B 03) de mitjans del segle IV, si prescindim dels Papirs, que és tota una altra història. Té la particularitat de ser un dels rars còdexs bilingües, grec i llatí. Per afavorir la comparació, està dividit en estics breus de sentit. En un principi, els estics eren brevíssims i figuraven en dues columnes en el mateix foli; posteriorment es fusionaren els estics i es disposaren en dos folis adjacents: a l'esquerra, en la pàgina d'honor, el text grec, i a la dreta, la traducció llatina, molt literal. Conté els quatre evangelis, però en un ordre més primitiu que l'actual, Mateu, Joan, Lluc i Marc; en el centre hi constaven probablement les Cartes Catòliques (tan sols s'ha conservat el darrer foli de la Tercera de Joan), a continuació transcriu els Fets dels Apòstols, que han quedat truncats en el capítol 23. Ignorem si contenia altres escrits.

El nom de Còdex Beza li ve del teòleg i biblista protestant, Théodore de Bèze (* París 1519 – † Ginebra 1605), amic íntim de Calví, el qual des de Ginebra el féu rescatar del Cenobi de St. Ireneu, quan l'any 1562 els Hugonots saquejaren la ciutat de Lió

i feren grans destrosses, demoliren la catedral de St. Joan i profanaren la cripta del Cenobi de St. Ireneu on es veneraven les relíquies dels màrtirs de Lió de l'any 177 i probablement també les de St. Ireneu, on a més es conservava aquest antiquíssim còdex. Théodore de Bèze, que era el capellà de l'armada protestant, se'l féu portar a Ginebra. Després d'estudiar-lo durant uns anys i col·lacionar-lo amb altres manuscrits grecs, en adonar-se que aquell tipus de text podria ofendre a alguns, el regalà a la Biblioteca de Cambridge perquè el guardessin sota pany i clau, on es troba encara avui dia. D'aquí li ve el nom de Codex Bezae Cantabrigiensis. Actualment no se'l pot consultar, però han fet una edició fotogràfica en color a disposició dels estudiosos. Nosaltres, Jenny Read-Heimerdinger i jo, encara ens va ser possible consultar-lo durant unes hores. És un pergami finíssim, gairebé cristal·litzat, amb un text escrit en lletres majúscules, tot seguit, sense separació de paraules ni cap mena de puntuació, a no ser algunes traces de la primitiva disposició dels estics, uns puntets al mig o espais en blanc que n'assenyalen l'antic abast.

Els seus orígens es poden remuntar al primer terç del segle II, quan un grup de missioners de l'Àsia Proconsular i de Frígia (a l'est i nord-est de l'actual Turquia), amb la ciutat d'Efes on hi havia una comunitat joànica molt important, moguts per l'Esperit resolgueren obrir un nou camp de missió en un indret encara verge i escolliren les Gàl·lies, en concret les ciutats de Lió i Vienne. L'exemplar dels evangelis que s'endugueren amb ells fou traduït immediatament al llatí per a l'ús litúrgic i s'anà copiant fins a donar origen, a finals del segle IV, a l'actual Còdex Beza. En la ferotge persecució de l'any 177 el primer bisbe de les Gàl·lies, Potí (Ποθεινός, el Desitjat), morí a la presó als 90 anys i el succeí, cap a l'any 178, el fins aleshores prevere Ireneu (Ειρηναῖος, el Pacificador), originari d'Esmirna (al nord d'Efes), que probablement ja en formava part des del principi i que esdevingué el segon bisbe de les Gàl·lies (no pròpiament de Lió, com se'l designa erròniament avui). Els supervivents de la gran perse-

cució redactaren una llarguíssima carta comunicant a les comunitats d'Àsia i Frígia el que havia passat i relatant els diversos martiris. Aquesta carta, l'historiador Eusebi de Cesarea ens l'ha conservada enterament en grec en la seva *Història Eclesiàstica* (llibre V 1-4). Com ja he apuntat, el còdex que s'emportaren els missioners a penes si rebé influències de les grans esglésies de l'arc mediterrani i donà origen, com a segona o tercera còpia de l'exemplar primitiu, al nostre Còdex Beza (D 05), en el qual s'han pogut identificar una sèrie de correccions dutes a terme per correctors autoritzats, 19 en concret, des del corrector D^G (circa 400), probablement l'autor de la primera mà (D^{pm}), passant per una primera sèrie de correctors D^A D^B D^C D^D D^E D^F D^H D^J (entre 400-500), una segona sèrie D^J D^{M1}/M² D^L (550-600) i una darrera sèrie D^I D^M D^{M*} D^N D^O D^{O2} (550-650), sense comptar les raspadures i altres correccions no identificables de segona mà (Dsm). La gran majoria de les correccions són harmonitzacions amb el text majoritari. Si s'hagués fet una nova còpia, el text resultant s'assemblaria molt al text alexandrí dels còdexs Vaticà i Sinaític a partir dels quals s'han fet les edicions crítiques modernes. La pàgina llatina (d 5) ha sofert encara més la influència de les antigues versions llatines veïnes, anomenades Ítala (it, segles ii-iii), anteriors a la Vulgata de Jeroni (vg, segle iv).

En moltes de les lliçons pròpies del Còdex Beza (sigla D) es pot apreciar encara la perspectiva jueva que s'anà difuminant fins a perdre's gairebé del tot en el text alexandrí, una història vista amb ulls jueus. Per il·lustrar-ho, posaré uns exemples trets de l'obra de Lluc, escrita en dos volums, *Evangeli i Fets dels Apòstols*, car és en l'obra llucana on millor s'aprecien les variants entre el text usual, el text alexandrí, i el text del Còdex Beza, mal anomenat «text occidental».

En els Fets dels Apòstols, Lluc es presenta ell mateix com un rabí jueu de parla grega, un hel·lenista, natural d'Antioquia de Pisídia: «Des de Perga (Pau i Bernabé) continuaren travessant i arribaren a Antioquia de Pisídia, i havent entrat a la sinagoga, la nostra, en dia de sàbat, s'assegueren...» (Ac 13,14 D). Lluc hauria estat company de Saule durant la seva formació a l'Escola de Gamaliel a Jerusalem, com ens ho dóna entendre ell mateix en presentar la intervenció de Gamaliel, un fariseu, membre del Sanedrí, fent-hi un al·legat molt favorable als apòstols: «Pel que fa al cas present, són germans, us ho dic: allunyau-vos d'aquests homes i

deixeu-los fer, sense sollar-vos les mans; perquè si fos d'homes aquest pla o aquesta activitat, serà destruït; però si és de Déu, no podreu pas destruir-los, ni vosaltres ni reis ni tirans. Aparteu-vos, doncs, d'aquests homes, no fos cas que us trobéssiu lluitant contra Déu» (Ac 5,34-39 D). Com a company de Pau, durant la segona fase de la missió al paganisme, després que Bernabé hagués trencat amb Pau i hagués recomençat la missió, acompanyat de l'evangelista Marc, en el punt de partida, Xipre (15,39), Lluc marca amb la presència del grup «nosaltres», el grup guiat per l'Esperit Sant (vegeu 13,4) al qual ell se sent plenament vinculat, quan hi està d'acord i, amb la seva absència, quan està en desacord amb la manera com Pau porta la missió al seu albir. En tenim una darrera mostra, molt eloqüent, en l'últim episodi del llibre: «Quan nosaltres vam arribar a Roma..., a Pau li fou permès de restar fora de la caserna, amb un soldat que el vigilava» (28,16). Ja no tornarà a parlar de la presència de «nosaltres». Pau convocarà els principals dels jueus de Roma que «es trobaren amb ell a l'hostatgeria» i tractarà de convèncer-los «del matí fins al vespre» que Jesús era el Messies, rebutjat per Israel. «Estant en desacord entre ells, ja se separaven, quan Pau va pronunciar una sola sentència» donant per primera vegada la raó a l'Esperit Sant (28,17-29). I Lluc clou la seva *Demostració a Teòfil* fent-li saber que «Pau restà un bienni sencer en la casa que tenia llogada... Acol·lia tothom... ensenyava el que es refereix al Senyor Jesús, amb valentia, sense cap mena d'obstacle» (28,30-31).

Lluc, després de presentar a Teòfil, en el primer volum que li adreçà (*Evangeli*), la persona i el missatge de Jesús, té un especial interès a mostrar-li que els mateixos problemes que té ell per acceptar, després de tot el que va succeir, que Jesús fos realment el Messies d'Israel, els tingueren ja els deixebles de Jesús, malgrat haguessin conviscut llargament amb ell. D'aquí que, en el segon volum, es preocupi sobretot d'aquells personatges que més dificultats tingueren per arribar a comprendre el projecte de Jesús i que, per tant, en parli llargament i, al contrari, es limiti a mencionar breument els qui el van comprendre des del començament o simplement els silenciï. En tenim un exemple molt allisonador en el seguiment que fa de la persona de Simó Pere, el líder indiscutible dels Dotze. En el primer volum, gairebé sempre que apareix, les seves reaccions són titllades de negatives o

contràries al pensament de Jesús. En el text alexandrí s'han llimat moltes d'aquestes aspreses, per tal de fer-lo aparèixer com el gran líder de l'església primitiva. En tenim un exemple palpable en la crida dels primers deixebles. Lluc, tot i seguir Marc, evita de mencionar Andreu com a pescador i es fixa en la persona de Simó. Jesús ha volgut posar a prova el seu lideratge àvid de reclutar adeptes per fer un alçament contra els romans. Fins ara no havia tingut èxit («Mestre, durant la nit sencera, malgrat haver-nos fatigat, no hem agafat res»). Simó interpreta ara que Jesús li ha donat una ordre imperiosa: «Enretira't cap a les aigües profundes!, i amolleu les vostres xarxes per a captura» i que l'ha d'obeir: «però, en vista de la teva ordre, no refusaré en absolut d'obeir». La temptativa ha resultat un fracàs inesperat: «Atraparen de peixos un amassament enorme, fins al punt de rompre's les xarxes» i ha posat en risc tant la seva barca com la dels seus socis, Jaume i Joan que havien vingut a socórrer-los: «Vingueren i ompliren ambdues les barques, fins al punt per poc d'enfonsar-se.» Simó se sent posseït per l'ordre de Jesús i el conjura: «T'ho suplico, surt de mi que sóc un home pecador, Senyor!». Jesús desisteix de cridar Simó i invita Jaume i Joan perquè deixin de ser «pescadors de peixos» (Lc 5,1-11 D).

En el segon volum (Fets) farà una àmplia exposició de la personalitat de Pere i no deixarà de fer-ne un seguiment particularitzat, fins que Pere no prengui consciència que fou Jesús qui l'alliberà de la presó/Temple que el retenia encadenat i, «després de baixar els set esglaons» del Temple que conduïen a la ciutat, truqui tres vegades a les portes de la comunitat de la Maria, la mare de Joan Marc, a la porta custodiada per la serventa Rosa: «Quan finalment hi entrà, els contà com el Senyor l'havia tret de la presó i afegí: "Informeu Jaume i els germans de tot això!"», sense ni tan sols dignar-se anar-hi ell personalment. «I havent sortit, se n'anà en un altre lloc.» Representa l'abdicació de Pere i el seu èxode definitiu fora de la institució presidida per Jaume, el germà del Senyor, que tot just l'havia suplantat (Ac 12,1-17 D).

El Còdex Beza és un tresor que conté una quantitat ingent de lliçons peculiars que la majoria de biblistes menysvaloren o fins i tot ignoren, com ho demostra el fet que bona part d'elles han quedat relegades a l'aparat crític o senzillament silenciades en les edicions crítiques modernes dels Evangelis i dels Fets dels Apòstols.

*Josep Rius-Camps (Esparreguera, 1933). Teòleg i biblista. Doctor en Ciències Eclesiàstiques Orientals. Professor emèrit de la Facultat de Teologia de Catalunya. Ha estudiat i fou professor a Roma i Münster (Alemanya). En català té publicats entre d'altres: *Ignasi d'Antioquia. Cartes*. Introducció, text revisat i notes, Fundació Bernat Metge, 1998. *Orígenes. Tractat dels Principis*. 2 vols. Fundació Bernat Metge, 1998. *Comentari als Fets dels Apòstols*, 4 vols., Facultat de Teologia de Catalunya, 1991-2000; *Lluc, Demostració a Teòfil. Evangeli i Fets dels Apòstols segons el Còdex Beza*. Edició bilingüe grec-català i traducció amb Jenny Read-Heimerdinger, Fragmenta Editorial, 2009. Premi Ciutat de Barcelona per la traducció al català, i *Diari de Teòfil: La Demostració de Lluc (Evangeli i Fets dels Apòstols) narrada per Teòfil a la seva mare*, Fragmenta Editorial, 2011. En anglès és coautor amb Jenny Read-Heimerdinger d'un magne comentari als Fets dels Apòstols, publicat en 4 volums, 2004-2009., T&T Clark, i en 2 volums en castellà, 2009-2010., Editorial Verbo Divino.

Ramon Llull i la traducció

A propòsit del setè centenari de la seva mort

RAMON PINYOL I TORRENTS

Vida i obra en síntesi apressada

Ramon Llull (Palma de Mallorca, 1232/1233—1315/16) és, sens dubte, la figura més universal de la cultura catalana i el creador de la prosa culta en català. Cavaller ric i benestant, després de tenir una visió diguem-ne mística, va abandonar família, amistats i càrrecs i, després de donar bona part dels seus béns als pobres, va emprendre una nova vida guiada per tres objectius: la conversió dels infidels al cristianisme, la composició de llibres per difondre els ideals cristians primitius i la creació d'escoles on poder formar en llengües orientals (sobretot l'àrab) els futurs missioners.

De fet, si hagués estat sant, pel valor que va donar a les llengües i a la traducció, potser hauria pogut estar el patró dels traductors. Però no hi ha arribat, a sant, malgrat que de fa segles, i ara, aprofitant la commemoració, amb renovada força, sectors de la societat mallorquina s'hi ha escarrassat. El nostre Llull, que anava per lliure, tot i les seves afinitats amb els franciscans, no ha tingut mai una organització catòlica al darrere que el patrocinés (tret d'alguns bisbes mallorquins). Més encara, ja en el segle XIV, els dominicans li van posar el dit a l'ull i van qüestionar l'ortodòxia dels seus escrits, presentant-lo com un heretge. Durant segles hi ha hagut lul·listes i antilul·listes polemitzant entorn de la qüestió, que ara, per fi, ja sembla acabada.

Sigui com vulgui, Llull és l'autor d'una obra escrita en quatre llengües (català, llatí, àrab i provençal), en la qual, a més de les peces que podem considerar estrictament literàries, hi trobem una àmplia producció que abasta moltes branques del saber: teologia, filosofia, dret, medicina, política, retòrica, lògica, mística, sermons, física, astronomia, astrologia, etc. (Llull és fins i tot reconegut com un pioner de la informàtica, per la seva influència sobre Gottfried Leibniz). I encara ha passat a la història també, no sabem si amb gaire fonament, com a alquimista, i com un dels més anomenats en aquest camp. A la vegada, hem de dir que de fet fou poc comprès pels seus contemporanis i va crear-se la fama de personatge extravagant i era

anomenat «Ramon el fantàstic», és a dir, «el foll».

Llull, que va recórrer part d'Europa i de la Mediterrània, no viatjava ni per plaer ni per curiositat, sinó per difondre el seu sistema de pensament, que ell anomena l'ART, una forma de pensament de base logicomatemàtica que permet de demostrar qualsevol veritat religiosa (l'existència de Déu, per exemple), estudiar i comprendre qualsevol ciència o aspecte de l'univers i, és clar, pregar. Ell afirma que li fou revelada per Déu mateix. És un sistema molt original de pensament (situeu-vos al segle XIII, si us plau) i per divulgar-lo va fer milers de quilòmetres (de fet, va morir en el trajecte de Tunis a Palma el 1315 o potser el 1316). I avui encara no s'ha publicat, impresa, la totalitat de la seva obra. Diverses institucions, tant editorials com acadèmiques, fa dècades que hi treballen, i la Universitat de Friburg des del segle XVIII. És una tasca immensa. Només una dada: l'obra titulada *Llibre de contemplació en Déu* és quatre vegades més llarg que el *Quixot* i conté més d'un milió de paraules; però és que, a més, Llull el va escriure primer en àrab, després el va traduir al català i finalment al llatí.

Des del punt de vista de la història de la llengua, l'obra de Llull va ser decisiva. La seva figura excepcional va arribar en un moment en què la prosa catalana culta encara no s'havia obert camí. Tot allò que era formal i seriós s'escrivia en llatí. De fet, abans d'ell només tenim textos escrits amb finalitats pràctiques (*Forum Iudicum*, *Homilies d'Organyà*). El salt que representa Llull va ser quantitativament i qualitativament extraordinari. Va crear un model de llengua que no va ser modificat fins temps després, quan la Cancelleria reial en va imposar un altre.

Ramon Llull va ser en el segle XIII el primer d'utilitzar una llengua romànica, el català, per tractar temes filosòfics i científics, un fet que no s'estendria a Europa fins al segle XVI. No tan sols va crear una sintaxi excepcionalment dúctil i flexible per poder expressar de manera adequada el seu pensament, sinó que va haver de crear un lèxic nou, pels procediments de la derivació i de l'adaptació de termes cultes. Llull

utilitza també, per explicar-se millor, figures, arbres, cercles, diagrames, etc. però, sobretot, «exemples», una mena de relats breus que il·lustren més planerament els conceptes que vol expressar.

Llull i la traducció

La majoria de les obres lul·lianes s'han conservat en llatí. De les 260 obres que se li atribueixen, només 66 han arribat en català (d'aquestes 19 només en català i 47 en doble versió catalana i llatina). Els textos àrabs de Llull que ens han arribat són traduccions del

segle XVI. Però sabem segur que cinc llibres van ser escrits originàriament en aquesta llengua i que el nostre escriptor va manifestar moltes vegades que volia que es fessin traduccions àrabs d'altres obres seves. De peces en occità, molt catalanitzades, tot cal dir-ho, tenim les seves poesies, que representen una part petita de tota la seva producció i que segueixen el model de la lírica trobadoresca de l'època. Sembla clar, d'altra banda, que Llull utilitza el català quan s'adreça als laics, el llatí

quan ho fa als clergues i persones doctes i l'àrab quan ho fa per als musulmans.

Llull pensa que la traducció s'ha de fer "segons el sentit" (*ad sensum*) i no pas literalment (*ad verbum*), la qual cosa fa que en les seves obres el que importi sigui la claredat en l'exposició de les idees i que, quan calgui, ell mateix, els seus col·laboradors o els seus continuadors afegeixin mots o conceptes al text de par-

tida (amplificacions, addicions i/o reorganitzacions), pensant sempre en els destinataris, ja que les versions resultants a vegades resulten més complexes o més simplificades en funció precisament dels receptors de la versió original o de la traduïda. Donem la paraula a Llull sobre la qüestió, en català adaptat al que avui parlem, on, a més, queda ben clar que el creador de l'obra i traductor són la mateixa persona:

Senyor, com que el vostre servidor per gràcia vostra sia romançador [=traductor] d'aquesta obra d'àrab en romanç [=català], com que la seva memòria i el seu enteniment i

el seu voler s'esforcen a adorar i contemplar el seu Creador, és per això que el vostre servidor transporta i muda [=canvia] en esta translació [=traducció] moltes raons que no són tan altes [=cultes, elevades] en l'exemplar àrab a l'hora d'adorar i contemplar vostres virtuts gloriuses, i en lloc d'aquelles muda i puja [=canvia i eleva] altres raons més altes i més acabades per adorar i contemplar la vostra santa humana natura i la vostra gloriosa natura divina. (Del Llibre de contemplació, escrit entre 1271-1274).

Llull, un precursor dels estudis de traducció i interpretació?

Ramon Llull es pot considerar, d'al-

guna manera, un precursor dels moderns estudis de traducció i interpretació, que, de fet, com a estudis universitaris, tenen relativament pocs anys de vida i que a molts països no existeixen com a tals. En efecte, per a Llull, que tenia com a objectiu bàsic la propagació de la fe cristiana, el coneixement de les llengües que parlaven aquells a qui calia convertir (àrabs, ju-

eus, tàrtars) resultava imprescindible. Imprescindible, s'entén, per als missioners que havien de difondre el cristianisme.

Ja des d'un principi de la seva activitat, destaca l'obsessió lul·liana per fundar centres on s'estudies- sin llengües orientals. De fet, sota la protecció del seu amic de joventut, l'infant Jaume de Mallorca (després monarca d'aquest reialme amb el nom de Jaume II), va crear a l'illa, al lloc de Miramar (entre Valldemossa i Deià), un convent dedicat a aquesta finalitat, per a tretze predicadors, que va ser aprovat pel papa Joan XXI el 1276. En aquest sentit, va ser un dels pocs somnis que el nostre escriptor va veure realitzats, que tots els altres intents en aquesta línia no van acabar de cristal·litzar.

En diverses ocasions va visitar reis i papes per aconseguir que la creació de col·legis poliglots. A vegades va rebre bones paraules, però més sovint negatives rotundes. El 1311, però, el papa Climent V va convocar a Viena del Delfinat (Vienne, en francès, prop de Lió/Lyon) un concili, on, entre altres acords, es va decidir de crear col·legis d'ensenyament d'àrab, caldeu i hebreu a Roma, Bolonya, París, Salamanca i Oxford (on hi havia les universitats més prestigioses de l'època). El projecte no va reeixir, tanmateix. I el mateix Llull en va ser conscient i tornà a Mallorca, des d'on s'embarcà cap al nord d'Àfrica per anar-hi a predicar. D'allà ja només en va tornar amb la salut mal- mesa i, pel que sembla, en el mateix viatge de retorn, o poc després, va morir.

Els seus projectes, la importància de la seva obra i el seu paper com a traductor o com a precedent de l'orga- nització d'estudis de llengües bé mereixen, a set-cents anys de la seva mort, que el recordem i l'honorem.

(Per saber-ne més, la millor síntesi actualitzada és el capítol "Ramon Llull", de Lola Badia, Joan Santa- nach i Albert Soler, dins *Història de la literatura cata- lana*, vol. I (Lola Badia, dra.). Barcelona: Enciclopèdia Catalana; Editorial Barcino; Ajuntament de Barcelo- na, 2013, p. 377-507. La millor base de dades sobre obres., manuscrits, bibliografia, catàlegs, inventaris i estudiosos de Llull és aquesta: <http://orbita.bib.ub.es/llull>. Qui signa aquestes ratlles declara el seu deute amb els continguts del volum esmentat i amb aquesta base de dades).

Una nota sobre Verdaguer i el carlisme

RAMON PINYOL I TORRENTS

Quan era un jove de 22 anys que estudiava al Seminari de Vic, i ja començava a ser conegut com a poeta, Jacint Verdaguer mostrava un abrandat catalanisme i tenia una especial fixació contra la dinastia borbònica. El catalanisme no el va abandonar mai, tot i que en va moderar amb els anys el to apassionat amb què el manifestava literàriament en els primers anys. Per això, no ha de semblar estrany que arran del cop d'estat que en el mes de setembre de 1868 va derrocar Isabel II, Verdaguer vagi compondre, segons reporta Jaume Collell, “un romanç per l'estil de *La nit de sang* [de 1866], que començava amb aquest vers prou significatiu: “Ja ha caigut la Botiflera,” o sia la reina. Es veu que després es penedí d'aquest exabrupte revolucionari i quan Collell li recordava i li demanava anys després si encara el guardava, es veu que s'enfadava i li responia que “no en quedaria rastre”.

Convé recordar que el regnat d'Isabel II, molt inestable, sobretot per les seves inclinacions reaccionàries, per la seva escandalosa vida privada i la corrupció generalitzada, va acabar amb el cop d'estat de setembre de 1868, conegut també com *la Gloriosa*, liderat pel general Prim i l'almirall Topete, que donà origen a uns dels períodes més convulsos de la política hispànica vuitcentista, l'anomenat Sexenni Democràtic o Revolucionari. Després d'un primer govern provisional de Prim, s'instaurà la monarquia d'Amadeu I de Savoia, que hagué d'abdicar i la instauració de la I República. L'experiment s'acabà el 1874, amb un altre cop d'estat militar, dirigit pel general Martínez Campos, que instaurà novament la dinastia borbònica en la figura d'Alfons XII, fill d'Isabel II (que havia abdicat el 1870 en el seu exili de París), obrint el període conegut com la Restauració, dirigida per Cánovas del Castillo, acabada amb la proclamació, el 1931, de la II República. Un llarg període, caracteritzat pel caciquisme, les guerres colonials, els conflictes obrers, l'inacabable intervencionisme militar en la vida política, el creixement del catalanisme, etc., etc. Fou justament durant aquell Sexenni revolucionari que va tenir lloc la tercera, i última, guerra carlina (1872-1876), espe-

cialment virulenta en terres catalanes.

De la reina Isabel també en parla el romanç “Bac de Roda”,¹ un poema inacabat i escrit més o menys contemporàniament a aquest a què m'acabo de referir:

Carrer que dóna a ses forques
a on penjaren a en Bac,
porta el nom de na Isabela,
la néta de qui ho manà!
[...]
Oh Felip quint, lo de França,
Malhaja qui t'alletà!

No és estrany que Jacint Verdaguer i el seu company Jaume Collell, no sols per l'ambient clerical a què pertanyien i que era decididament carlista, sinó també pels cercles intel·lectuals vigatans on es movien (el Círcol Literari de Vic, la premsa conservadora), on predominaven els personatges tradicionalistes, fossin afins als ideals carlins. I així el 1873 va escriure un himne carlí, inèdit fins fa uns mesos en què el vaig publicar en un article en una revista nord-americana, un fragment del qual diu així:

Aixecau-vos pla i muntanya que D. Carlos² ja ha arribat, braç de Déu que l'acompanya ferirà la llibertat.

Foc i avant!

Carlos, pàtria i Déu davant! Bandera aixeca Espanya i els regnes seguiran.

Visca Alfons, visca el Sant Pare, fora el fill de son butxí; pobre Espanya nostra mare

Foc i avant!

Carlos, pàtria i Déu davant! Als d'Espanya una abraçada, sos botxins a foc i sang.

1. Nom popular de Francesc Macià i Ambert, famós dirigent polític i militar austriacista. Fou detingut per una delació i penjat a la forca a Vic (1713). En el segle XIX, fou una referència popular i literària.

2. ² Carles VII en la nomenclatura carlina.

No deixar de ser remarcable les diverses vegades en què el mot “catalans” és substituït per “espanyols” o per “Espanya” en els esborranys d’aquest manuscrit, cosa que potser es podria interpretar, no m’hi faig gens fort, com una manera de veure en la tercera carlinada un conflicte de dimensió plenament hispànica, encara que a Catalunya la guerra estigués encesa com mai i l’afectés especialment. Uns versos desestimats pel poeta em semblen, en aquest sentit, força significatius:

Espanyols tot abracem-nos
prop de Carlos nostre rei,
les ofenses perdonem-nos
que és de Déu la seva llei.
Tots unim-nos, tots unim-nos
i els bons temps ja tornaran.

L’opció política verdagueriana és ben clara. Ideològicament, no canviarà al llarg de la vida. Per a l’època de la Restauració borbònica que comença el 1874, la seva posició diguem-ne política s’adaptarà a la seva nova situació personal i la d’una part de l’Església oficial, seguint el que marcaran el Vaticà i la majoria de la jerarquia eclesiàstica (encara que no la majoria dels capellans): cal conviure amb el nou estat, amb la monarquia alfonsina, malgrat que aquesta es basi en el liberalisme. Serà la manera que l’Església i la religió no continuïn reculant, ans al contrari, que puguin recuperar posicions.

Només de passada una referència al que va suposar viure, gairebé en primera línia, la Tercera Guerra Carlina, quan Verdaguer estava destinat a Vinyoles d’Orís, de vicari: va estar a punt de morir afusellat pels liberals i va quedar-se sol a la parròquia perquè el rector, mossèn Galceran, va abandonar-la per comandar un regiment de carlins que fou molt famós.

Hi ha una anècdota que il·lustra que ni amb els carlins podien els capellans estar tranquils. Josep Pla, en el llibre que escriví dels records de Rafael Puget, industrial manlleuenc i hisendat del Collsacabra, en el llibre *Un senyor de Barcelona*, que aplega les seves converses entre ambdós. Aquest conta que un oficial liberal, amic de Collell i Verdaguer, havia hagut de deixar a la caserna de Conanglell [la caseria que hi ha a l’interior d’un pronunciat meandre del Ter, davant de Torelló, però municipi de les Masies de Voltregà],

fugint dels carlins, un quadre de Murillo. Va demanar als seus amics que intercedissin davant Savalls per tal de recuperar-lo i aquests anaren a Sant Joan de les Abadesses a fer la gestió. La conversa, segons Pla, va anar així:

—Un Murillo? —preguntà el general, totalment sorprès, mirant d’una manera fixa i alternada Collell i Verdaguer—. I què és un Murillo?

—Murillo és el nom d’un pintor famós... autor d’una Mare de Déu...— s’atreu a articular Verdaguer, més mort que viu.

—Per Murillos estic, reverends! —contestà nerviós i descompost—. Ja comprendran que no tinc un moment per perdre. Ja poden f... el camp!”

El seu carlisme, de fons i menys de forma, no va ser obstacle perquè mantingués bones relacions amb intel·lectuals de diverses ideologies, inclosos ateus i maçons declarats. En aquest sentit fa de bon recordar que tingué vincles amb dos destacats romàntics cerdans, tots dos liberals de conviccions pregones, el farmacèutic i periodista Josep M. Martí Terrada (1837-1917), a la rebotiga del qual feien tertúlia liberals i carlins furibunds³, i el periodista, poeta i historiador de Llívia Lluís Cutxet (1815-1892).⁴

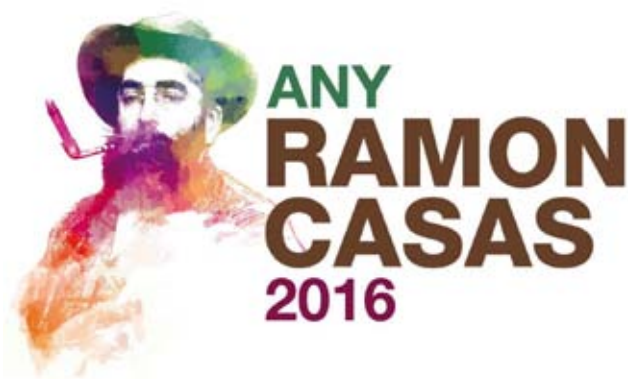
3. Sobre aquest personatge, vegeu Alfred Pérez-Bastardas, “Premsa de la Cerdanya 1875-1936 (I)”, *Querol*, 17 (hivern 2015), p. 11-12. També J.M. Calbet i Camarasa, Daniel Montaña i Buchaca: *Metges i farmacèutics catalanistes (1880-1906)*, Cossetània, 2001, p. 102.

4. Sobre aquest autor, vegeu *Diccionari biogràfic de l’Acadèmia de Bones Lletres*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres; Fundació Noguera, 2012, p. 132-133. També J.M. Calbet i Camarasa, Daniel Montaña i Buchaca: *Metges i farmacèutics catalanistes (1880-1906)*, Cossetània, 2001, pàg. 59.

Ramon Casas un artista modern que pinta, dibuixa i retrata

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Aquest any 2016, es compleix el 150 aniversari del naixement del pintor, dibuixant i retratista Ramon Casas, i el Museu del Modernisme de Barcelona ha inaugurat una magnífica exposició dedicada a un dels promotors culturals del modernisme, tot evocant la seva figura, el seu estil i la manera com aporta una novetat estilística, tant en la pintura com en el dibuix. L'exposició va acompanyada d'un magnífic catàleg que no deixem de recomanar.

I a nosaltres ens atrau, de Ramon Casas (1866-1932), a part de la seva pintura, la faceta de dibuixant i retratista. I no voldríem deixar d'evocar des de les pàgines de la Querol la figura d'un dels més grans artistes catalans lligat al modernisme i que va dedicar molts esforços per retratar la burgesia, els polítics, pintors, dibuixants, homes de teatre, intel·lectuals i també homes i dones a voltes simples ciutadans de la Barcelona burgesa, o del seu entorn.

Ramon Casas hi aporta una gran sensibilitat en el traç al carbó dels seus retrats o dibuixos que dona a conèixer des de les pàgines de la revista creada per ell dels Quatre Gats i sobretot Pèl & Ploma, descobrint-nos alhora una societat feliç però contradictòria per les crisis econòmiques que ell plasma en els quadres de la vaga general de principis de segle XX i les càrregues de la Guàrdia Civil contra els vaguistes que protesten de les llargues jornades de treball mal pagades, dels pactes de la fam, amb contrast amb les processons de Corpus o la pintura anomenada el Garrote Vil i d'altres, que

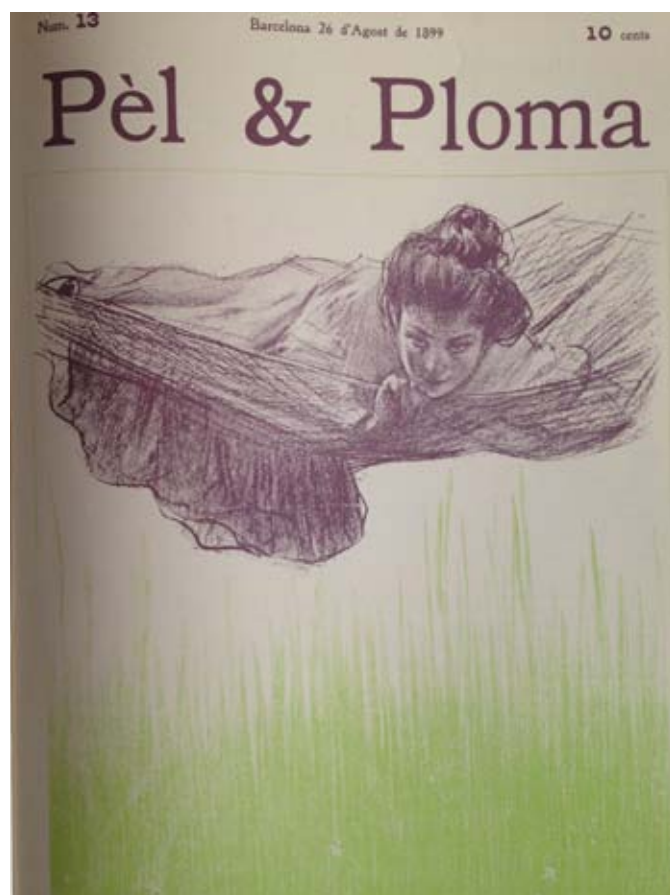
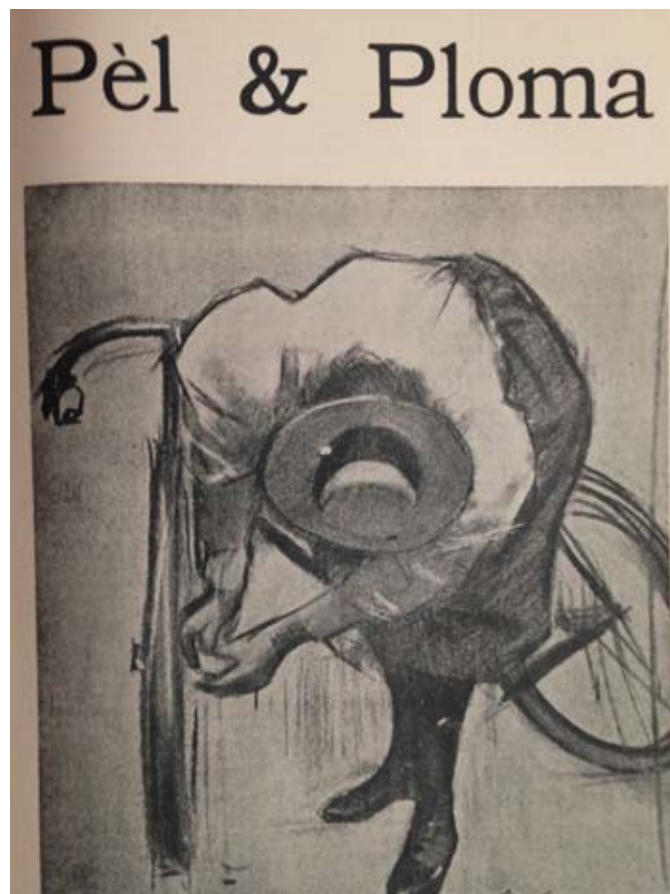
formava part dels eixos de la repressió contra l'anarquisme d'alguns grups de l'època. La gran revista Pèl & Ploma és la plataforma que usa per fer-se conèixer i sobretot per mostrar els retrats d'amics i gent de pes. Amb un estil molt peculiar, les dues revistes s'assemblen però dels Quatre Gats sols en van sortir quinze números, el primer de la segona setmana de febrer del 1899, tot i que ja tenia la empremta del modernisme més rabiós. Pèl & Ploma el va substituir des del 3 de juny de 1899. El tàndem Casas i Rusiñol, amb ajut de Pere Romeu i Miquel Utrillo, són els artífex d'aquesta nova empenta cultural a Catalunya.

Nosaltres volem tan sols fixar-nos en la sèrie de retrats al carbó que va fent des de finals del segle XIX fins als anys vint del nou segle, plasmant tota una sèrie de personatges que al llarg del temps han sigut encara més coneguts gràcies a aquests retrats. Casas té diverses fórmules pictòriques i estilístiques per retratar els seus invitats, que escull o que troba en els seus viatges i on coneix els seus models. Polítics de la cort de Madrid, de Barcelona, financers i homes de negocis, professors i gent de la faràndula, la gran burgesia que anava al Gran Teatre del Liceu i qualsevol personatge que conegués en el seu cercle d'amistat, però també escultors, orfebres, pintors, dibuixants com ell, tant de la societat madrilenya i castellana com francesa.

Durant deu anys llargs Casas retrata dotzenes de personatges de diversa classe i és vers el 1909 que en fa donació a l'Ajuntament de Barcelona al seu Museu d'Art dels primers 200 dibuixos que després ampliarà. Dins aquests retrats de la primera època hi podem trobar els que a nosaltres ens interessa per haver tingut un lligam amb la Cerdanya, a la vegada que donem a conèixer personatges que són poc o molt desconeguts de la comarca.

Ramon Casas és sens dubte clau en la interpretació del retrat per la seva manera de copsar les cares dels seus interlocutors per unes hores models, acceptant els posats, el joc de mans, i les seves indumentàries.

Influenciat en la seva pintura per Toulouse Lau-

Dionís Puig, retrat al carbó de Ramon Casas. MNAC

trec i sobretot per Degas, Casas és potser un cas de la pintura modernista i realista que sobresurt extraordinàriament per la fidelitat i exactitud als models escollits. Ramon Casas, ens aporta una frescor en la seva visió social a través del dibuix, amb un sentit de classe que potser no hauríem trobat en una altra mètode modern de fotografia per "retratar" els homes i les dones de la seva generació. Entre ells podem citar Valentí Almirall, Gabriel Alomar, Azorín, Lluís Bagaria, Dionís Baixeras, Pío Baroja, Bonaventura Bassegoda, Albert Bastardas, Marià Benlliure, Quillem de Boladeres, Enric Borrás, Jaume Brossa, Francesc Cambó, Jaume Carner, Ramon Casellas, Josep Clarà, Eusebi Corominas, Josep Cusachs, M. Duran i Bas, Lluís Domènech i Muntaner, Pompeu Fabra, Pompeu Gener, Adrià Gual, Ignasi Iglesies, Francesc Macià, Joan Maragall, Isidre Nonell, Ricard Opisso, Eugeni d'Ors, Pauleta Pàmies, Josep Pascó, Pèrez Galdós, Picasso, Josep Pijoan, Josep Pous i Pagès, Enric Prat de la Riba, J. Puig i Cadafalch, Dionís Puig i Soler, Pere Rahola, J. Roca i Roca, Pere Romeu, Albert i Santiago Rusiñol, Salvador Sanpere i Miquel, Joaquim Torres Garcia, Miguel de Unamuno, M. Utrillo, Jacint Verdaguer, Ignacio Zuloaga, Emmanuel Brousse, etc., és a dir polítics, artistes i gent de cultura.

Per altra part Casas, és deu als entorns que coneix per allà a on passa: París, Sant Benet de Bages, Tamarit, Sitges, Madrid i Galícia, etc. però sobretot Barcelona, i els enllaços de la burgesia que coneix i connecta per família i procedència econòmica. Malgrat això, Ramon Casas és un iconoclasta estilísticament parlant, sobresurt amb els seus quadres de gran format i en el cartellisme de promoció comercial, atenent sempre la figura femenina com a bellesa intrínseca. La revista *Pèl & Ploma* és en aquest sentit una mostra del dibuix i retrat feminista expressat de forma brillant innovadora, plena de suggeriments amb el seu entorn natural, que no deixa pas indiferent a ningú.

Utilitza també el dibuix per fer postals,

cartells comercials i industrials o de propaganda i va crear en el camp de la il·lustració modernista una pròpia escola, lluny de l'academicisme del qual ell abjurava. En aquest aspecte, Casas és un gran innovador.

Per fixar-nos en alguns dels retrats que Casas va dibuixar en aquella època, hem escollit els dels personatges lligats en certa manera a la Cerdanya, per naixença, i per haver-ne copsat en la seva narrativa i poesia el Pirineu com un tot (Maragall i Verdaguer) com també la reconstrucció dels costums pagesos i de muntanya com Massó i Torrents, i que Casas va retratar perquè ja eren ben coneguts en els seus respectius àmbits culturals.

El primer de tots és per naixença i per notorietat Dionís Puig i Soler nascut a Puigcerdà el 1854 i mort a Granollers el 1921. Fou de fet “el primer home del temps, doncs es va dedicar a fer previsions meteorològiques diàries amb pronòstic de 48 hores als diaris *La Publicidad* i *La Veu de Catalunya*” segons Josep Ramon Miró i Meritxell Pagès del Servei Meteorològic de Catalunya, en un article de referència “Dionís Puig: una vida dedicada la recerca científica” publicada a la revista AUSA (XXV, 169 -2012-, pag. 651-675, del Patronat d'Estudis Osonencs. Precisament en el número nou dels Quatre Gats, Pere Romeu hi dedicà un article en la secció Sobre la Taula, a Dionís Puig i Soler, que acabava d'arribar de París amb la seva notorietat científica, encertada, davant de la premsa allí, admirada.

De fet Dionís Puig va estudiar lleis i va ser Notari judicial, però la seva vena d'investigador li va arribar molt aviat, per les seves intuïcions científiques en creure que es podia predir el temps que faria si es tenia el nombre més gran de dades isobàriques dels indrets més destacats geogràficament.

El problema fou que d'aquestes dades no se'n tenien gaires i sense una xarxa densa de les isòbares al llarg de la geografia catalana difícilment s'encertaven les prediccions; el mètode que utilitzava Dionís Puig era de fet basat en mapes isobàrics d'arreu de Catalunya, i com més hi haguessin més precises podien ser les seves prediccions. La seva Barografia venia a predir el temps amb forta exactitud, si no fos perquè el conjunt de dades baromètriques no cobria tot Catalunya o comarques determinades, que haurien fet possible determinar els alts i baixos del vapor d'aigua per tal de veure en quina direcció anaven i podien donar

aigua en llocs concrets.

Tingué una gran amistat amb el polític Josep Zulueta que va fundar la Cooperativa El Cadí, que ha fet l'any passat el seu centenari; es casà amb Francesca Cadefau, germana de Bonaventura fundador de l'editorial Ceretània, que publicava amb el setmanari Ceretània i La Cerdanya.

Va divulgar amb articles les seves teories meteorològiques, sobretot la d'intentar fer pluja artificial, juntament amb la de la reforestació com a mitjà per combatre la sequera; estudià les pedregades i el fenomen de la boira a la plana de Vic, comarca que coneixia bé per haver-hi estudiat de jove. Considerava que la comarca d'Osona i la de la Cerdanya eren semblants des del punt de vista físic geogràfic, atès que eren planícies envoltades de muntanyes que haurien de donar els mateixos resultats climàtics.

El 1913 va publicar el llibre de les seves teories “*Dinámica atmosférica y barografía de Europa*”, que va aparèixer gràcies a la col·laboració econòmica del Climent Vilaldach i Batlló, amb pròleg de Zulueta, en l'editorial Librería de Feliu y Susanna, que alhora publicava la revista científica *Orbi*, que el 1907 va dirigir el mateix Dionís Puig. Quasi deu anys abans (1905) i gràcies als esforços del seu amic Zulueta a través de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) va publicar *La sequía en España y sus causas*. Entre d'altres publicacions i treballs, va presentar el 1908 un treball científic al Jocs Florals de la Cerdanya, titulat *Meteorología de la Cerdanya*, que va ressenyar la *Gazeta Cerdana* del dia 20 d'agost d'aquell any.

Bé s'ha de dir però, en honor seu que les seves teories i pràctiques sobre meteorologia estaven destinades a fracassar per no poder obtenir-ne uns resultats satisfactoris per tothom. La seva idea genial de fer pluja artificial, només va ser un somni poètic, però les seves prediccions meteorològiques tenien un pòsit científic que no podia ser portat a la pràctica per insuficiències pràctiques. Fou amic de Ramon Casas que el va retratar amb un dibuix de cos sencer i una estrella a la dreta de cinc puntes i acolorit d'un blau pigmentat. Va obtenir premis, La Creu de Cavaller de l'Ordre Civil d'Alfons XII, etc. Dionís Puig i Soler, un home absolutament autodidacta en la seva trajectòria científica, fou un cerdà il·lustre que no ha estat fins ara conegut com es mereix.

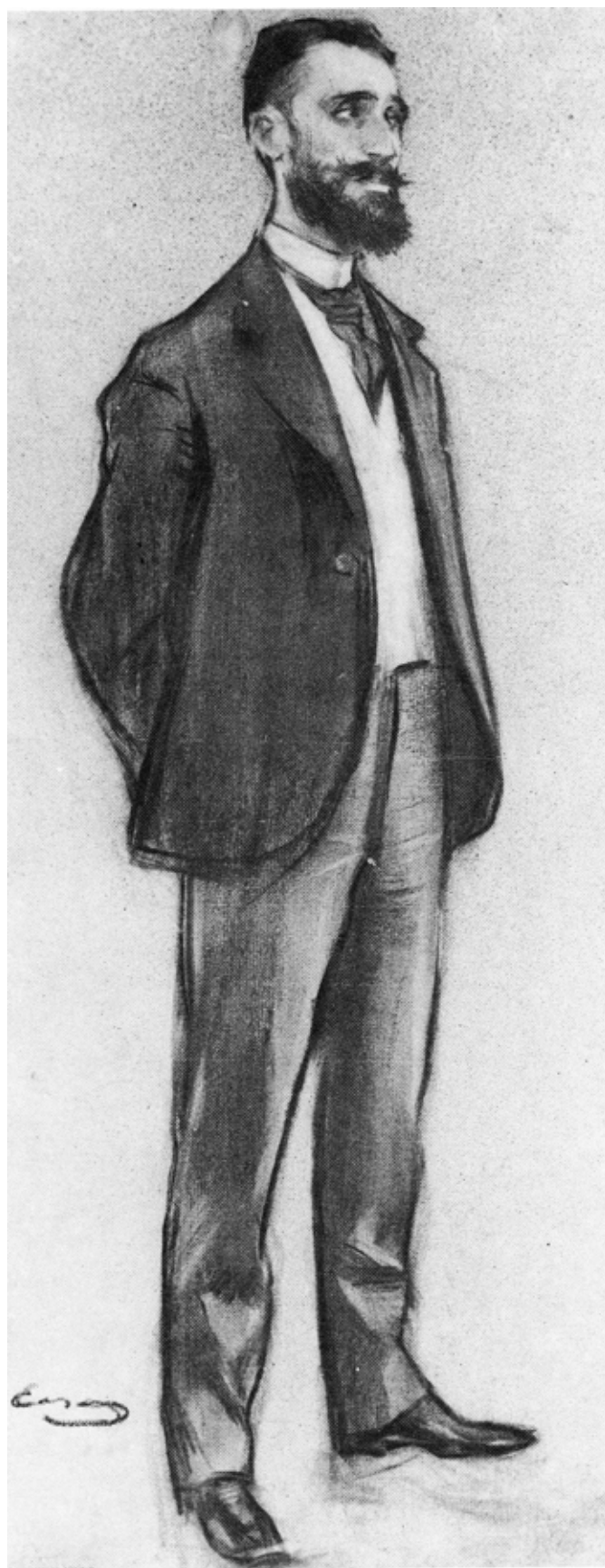
Els altres retrats de qui volem parlar, si bé tenen

una projecció pirinenca i cerdana, ho és per les seves publicacions, obres d'infraestructures i guies o llibres de narració que tracten de Cerdanya. El primer és el del polític francès Emmanuel Brousse, considerat el Diputat català de l'Assemblea Francesa a París. Brousse (Perpinyà 1866 – París 1926) a qui Cerdanya li va erigir un monument en l'encreuament de carreteres a tocar a Montlluís, fou sens dubte el polític que va fer més per bastir els fonaments d'un turisme que encara no havia descobert la Cerdanya; historiador i escriptor va publicar la guia monumental sobre *La Cerdagne française* (1896) que Querol va ressenyar en el número 15 de la revista. Va intervenir en la construcció del Tren Groc, fou diputat per Prada entre 1906 a 1924. La relació amb el moviment catalanista va ser important i la revista *Il·lustració Catalana*, del 18 de juny de 1916 va publicar la portada amb el retrat de Ramon Casas, per agrair alhora el gest que com a diputat va protagonitzar en favor de la llengua catalana per tal que fos reconeguda doncs “*heu obtingut del Govern francès la inclusió de la nostra llengua al costat de les oficials per lo que respecta a la Censura Militar (primer pas pel reconeixement definitiu que d'altres en regategen)*”. Fou editor del diari pro català publicat a Perpinyà, *L'Indépendent*, que encara surt.

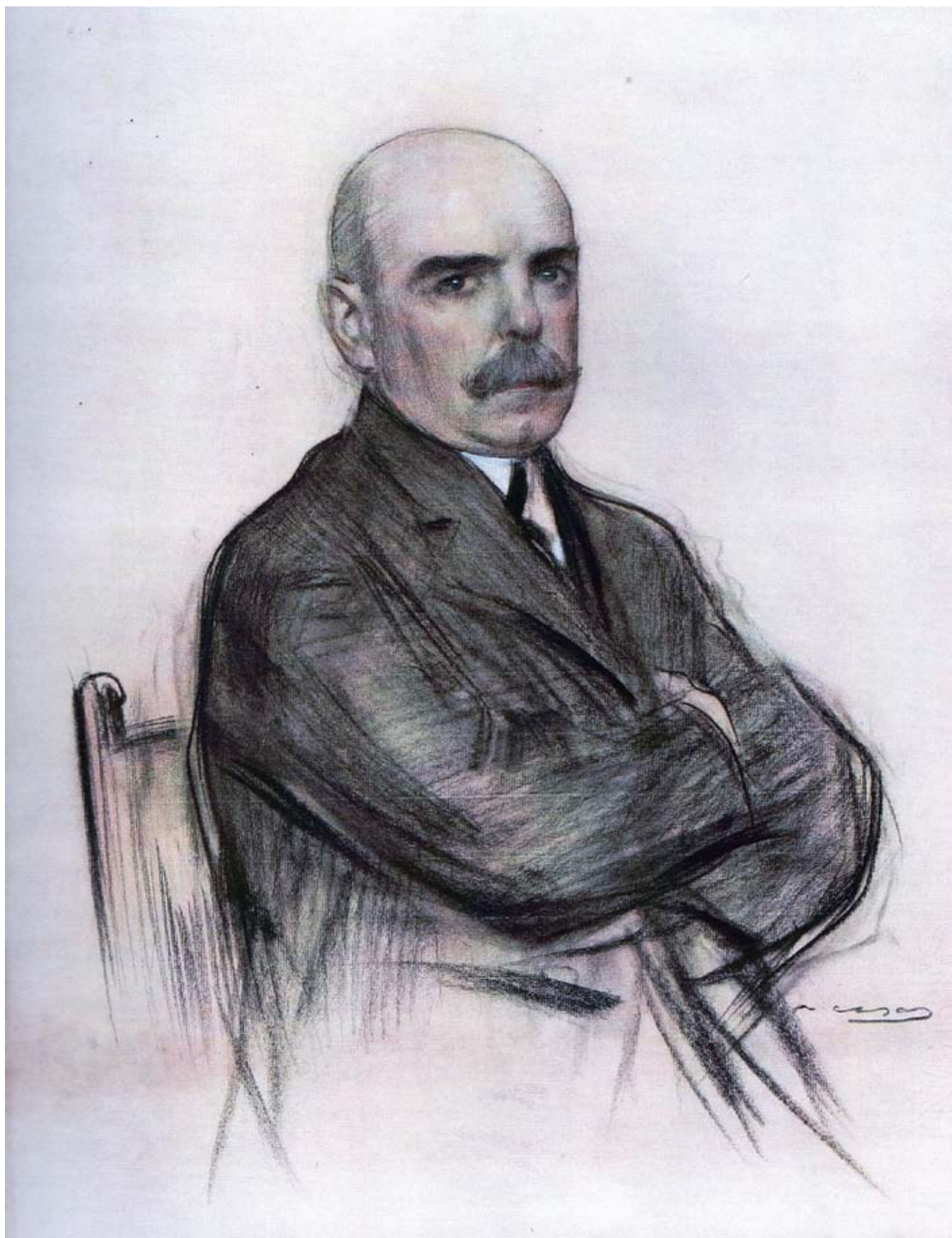
Un altre dels retrats de Ramon Casas, fou el del seu amic Jaume Massó i Torrents (Barcelona 1863-1943) escriptor i editor, va fundar la revista *L'Avenç*, que va defensar les idees del modernisme i la renovació del català escrit. Fou un dels grans modernistes literaris, intervenint en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana que va tenir un gran ressò i membre fundador de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1934, va ser nomenat Doctor Honoris Causa per la Universitat Autònoma de Barcelona. Casas el va plasmar de cos sencer, i el dibuixà amb una expressivitat de vitalitat. Assidu de la taverna dels Quatre Gats, Massó i Torrents va publicar un llibret que va ser prou popular titulat *Croquis Pirinencs*, doncs se'n van fer quatre edicions, 1896, 1903, 1921 i 1947.

Fou president del Centre Excursionista de Catalunya i de l'Ateneu Barcelonès, igualment va ser membre de la Unió Catalanista i del Centre Nacionalista Republicà. Va defensar un catalanisme d'esquerra, basat en el nacionalisme cultural i modernista. Impulsor del moviment bibliogràfic a Catalunya; té moltes publicacions i fou col·laborar amb els Estudis

Universitaris Catalans i en l'Escola de Bibliotecàries. La Biblioteca Nacional de Catalunya té el seu fons de manuscrits i correspondència. El dibuix d'en Casas ens mostra un Massó i Torrents, molt estilitzat amb camisa i americana descordada.

Massó i Torrents pintat per Ramon Casas. MNAC

No volem però deixar de mostrar els retrats dels dos grans poetes nacionals catalans, Jacint Verdaguer (Folgueroles 1845-Vallvidrera 1902) i Joan Maragall i Gorina (Barcelona 1860-1911). Verdaguer forma part del renaixement cultural i literari català i Maragall de la generació modernista. Els dos han trepitjat el Pirineu, i la Cerdanya particularment, i les seves narracions i poemes tenen la força del muntanyam pirinenc com a èpica nacional amb el *Canigó*, alhora que universalment trobem en *L'Atlàntida* la general. Reconegut com un gran poeta, participa en els Jocs Florals, és estimat popularment pel llenguatge que usa i per la seva vocació de servei al país. El seu enterrament va ser una gran manifestació de dol ciutadana. Ramon Casas n'hi fa un retrat vestit amb sotana i assegut en una cadira de braços. Les seves excursions pel Pirineu i els seus viatges tenen un gran interès per seguir per contrast la situació canviant dels llocs per a on passa. Del poema *Canigó* potser el més conegut és també el que fa que es reconstrueixin els dos monestirs de Cuixà i de Canigó, que estaven ruïnosa. Verdaguer forma part del catalanisme col·lectiu que té el Pirineu, com eix nacional de Catalunya.

Joan Maragall i Gorina, (Barcelona 1860-1911) és tanmateix un referent patriòtic del Pirineu i de Catalunya. Poeta, escriptor, traductor, assagista, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, va lligar l'esforç de la Renaixença amb un realisme poètic i místic, dins d'un esperit de catalanitat i pluralitat que donava un esperit com a pensador dins els corrents del catalanisme col·lectiu de l'època. El seu inconformisme moral, dins l'estètica del modernisme, el van fer molt popular en moments que el seu punt de vista era esperat com a referent davant la violència anarquista i el posicionament de la burgesia catalana. Maragall també és inconformista i es col·loca com a abanderat del perdó en aquell memorable article *La Ciutat del perdó*, que Prat de la Riba es negà a publicar a *La Veu de Catalunya* el 1909. I els retrets a la burgesia de la qual ell formava part quan escriu aquell *Ah! Barcelona*, i encara el famós *L'Església cremada*, arran dels fets revolucionaris de la Setmana Tràgica, el col·loquen com a iconoclasta i allunyat del poder que utilitza una repressió duríssima. D'aquí a estar en desacord amb la Lliga Regionalista que es va posar al costat del govern espanyol per aplicar la repressió més dura, només hi havia un pas. Joan Maragall fou un dissident amb in-

dependència d'esperit lligada als postulats modernistes. La seva idea nacional no lligava gaire amb el Noucentisme cultural. Al contrari mantenia una actitud d'independència cultural nacionalista i modernista. La seva visió poètica sobre la natura no ens deixa pas indiferents, amb perfils intimistes i espirituals. Voldríem ressaltar el valor que dona a la muntanya en el seu conjunt com a pàtria nostra, atès que la nació catalana va lligada també a la nació pirinenca, és a dir a un valor perenne que ens ha acompanyat sempre. Ramon Casas va retratar Joan Maragall, almenys dues vegades; nosaltres hem agafat el dibuix de cos sencer amb un Maragall amb barret i paraigua, perquè ens ha semblat més lligat al seu estil d'home que es passeja pel món, i per la Natura. I no voldríem acabar sense llegir un dels seus poemes de *Pirinenques* que diu:

*Ben ajagut a terra, com me plau
el veure davant mes en costa suau
un prat ben verd sota d'un cel ben blau!
I en les albes la gran bellugadissa
de les fulles d'acer que el vent ariça
amb tants reflectes de llum enlluernadissa*

Retrat al carbó d'Albert Bastardas per Ramon Casas. MNAC

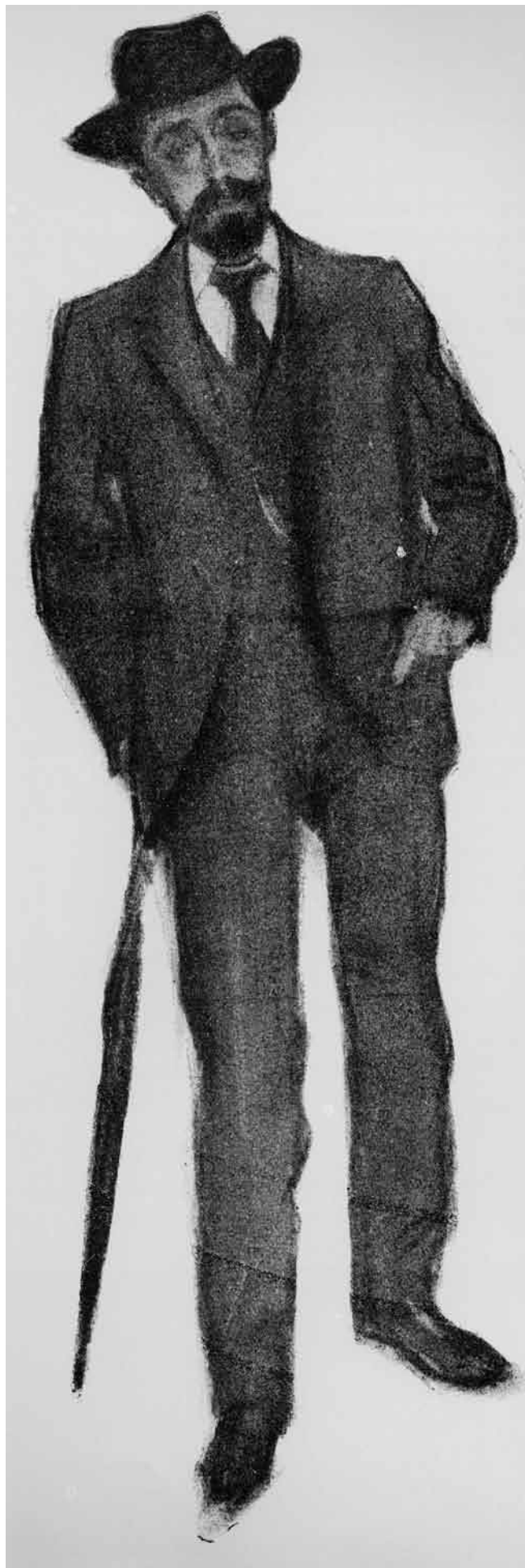
*I el sol estès pertot
I el rec com cau
escumejant avall la costa suau
del prat ben verd sota del cel ben blau.
Tots els membres caiguts, tot jo per terra
buidat de tota força i sens desig,
la pensa a poc a poc se'm desaferra...*

*I em vaig trobant tan bé an allà entremig,
i em va invadint com una immensa pau,
i vaig sent un tros més del prat suau
ben verd, ben verd sota d'un cel ben blau"*

Finalment no voldria deixar de donar a conèixer un retrat familiar d'en Ramon Casas que és per mi l'objecte d'una part dels meus estudis com a historiador; es tracta del meu avi Albert Bastardas i Sampere (Barcelona, 1871-1944), advocat i polític, retratat per Casas el 1908 quan era Alcalde Popular de Barcelona (1908-1909), doncs així l'anomenava la premsa de l'època, ja que com a republicà i catalanista fou elegit sense l'aprovació del govern espanyol i per tant no fou nomenat a dit pel rei, com tots els altres alcaldes de la Ciutat, quan l'alcalde Sanllehy es va veure obligat a plegar per haver "desobeït" el Consistori en l'aprovació del famós Pressupost Extraordinari de Cultura de 1908. (Vegeu: Alfred Pérez-Bastardas, *Barcelona davant el Pressupost Extraordinari de cultura de 1908*; Barcelona 2003)

Anys més tard, Albert Bastardas va conèixer l'industrial Agustí Manaut que s'havia fet una torre al Remei de Bolvir i vers el 1930 per mitjà de la seva filla Blanca, va ser invitat tota la família Bastardas a visitar-la. Altrament la família tenia voluntat de visitar el país i de fotografiar el patrimoni, així les esglésies romàniques, com també el paisatge i aquesta voluntat va reeixir en l'Arxiu Albert Bastardes AAB (avui a Vilassar de Dalt) i altres col·leccions de fotografies dipositades en el Museu Nacional d'Art de Catalunya a nom de Rafel Bastardes Parera.

Albert Bastardas va ser uns dels fundadors de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) el 1910, i com a Diputat a la Mancomunitat de Catalunya, elegit vicepresident de la Assembla de 1915. Presidí també l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, l'Orfeó Català, i Vicepresident de la Caixa de Pensions. Igualment el Patronat de Previsió Social

Retrat Joan Maragall per Ramon Casas.

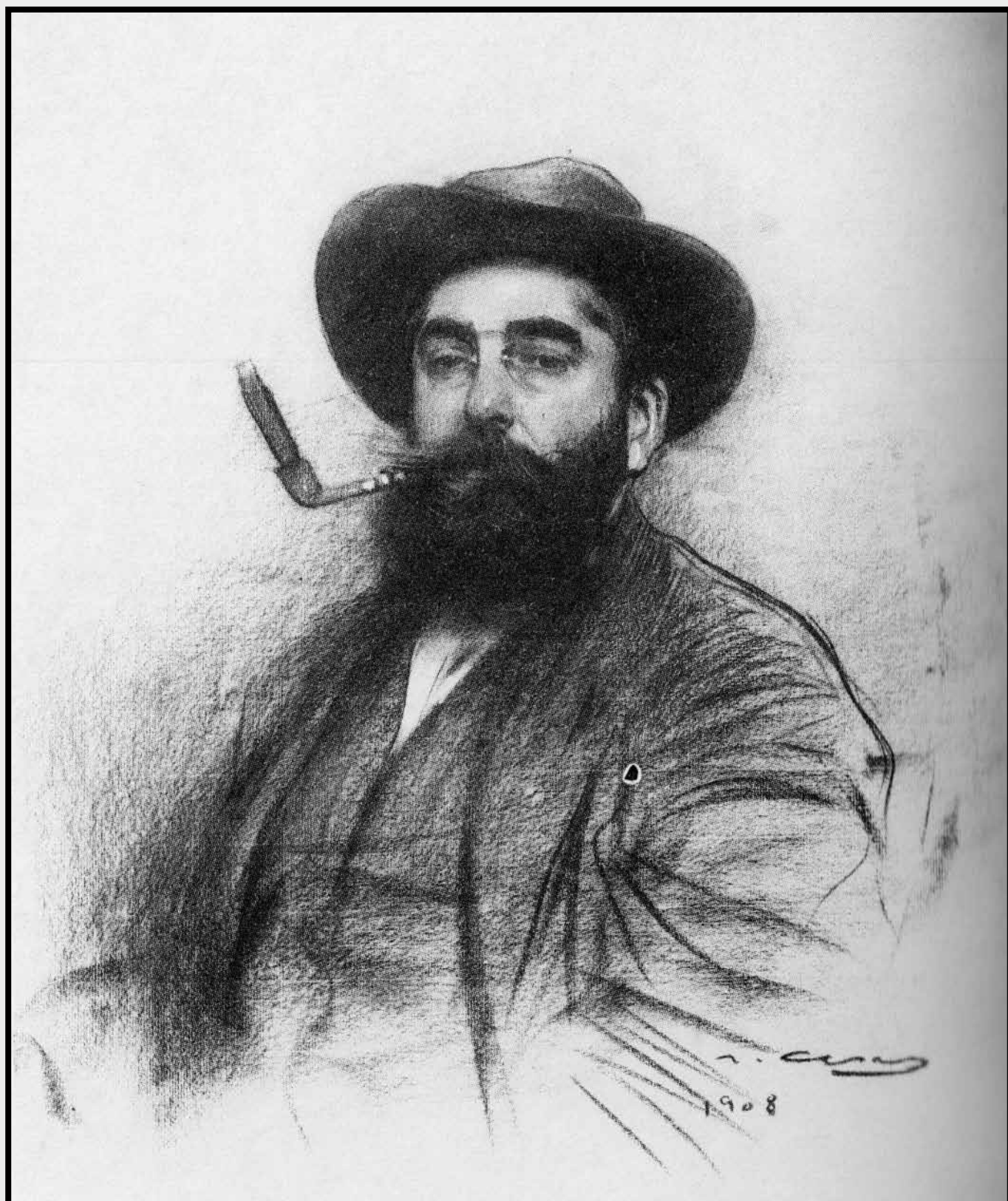
de Catalunya i Balears (1921-1939). L'any 1926 va ser desterrat com a membre de la Junta del Col·legi d'Advocats per la negativa de la Junta de publicar la Guia Judicial en castellà. Fou diputat a la Generalitat Provisional de Catalunya el 1931, pel partit judicial de Girona amb les llistes del Partit Catalanista Republicà, i Vicens-Vives va definir aquells catalanistes, com a membres de la generació modernista de 1901. El retrat que li va fer Ramon Casas és un dels dos-cents dibuixos que el pintor va fer donació a l'Ajuntament de Barcelona, quan encara ell n'era alcalde. (Vegeu:

Alfred Pérez-Bastardas: *Els republicans nacionalistes i el catalanisme polític: Albert Bastardas i Sampere; Una biografia política. Edicions 62, 2 v. Barcelona 1987. Igualment: Alfred Pérez-Bastardas, El catalanisme col·lectiu i altres estudis. Ed. Base, Barcelona 2014).*

Ramon Casas va saber triar els seus models representatius de la política, les arts i la cultura de la seva època. Ara els podem admirar en el MNAC, el museu que a part del romànic i gòtic, és potser el més important pel que fa a retrats i dibuixos d'un dels pintors més grans de Catalunya.

Retrat al carbó de Jacint Verdaguer per Ramon Casas. MNAC

Ramon Casas per ell mateix. 1908. MNAC

Prensa de Cerdanya (II)

Cerdanya (1968) i Rufaca (1977)

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

La fi de la guerra civil i de la revolució social, i la instauració de la dictadura franquista, va fer desaparèixer totes les publicacions catalanistes de qualsevol ideologia. La repressió contra la llengua i cultura catalana va ser un element vertebrador dels guanyadors de la guerra, que van fer una política de venjança sistemàtica, contra organitzacions, moviments, partits i associacions catalanes, a més de prohibir la llengua escrita i parlada fins molt a enllà dels anys cinquanta i seixanta. A més, la precarietat i la manca de subministraments es van estendre arreu, comportant un nivell de vida i cultural molt escàs, ple de misèries i represàlies. En definitiva, un intent de genocidi cultural contra el català, el catalanisme i la Catalunya autònoma.

Els sindicats verticals i les organitzacions feixistes encapçalades per la Falange van editar alguns butlletins com a òrgans dels sindicats a part dels diaris clàssics de la dreta i els seus propis; a Cerdanya va aparèixer **AFÁN** que era el “Boletín del Sindicato Comarcal de Industria y Comercio de Cerdaña”, el número 1 va sortir publicat pel gener de 1959. A la portada, com no podia ser d’una altra manera, hi havia la fotografia de Franco, i en la “Justificación” s’hi diu que el sindicat fou creat el 6 d’abril de 1953, i pretén ser l’òrgan d’expressió dels membres del sindicat. No ens ha d’estranyar que la revista sigui també, l’òrgan de propaganda del règim. A la pàgina 6 hi ha un article d’Isidro Romero Naranxeira (Comandante de Infantería y Abogado) sobre “Puigcerdá celebra el XX Aniversario de su Liberación”. **AFÁN** va durar fins al 1961.

Vers el 1968, un grup de barcelonins va pensar que si bé en moltes comarques es publicaven revistes mensuals o setmanaris locals, també es podria intentar de fer-ho a la Cerdanya. Així fou com va aparèixer la revista **CERDANYA** amb un subtítol de **Información general comarcal**, encara que moltes de les notícies eren dedicades als pobles cerdans. **CERDANYA** va ser una revista d’alt contingut periodístic, no en va la dirigia el periodista Josep Maria Armengou i l’editava F.B. Berdala; la redacció era a Alp, al passeig

d’Inés Fabra, i hi havia una delegació a Barcelona en el carrer de Copèrnic, 75, imprimint-se a A.G. Lesseps també de Barcelona. El conjunt de **CERDANYA**, cal dir que fa goig si tenim en compte la data de la seva aparició el 1969 i els mitjans per fer-la. Sortiren 18 números –tot i que hi ha dos números en un (15 i 16)–, de 12 pàgines, essent el darrer el del mes de maig de 1971. Les portades amb el nom en català i en color que variava a cada número, era atractives, la majoria d’articles, ressenyes i noticiaris ho són en castellà, li donaven un to festiu i modern. A la mort de Berdala, la revista, orfe del seu editor, no va continuar, potser perquè els components de la redacció no es van veure amb cor de tirar-la endavant. Fou distribuïda per Cerdanya, però també en nuclis concrets de persones barcelonines que anaven a estiuejar a Cerdanya i també en estaments oficials de Catalunya, que ja havien rebut gratuïtament el número 0.

En un article publicat precisament al núm. 8 de Querol, del primer trimestre de 2012, el periodista Guillem Lluch Torres diu d’ella que “a les seves pàgines s’hi podien trobar els esdeveniments socials de l’època”, així com notícies d’àmbit econòmic, social, i polític del moment, sempre referenciats amb la comarca. “Rellegint les seves pàgines, –diu Guillem Lluch– un hi pot trobar notícies força interessants i el seguiment de casos ben destacats” com les discussions sobre per quin indret s’havia de fer el túnel, si per Toses o pel Cadí. Tanmateix hi havia d’altres qüestions relacionades sobretot amb el turisme, les festes patronals, el “Dia de la província” a Bellver, etc. **CERDANYA**, fou un intent frustrat per tal que la Cerdanya hi hagués una revista d’interès comarcal que donés un contingut cultural, econòmic, polític i social, dintre els paràmetres del darrer franquisme. Llàstima que no va optar, perquè les restriccions eren encara molt notables, per publicar-la majoritàriament en català, la qual cosa hauria tingut una major acceptació. És de destacar el tractament que el seu director fa en la contesta a una carta del farmacèutic Joan Munta-

CERDANYA

INFORMACION GENERAL COMARCAL

ALP. 1971/72. 1.º de Julio 1980
 Número 1.º de Julio 1980
 Editor: J. M. ARAGONÉS
 Redacción y Administración: 47 rue
 de la République, 1.º de Julio 1980
 Impresión: 1.º de Julio 1980
 Imp. A. S. Llobet (Barcelona)

CONCURSO GANADERO VACUNO DE RAZA PARDO ALPINO, EN PUIGCERDA

Por iniciativa del Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona, se celebró el concurso ganadero vacuno de raza pardo alpino, en el mes de julio. El concurso tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona. El concurso tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

El concurso tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

GRACIAS

El pueblo de Puigcerdá, a través de su Ayuntamiento, quiere expresar sus agradecimientos a los ganaderos que han participado en el concurso ganadero vacuno de raza pardo alpino. El concurso tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

LA FIESTA DE LA PATRONA DE LA GUARDIA CIVIL, EN PUIGCERDÀ Y COMARCA

La fiesta de la Patrona de la Guardia Civil, en Puigcerdá y comarca, se celebró el día 15 de julio. La fiesta tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

CERDANYA

INFORMACION GENERAL COMARCAL

ALP. 1971/72. 1.º de Julio 1980
 Número 1.º de Julio 1980
 Editor: J. M. ARAGONÉS
 Redacción y Administración: 47 rue
 de la République, 1.º de Julio 1980
 Impresión: 1.º de Julio 1980
 Imp. A. S. Llobet (Barcelona)

GERONA, 6 DE SEPTIEMBRE

REUNION PARA CONSTITUIR LA SOCIEDAD QUE HARÁ EL PROYECTO DEL TUNEL DE TOSES

MIÉTRAS EN BARCELONA SE ACTUALIZA EL PROYECTO DEL CADÍ, YA TERMINADO

El proyecto del túnel de Toses, que se celebró el día 6 de septiembre, en la ciudad de Gerona, tuvo lugar en el salón de actos del Ayuntamiento. El proyecto fue presentado por el Ayuntamiento de Gerona y la Asociación de Ganaderos de la zona. El proyecto tuvo lugar en el salón de actos del Ayuntamiento, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Gerona y la Asociación de Ganaderos de la zona.

PUIGCERDÀ:

LA PROCESSION DE LA VIRGEN DE LA SACRISTIA Y LA FIESTA DEL DIA 8

La procesión de la Virgen de la Sacristia y la fiesta del día 8, se celebró el día 8 de septiembre, en Puigcerdá. La procesión tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

BELLVER:

LA FIESTA DE SANT ROC Y DE LOS VERANEANTES

La fiesta de Sant Roc y de los veraneantes, se celebró el día 10 de septiembre, en Bellver. La fiesta tuvo lugar en el campo de fútbol de Bellver, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Bellver y la Asociación de Ganaderos de la zona.

CERDANYA

INFORMACION GENERAL COMARCAL

ALP. 1971/72. 1.º de Julio 1980
 Número 1.º de Julio 1980
 Editor: J. M. ARAGONÉS
 Redacción y Administración: 47 rue
 de la République, 1.º de Julio 1980
 Impresión: 1.º de Julio 1980
 Imp. A. S. Llobet (Barcelona)

Nueva reunión en Madrid de la Comisión para el estudio del aprovechamiento integral del Segre

La Comisión para el estudio del aprovechamiento integral del Segre, se reunió en Madrid el día 15 de julio. La reunión tuvo lugar en el salón de actos del Ayuntamiento de Madrid, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Madrid y la Asociación de Ganaderos de la zona.

EL PORQUE DE "CERDANYA"

El porque de "Cerdanya", se celebró el día 15 de julio, en Puigcerdá. La fiesta tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

EXISTENTE LA VÍA DE FERROVIA

La vía de ferrocarril existente, se celebró el día 15 de julio, en Puigcerdá. La fiesta tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

CERDANYA

INFORMACION GENERAL COMARCAL

ALP. 1971/72. 1.º de Julio 1980
 Número 1.º de Julio 1980
 Editor: J. M. ARAGONÉS
 Redacción y Administración: 47 rue
 de la République, 1.º de Julio 1980
 Impresión: 1.º de Julio 1980
 Imp. A. S. Llobet (Barcelona)

Maniobras Militares en la Cerdanya

Las maniobras militares en la Cerdanya, se celebró el día 15 de julio, en Puigcerdá. La fiesta tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

CLAUSURA DEL CURSO DE CULTURA ROMANICA EN PUIGCERDÀ

La clausura del curso de cultura romana en Puigcerdá, se celebró el día 15 de julio, en Puigcerdá. La fiesta tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

CERDANYA

INFORMACION GENERAL COMARCAL

ALP. 1971/72. 1.º de Julio 1980
 Número 1.º de Julio 1980
 Editor: J. M. ARAGONÉS
 Redacción y Administración: 47 rue
 de la République, 1.º de Julio 1980
 Impresión: 1.º de Julio 1980
 Imp. A. S. Llobet (Barcelona)

OBRAS PUBLICAS, Unico organismo que determinará sobre los embalses de la cabecera del Segre

El único organismo que determinará sobre los embalses de la cabecera del Segre, es el Ayuntamiento de Puigcerdá. La fiesta tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

La fiesta de la Patrona de la Guardia Civil, en Puigcerdá y comarca

La fiesta de la Patrona de la Guardia Civil, en Puigcerdá y comarca, se celebró el día 15 de julio. La fiesta tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

CERDANYA

INFORMACION GENERAL COMARCAL

ALP. 1971/72. 1.º de Julio 1980
 Número 1.º de Julio 1980
 Editor: J. M. ARAGONÉS
 Redacción y Administración: 47 rue
 de la République, 1.º de Julio 1980
 Impresión: 1.º de Julio 1980
 Imp. A. S. Llobet (Barcelona)

Nuestra Comarca en la Expo-Pirineos, en Barcelona

Nuestra comarca en la Expo-Pirineos, en Barcelona, se celebró el día 15 de julio, en Puigcerdá. La fiesta tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

LAS ELECCIONES PARA CONCEJALES, EN LOS DIVERSOS TERCIOS, EN LA CERDANYA

Las elecciones para concejales, en los diversos tercios, en la Cerdanya, se celebró el día 15 de julio, en Puigcerdá. La fiesta tuvo lugar en el campo de fútbol de Puigcerdá, donde se presentaron varias vacas de raza pardo alpino, procedentes de diferentes zonas de la comarca. El concurso fue organizado por el Ayuntamiento de Puigcerdá y la Asociación de Ganaderos de la zona.

né i Bartra reclamant la utilització d'articles en català; la contesta d'Armengou, llarga, complexa, i potser complicada per intentar salvar la posició de la revista en un tema que ja a finals de 1970, quan es produeix aquest diàleg, semblava possible editar més en català, amb garanties de continuïtat. Avui, la resposta donada a Joan Muntané ens sembla molt poc versemblant, ja que s'utilitza el català, com a problema (en l'escriptura, en la correcció, en la impressió, etc.) per publicar-ne els articles, acabant per dir que "l'economia de la revista CERDANYA no pot donar-se aquest luxe... sí, luxe", el que fa una pobra impressió del que la revista desmenteix a cada número.

Precisament en el primer número de CERDANYA, a la pàgina 3, s'explica molt detalladament de com es va distribuir el número 0 de la revista, amb la intenció –diu– que "es imprescindible –y CERDANYA debe conseguirlo– que la prensa comarcal llegue a todos los estamentos de la región y aún del país y no circule sólo por la comarca"; així s'explica que CERDANYA es va presentar a Barcelona en la "Exposició de Premsa Catalana" celebrada en la llibreria Cinc d'Oros, i també en "La Noche del Turismo" a l'Hotel Ritz. L'edició del número 0 fou de deu mil exemplars, i en cap moment sembla (doncs no ho diu) que es presentés precisament a la Cerdanya; en canvi, es va enviar gratuïtament a municipis, autoritats, ajuntaments de Cerdanya i a Governos civils de les quatre províncies catalanes, així com a les quatre Diputacions, les Cambres de Comerç, Indústria, Turisme, els Sindicats Verticals, els Serveis d'Agricultura, Pesca, Ramaderia, etc., i als representants de turisme de països com França, Suïssa, Alemanya, Àustria, Gran Bretanya, tant de Barcelona com de Madrid. També a tots els clubs excursionistes, federacions d'esquí i de muntanya, guardes forestals, col·legis professionals i a tots els pobles de la "Unión Turística del Pirineo". Hom ha de creure que qui pot fer una presentació d'aquestes característiques, no pot argumentar que la traducció, correcció i impressió de textos en català, no es podia fer perquè encaria tant l'edició que resultava prohibitiu. La veritat és que ens agradaria saber quantes subscripcions es van arribar a fer i quina tirada es feia. Els seus col·laboradors a Cerdanya tenien un pes cultural apreciable, Josep Vinyet, Salvador Torrent Masip (després president de l'Institut d'Estudis Cerdans), Fernando Lorente, Francesc Rosell i Blanich,

etc. Sobta però quan surt un article (CERDANYA núm. 12) sobre "Els Pobles Cerdans: una història nova de Cerdanya", on no hi figurei l'autor. J.M. Armengou i Marsans (1934-2005), el director de la revista, era un periodista acreditat que havia publicat diverses guies excursionistes d'espeleologia del Pirineu i havia col·laborat a La Vanguardia, Tele/Estel, etc., havent fundat i dirigit la revista muntanyenca *Cordada* el 1955. La revista CERDANYA, hauria pogut ser una oportunitat de cara a l'evolució social i política comarcal, però crec que tenia una inclinació massa institucional amb l'ortodòxia del règim i donava poques oportunitats a la societat civil i les organitzacions que ja emergien de la clandestinitat. S'havia orientat a ser una revista estrictament de notícies institucionals de la comarca.

Entretant a la població de Llo, va néixer una revista cultural que es deia **FONT DE SEGRE, Butlletí de l'Association Culturelle pour la sauvegarde et la restauration des monuments du village de Llo**. La revista, de format petit, va aparèixer el 1975 i la dirigia Bernat Cristòfol. Era redactada bilingüe, però amb predomini del català, tractava temes d'antropologia, geografia i cultura en general, entre la divulgació i l'erudició. En aquell moment també es publicava **Terra Nostra** (1966) com a revista de monografies de cara a les escoles de la Catalunya Nord, i una d'elles era "La Cerdanya... fa temps", que va tenir molta acceptació.

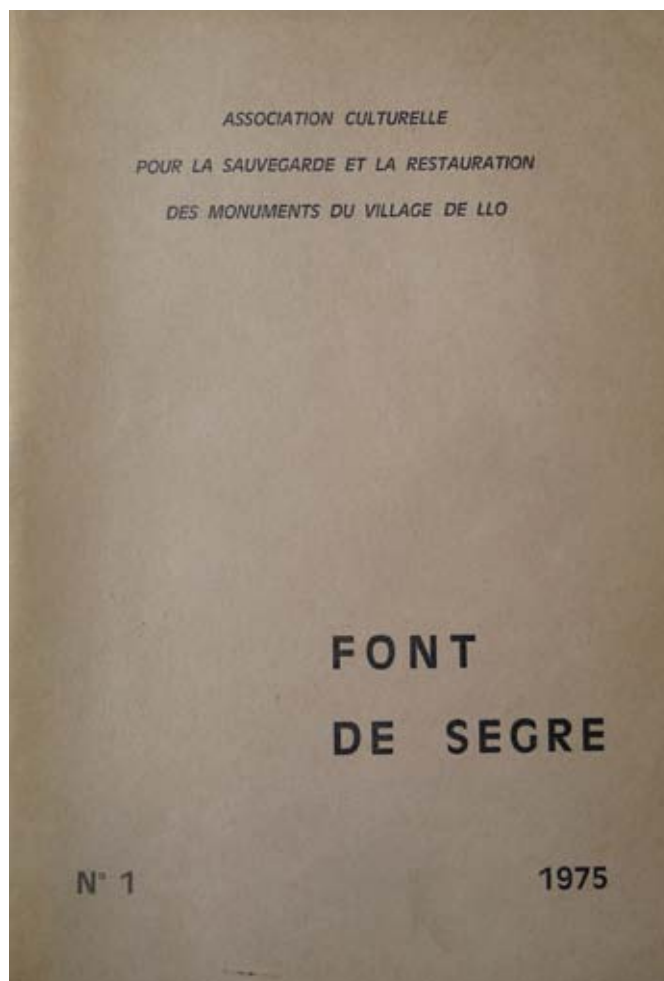
Per tot això i molt més, al cap de sis anys un grup de cerdans va veure'n la necessitat de publicar una revista diferent, fruit del neguit polític i social, i vertebrador de les tendències polítiques que anaven sorgint dins de la societat cerdana. Es tractava de trencar amb les inèrcies del franquisme i d'obrir-se a la societat amb un esperit nou i democràtic. Se'n va dir **RUFACA**. Fou un acte de voluntarisme periodístic; de donar a conèixer la voluntat social i política de cara al procés que s'estava desenvolupant des de la fi del franquisme i de sensibilitzar la Cerdanya cap a una nova realitat. Fou un acte d'expressió lliure i democràtic, que venia dels grups de l'esquerra principalment, però que també hi col·laboraven altres persones del cerdanyisme; en definitiva un acte de lliure expressió davant de quaranta anys de dictadura. Un reflex de pensar un país lliure des del Pirineu, concretament des de la Cerdanya. Hi ha també una gran flexibilitat, i els

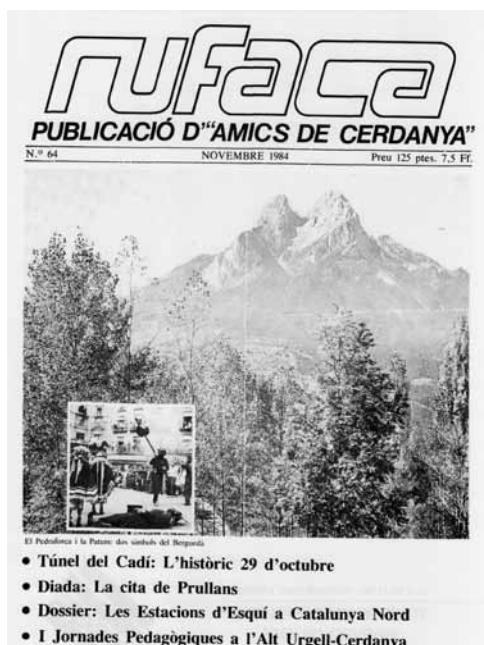
articles hi apareixen en català, castellà i francès. Tots els grups polítics expressen llurs programes, i també hi són les reivindicacions socials i més properes a la ciutadania cerdana: les necessitats més urgents i peremptòries, com la modernització del ferrocarril, la problemàtica dels túnels (Cadí o Toses), etc.

S'hi fan enquestes sobre diversos temes, entrevistes a escriptors (com Pere Jordi Cerdà), cartes obertes, interpel·lacions als ajuntaments, enquestes, etc.

Els 134 números que van sortir, tenen una llarga història; si al començament les portades eren en blanc i negre, i fotografies d'Alfons Brosel o il·lustracions del dibuixant Jean-Paul Poirier, després ja van entrar les fotos en color i un disseny trencador. Cal dir que RUFACA, no hauria ni viscut ni sobreviscut si no fos per la voluntat d'un equip d'homes i dones que volien fer sentir la seva veu i donar a conèixer el pensament i el sentiment de tots els cerdans que així ho volguessin fer, sempre acompanyats per una associació dirigida per Joan Muntané, petita però dinàmica: Amics de Cerdanya. Sota la seva protecció com a butlletí dels seus socis, potser entre 300 o 400, com es diu en un EXTRA de pàgines verdes i ataronjades, que si bé fou publicat per la revista no en portava pas el nom, i que volia donar-se a conèixer i tenir més abast social. RUFACA va sortir al carrer el desembre de 1977, quan el canvi polític ja s'havia produït, però es discutia la Constitució i l'Estatut d'Autonomia, i es demanava la democratització dels ajuntaments.

Però encara hi ha una petita història que un dels membres fundadors Joan Peitx explicava en un article titulat Premsa a Cerdanya publicat a Rufaca l'agost del 1979, on deia que al cap de sis anys d'haver sortit Cerdanya, i "a l'empar de l'Associació de Pares de Família", va néixer RUFACA (1976). Els temps d'inquietuds que corrien i els problemes entre l'Associació de Pares i la gent que feia la revista, -aleshores ciclostilada-, impediren que sortís el tercer número. Es buscà, llavors, una nova via que menà a la creació d'Amics de Cerdanya, entitat sota la qual el desembre de 1977 apareix aixoplugada l'actual RUFACA. Joan Peitx continua explicant en aquell article algunes de les qualitats que aquella RUFACA tenia, i "es pot dir que la concepció en què s'ha basat i es basa la construcció de RUFACA és realment nova a la comarca. És nova tant pel caràcter col·lectiu de la direcció com pel mateix plantejament de la publicació, del qual se

n'ha vingut destacant als seus mateixos fulls, essencialment, dos trets: en primer lloc, la fugida de qualsevol tipus de censura i la decisió col·lectiva sobre la pertinença o no de la publicació dels articles que es presenten a la revista." I després d'una crisi plantejada pels articles en el número 5 de RUFACA, motivada pels qui volien que hi hagués algun "tipus de criteri censor", o els que volien mantenir "la revista completament oberta amb les úniques limitacions que marca la Llei de Premsa", RUFACA ja va agafar aquest criteri i cap article fou rebutjat.

Si volguéssim donar un lema a RUFACA, podria ser el de cerdanyisme (no pas expressat amb aquesta paraula, sinó amb la de Cerdanya) i llibertat d'expressió; és a dir, tenir una revista oberta a tothom que hi volgués expressar el seu punt de vista, no tan sols local (Puigcerdà), sinó també comarcal, encara que aquesta no havia tingut un espai prou evident, potser per falta de corresponsals i de difusió. La seva direcció i el consell de redacció van ser variats i canviants, doncs RUFACA era publicada amb una dosi molt gran de voluntarisme polític i periodístic. En aquells anys hi escriuen totes les forces vives de la comarca i hi apareixen els noms que més tard tindran responsabilitats polítiques en gairebé tots els municipis.

En una paraula, RUFACA fou una "experiència vital" per tots aquells que hi van intervenir, i són molts, tot plantejant una revista seriosa, un pèl àcrata i també llibertària, en un moment de la transició política que bé es podia plantejar qualsevol cosa per inversemblant que fos. Malgrat això, RUFACA té força articles d'opinió, i n'hi ha que són fermes i precisos sobre la temàtica comarcal de la Cerdanya. És en el seu conjunt "una finestra oberta al món" i la Cerdanya n'és la seva referència. La comarca viu amb RUFACA una renaixença cultural i política que havia estat tancada per exigències polítiques d'ençà del 1937, seguida per l'arribada del franquisme.

RUFACA protegida com a "publicació d'Amics de Cerdanya" que presideix el farmacèutic i botànic Joan Muntaner, va aconseguir fer-se ressò d'aquest petit país cerdà, i això no és pas poca cosa.

Uns anys més tard RUFACA apareix com a REVISTA DE LA Cerdanya sota el patrocini del Consell Comarcal de Muntanya, del Patronat de Turisme de Puigcerdà i de la Generalitat de Catalunya, però vers el 1994 es deixà de publicar. Nosaltres cre-

iem que RUFACA hauria d'haver tingut continuïtat.

Un examen no exhaustiu d'aquells que van fer possible RUFACA, ens indica que hi havia gent de moltes ideologies, de diferents sentits polítics, entre els quals cal destacar, el primer director (potser només pel primer número), Armando García Descalzo, i Rosa Serrano, Joan Muntané, Rosa M. Garriga, amb una redacció molt diversa entre els quals F. X. Bosom, Alfons Brosel, Margarida Grabalosa, Emili Guirao, Rosa Aguilar, Ramon Solà, Joan Gumbert, Josep i Joan Peitx, Carme Moreno, Joan Planella, Antoni Sánchez, Joan Sariol, Ramon Serra, Francesc Carbonell, Josep M. Tosas, Maria Pujol, C. Monacu, Jean-Paul Poirier, Carles Canes, Salvador Galceran, Joan Llauro, Antoni Tegnier, Lluís Vidal, Ramon Orriols, Guillermo Gil, Joan Pous, Salvador Redó, Eric el Català, Margarida Giralt, Salvador Torrent, Josep M. Arderiu, Jordi Gasch, Teresa Vilaró, Pere-Miquel Parés, Miquel Aguilar, Xusa Peleato, Domènec Ortega, Manel Figuera, Ernest Udina, Antònia Domènec, Martí Solé Irla, etc.

Per destacar, és de justícia anomenar els fundadors: J.-P. Poirier, Ramon Solà, Josep i Joan Peitx i Emi Guirao. Entre aquesta llarga llista, no exhaustiva, hi van transcórrer les dues etapes ben marcades de RUFACA; "la primera -com diu Joan Peitx- és el reflex dels temps més lliures que ha viscut la història recent de Catalunya, la RUFACA de la segona època és el reflex de com van anar canviant les coses en el nostre país". Totes les tendències polítiques i socials hi van tenir cabuda, i si per un moment "la revista estava titulada de filocomunista, perquè entre els membres del consell de redacció hi havia militants del PSUC", aviat es va veure que també hi escrivien membres d'altres grups polítics, fins i tot algú del tardo-franquisme.

L'any 1987, RUFACA va publicar un número extraordinari en el seu desè aniversari, i ja feia una tirada de mil exemplars mensuals. Fou una finestra oberta al món, i així va quedar fixat en el seu primer número, amb una fotografia d'Alfons Brosel, d'una finestra oberta i una mirada a l'exterior. Quan va deixar de sortir RUFACA, la Cerdanya va quedar orfe, per això ha costat de tornar a endegar unes altres publicacions tan dignes com fou aquella.

No voldríem però, deixar d'esmentar (no pas exhaustivament) petits butlletins i publicacions, gairebé tots de la banda francesa de Cerdanya, que si bé són

mitjans escrits, no són pas premsa en sentit estricta, però que tenen un valor patrimonial d'allò que es deia i es diu a l'Alta Cerdanya encara que sigui en mitjans parroquials i municipals. Ens referim a **L'ECHO CERDAN** (1909), **LA VOIX DE NOTRE-DAME DE FONT-ROMEU** (1923), **LA REVUE DE CERDAGNE** (1933), **ICI FONT-ROMEU ET L'ARRONDISSEMENT DE PRADES** (1957), **ROUSSILLON & CERDAGNE** (1978), etc. Que poden ser consultats també en el llibre "115 anys de mitjans de comunicació escrits a Cerdanya", com a fitxer general (1990).

Bibliografia

Bertran i Pijoan, Lluís: *Prensa de Catalunya*. Ajuntament de Barcelona 1931.

Bragulat i Sirvent, Jaume: *Vint i cinc anys de vida Puigcerdanesa*, (1901-1925), Barcelona, 1969.

Bosom i Isern, Sebastià; Solé i Irla, Martí; Blanchon, Jean-Louis: *115 anys de mitjans de comunicació escrits a Cerdanya (1875-1990) Revistes, Butlletins i Diaris*. Puigcerdà: Consell Comarcal de la Cerdanya-Arxiu Històric Comarcal, 1990.

Brosel, Alfons, Pérez-Bastardas, Alfred: *Rufaca, la revista de Cerdanya* (1977-1994). Querol núm. 9, pàg. 18.

Guillament, Jaume: *La premsa de les comarques gironines*. Barcelona: Ed. Selecta, 1977.

Peitx, Joan: "Rufaca, allò que el vent s'endugué". Puigcerdà: Revista *Colors*, 2010.

Tasis, Rafael; Torrent, Joan: *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Ed. Bruguera, 2 volums, 1966.

Simon Lleixà, Erola: "L'hemeroteca cerdana, un patrimoni documental de primer nivell". Montellà: *Fil Directe* núm 34, desembre de 2013.

Arxiu Comarcal de Cerdanya: premsa digitalitzada

Erola Simon

Jean Louis Blanchon

Biblioteca de Catalunya

La sanitat a l'Alt Pirineu i Aran

*AMADEU GALLART.

L'assemblea del grup APIA–Pirineu Opinió celebrada a la Cerdanya el dia 2 d'abril vol manifestar la seva inquietud davant de la situació de l'oferta sanitària pública a les comarques de l'Alt Pirineu i el territori d'Aran. A la retallada soferta als pressupostos públics i als pressupostos dels hospitals de Vielha, Tremp, la Seu i Puigcerdà s'hi uneix ara el procés de recentralització provincial, amb el consegüent descens de la qualitat de les atencions sanitàries rebudes pels ciutadans pirinencs. El grup vol manifestar públicament la seva perplexitat per una errònia planificació dels serveis sanitaris que es basa a derivar les prestacions dels equipaments comarcals als centres provincials. Traslladar els costos dels nostres hospitals als hospitals de referència no resol la precària situació econòmica de les finances sanitàries i agreuja encara més la penúria econòmica de les famílies pirinenques en desplaçaments i estades hoteleres. El grup també es manifesta expectant per saber quins són els criteris, i

qui se'n responsabilitza, de decisions tan contràries a les necessitats dels habitants del Pirineu.

Pel que s'ha exposat l'entitat reclama enèrgicament el retorn a la planificació sanitària de l'Alt Pirineu i Aran en el marc d'aquest mateix territori tal com s'ha fet exitosament durant força anys. També, en conseqüència, reclama l'establiment d'una delegació de la Conselleria de Sanitat al territori de l'Alt Pirineu i Aran. Els costos d'aquestes decisions, opinen, són petits i amplament compensables per la rendibilitat produïda per la coordinació efectiva entre els serveis dels hospitals i els ambulatoris altpirinenques i aranesos.

*APIA – PIRINEU OPINIÓ

Pirineu transversal

*FRANCESC VIAPLANA MANRESA

Les vies de comunicació són un element fonamental pel desenvolupament econòmic. En l'actualitat a l'Alt Pirineu tenim un sistema de carreteres completament enfocat en els desplaçaments de nord a sud, o més ben dit, de sud a nord, ja que a vegades tinc el dubte si el plantejament és perquè els pirinencs podem accedir als serveis de les grans ciutats o realment és perquè els habitants de les grans ciutats puguin accedir al Pirineu el cap de setmana.

És obvi, que és molt més senzill construir carreteres resseguint les valls que superant muntanyes, però això ha comportat en què el nostre sistema viari dificulti les comunicacions entre les diferents valls del nostre territori i afavoreixi els desplaçaments seguint els cursos fluvials fins a les grans ciutats. Aquest fet ajuda a què la població de l'Alt Pirineu segueixi el mateix destí que els sediments al riu i alhora dificulta el desenvolupament territorial, ja que aquest desenvolupament es queda aïllat en cada vall.

Si ens fixem en altres territoris de muntanya d'Europa, veiem que els més pròspers són aquells que han apostat per un sistema viari que connecti les diferents valls i en això els Alps és un clar exemple. Quan un visita els països alpins es queda meravellat amb les comunicacions de què disposen, dotades de túnels, ponts, trens i tot el que faci falta per poder teixir un

sistema en xarxa entre les diferents valls.

En canvi, a l'Alt Pirineu ens trobem que el túnel més important és el del Cadí, que a més de ser de pagament no respon a un sistema transversal. Si realment volem el desenvolupament territorial de l'Alt Pirineu, s'han d'afrontar grans projectes d'infraestructures i això es tradueix amb afrontar la comunicació de la collada de Toses, del port del Cantó, del port de Bòixols, del port de Comiols, del port de Perves i del Port de la Bonaigua. Tenim molta feina endarrerida, per tant tots aquests projectes representen una grandíssima inversió, però totalment justificada per la seva necessitat, si és que realment volem un país cohesionat i on tots els territoris tinguin les mateixes oportunitats.

Actualment tenim l'N-260, l'eix pirinenc, aquest nom es podria titllar d'irònic. Un eix és recte i el seu objecte és facilitar la mobilitat, dues qualitats totalment absents en aquesta via de comunicació. De Puigcerdà a Vielha, per situar dos extrems, actualment hi ha una distància de 170 km i el trajecte dura unes 3 hores (això si el port de la Bonaigua està obert), mentre tinguem aquesta realitat, el nostre territori ho tindrà francament complicat.

**Membre del col·lectiu APiA*

Records sobre llibres en la inauguració de la Biblioteca pública de Bolvir

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Una Biblioteca és una esperança; és un marc de diàleg, és un centre d'iniciatives. Una Biblioteca, en el fons és una revolució cultural. Una Biblioteca és signe de civilitat, de compromís, de joia i és clar, de Política. Però com deia Rafel Campalans, política vol dir pedagogia. I tot plegat és Cultura.

Quan nosaltres vàrem arribar a Bolvir, fa més de quaranta anys, era un poble molt desconegut.

Amb els anys l'hem fet conèixer i ara és el centre de recerques i d'innovacions que generen un turisme cultural potent.

L'obertura d'aquesta Biblioteca, la quarta existent a la Baixa Cerdanya, és motiu per anar més lluny per realitzar-nos en un món global, que vol donar-se a conèixer des de cada poblet, des de cada comarca, i en aquest cas amb la identitat pirinenca, d'aquest petit país cerdà, que té possibilitats de realitzar una política d'abast general des de la nostra condició de ciutadans d'un poble que té consciència de cultura i de progrés a partir d'uns valors centrats en aquest entorn geogràfic ple de possibilitats.

I mirat des d'aquests quaranta anys llargs en què vam pujar per primera vegada fins ara, hi ha hagut canvis importants. Bolvir fou el primer poble cerdà que va tenir una monografia, ara ja introbable, i

un nou projecte que s'està realitzant. I s'ha descobert ell mateix amb un frontal d'altar romànic, amb un retaule gòtic dels millors de la comarca, amb un patrimoni arquitectònic de gran interès, i una descoberta arqueològica que explica la història de Bolvir i de la Cerdanya, juntament amb una església de Talltorta plena de pintures d'un barroc popular.

Ara la nova biblioteca esdevé un centre d'estudi, de reflexió, d'activitat que juntament amb la nova escola formarà estudiants per seguir endavant aquesta tasca cultural i social.

Com va dir el "Carletes", que era l'alcalde fa trenta anys, en la presentació del meu llibre sobre Bolvir*: "Aquí hi ha un senyor que ha fet un llibre"; vet aquí una presentació que no per breu deixa de ser menys clara i veraç. Si aleshores ell volia expressar una realitat singular, la de què un poblet petit de Cerdanya era valorat amb interès per la publicació d'una monografia bolvirenca, ara amb la inauguració de la biblioteca, Bolvir s'obre a milers de llibres que l'omplen de lletres

i de ciències i que a la llarga pot ser el nucli d'una expansió cultural important.

No m'és desitjo que amb aquest esperit siguin molts els que facin un llibre dedicat a Bolvir, a la Cerdanya, al Pirineu, és a dir a la Cultura. És en aquest context

Il·lustració original de Maria Rius.

que us voldria explicar uns fets relacionats amb els nostres llibres, que donen la mida de la vida que els llibres poden tenir amb el nostre entorn.

Veureu, nosaltres vivíem rodejats de llibres; i tant els avis com els meus pares tenien una bona biblioteca. Un dia vaig anar a buscar el meu fill Miquel a casa d'un amic de classe de l'escola; ell deuria tenir uns set o vuit anys. En recollir-lo, li vaig demanar si s'ho havia passat bé, si havien jugat, que li havien dit, etc., etc. El nen semblava que no les tenia totes en les seves contestes i posava cara d'estranyat. Jo no sabia de què li venia.

I en sortir al carrer el Miquel em va aturar i em va dir: saps Papa, a casa d'aquest amic de l'escola que m'ha convidat, NO TENEN CAP LLIBRE!

Una vegada fa més de 40 anys, tornàvem de França la meva dona, jo i la nostra nena d'un any amb el 2 CV de color vermell.

Arribats a Bourg-Madame la gendarmeria ens van parar: "Bon soir monsieur". Van donar una ullada per dins del cotxe i amb cara de recelós ens va deixar passar.

Tot just travessat el Raür ens comencem a posar nerviosos. Us ho podeu imaginar; portàvem el cotxe tot ple de llibres (des de *La Historia de España* de Pierre Vilar fins *La Guerra Civil española* de l'Hugh Thomas, passant pel de Fernando Claudin, *La crisis del movimiento comunista*, amb pròleg de Jorge Semprún, i d'altres autors com el del capellà Josep M. Llorenç amb el seu *La Iglesia contra la República Española*, o els de Gerard Brenan, Gabriel Jackson, Stanley Payne, els de l'Andreu Nin i Joaquim Maurin, o el de Josep Benet, *Catalunya sota el règim franquista*, etc.)

Finalment, arribem a la duana espanyola. Era l'hora ideal. Just el moment en què amb llum natural no s'hi veu, ni les bombetes fan prou claror. Una parella de la Guàrdia Civil i una altra de policies ens donen l'alto. Jo que obro la finestra del 2CV (recordeu que per obrir-la calia aixecar mig vidre abatent-lo cap amunt) intento treure el cap amb el meu millor somriure i a la pregunta de "algo a declarar", responc: "No por supuesto". La policia no s'ho van creure i comencen a mirar per les finestres. "Documentación por favor", i jo que els hi entrego: els passaports, el llibre de família, el carnet de conduir, la documentació del cotxe i el més important, La Carta Verda -Que triïn el que vulguin-. Ells que s'ho revisen tot. Tornen i ens

fan obrir el maleter, el capó i les portes, i comencen a regirar-ho tot. Quan obren la porta on hi havia el llit de la nena, la meva dona no se li acut res més que tot estirant el braç li fa un fort pessic a la cuixa de la nena que arrenca a plorar a la desesperada.

Els policies, davant els crits insuportables de la nena i els nervis de sa mare, perden la paciència i ens diuen: "¡vayan, váyanse ustedes y pasen de una vez!"...

I nosaltres arrenquem el cotxe i passem corrents!

Perquè els llibres eren amagats just sota el matalàs del llit de l'Eulàlia!

Moltes gràcies.

· *Bolvir. Notes geogràfiques i històriques*. Editorial Mediterrània, 1986

Bolvir, 21 de novembre de 2015

FOTO: RAMÓN ARDID

DOSSIER:
LLÍVIA

Llívia, un enclavament cerdà

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Quan parlem d'un territori enmig d'un altre i l'anomenem enclavament, sembla que parlem sempre de països diferents que són producte de guerres, de canvis geoestratègic, de gent que s'han quedat fora del seu país i que les circumstàncies històriques han determinat de mantenir-se fora de les fronteres que marquen on acaba un país i on en comença un altre.

L'enclavament llivienc en podria ser un exemple prou evident, malgrat que no ho és estrictament. Perquè Llívia és un territori cerdà rodejat de territori cerdà i que administrativament pertany a un territori cerdà, essent tots tres territoris d'una mateixa comarca dita la Cerdanya. Ara bé, si volem, podem dividir aquesta comarca en dos administracions, que a la vegada actuen dins de dos Estats, que són membres de la Unió Europea i tenen les mateixes normes, moneda, representació a les institucions europees. A més la Cerdanya de baix que diem, és administrada per la Generalitat de Catalunya que és el Govern d'aquesta Comunitat Autònoma.

Per tot això, Llívia és un enclavament cerdà sense cap mena de dubte, que cal considerar terra d'una Cerdanya que pertany a la mateixa comarca geogràfica i que gaudeix del mateix règim polític que tota la Baixa Cerdanya, i que hauria de fer-ho també del que administra l'Alta Cerdanya. Les dues parts cerdanes, com a territoris de la Regió Pirineus-Mediterrani, podrien prendre l'acord que Llívia deixés de ser un enclavament per passar a ser simplement un tros més de tot el territori cerdà com li correspon geogràficament i històricament. Així podrien gaudir d'un exemple d'unificació moderna dins la unió europea, o si volem d'una rectificació històrica, tot buscant la reunificació

d'una comarca europea lligada al Pirineu i oberta al segle XXI.

És clar que tot això són especulacions, doncs, els dos estats que en tenen potestat per fer-ho, l'espanyol i el francès, mai de la vida acceptarien unificar els territoris cerdans i eliminar un enclavament que rebotaria a planificar un nou territori comú com a comarca europea sota règim federalista de dues administracions autònomes, la del migdia rossellones i la de la Generalitat de Catalunya.

Aleshores podríem dir-ne

que la Cerdanya és pròpiament una comarca integrada dins la Unió Europea amb voluntat d'autogovernar-se com a territori pirinenc amb règim de comarca unificada. Entretant nosaltres seguim pensant que a hores d'ara mantenir un territori com a enclavament cerdà en mig de la Cerdanya, rodejat de país cerdà i de relacions comercials, turístiques, culturals i és clar històriques, ja no té sentit. Em direu que és bonic per part dels que van Llívia de travessar la ratlla que ja ha quedat obsoleta, però que existeix en l'entramat administratiu i per això tots aquells que "passen" a Llívia recorden que estan a la banda francesa de la Cerdanya, però que Llívia pertany a la banda espanyola de la Cerdanya, encara que estigui ubicat en la francesa, etc., etc.

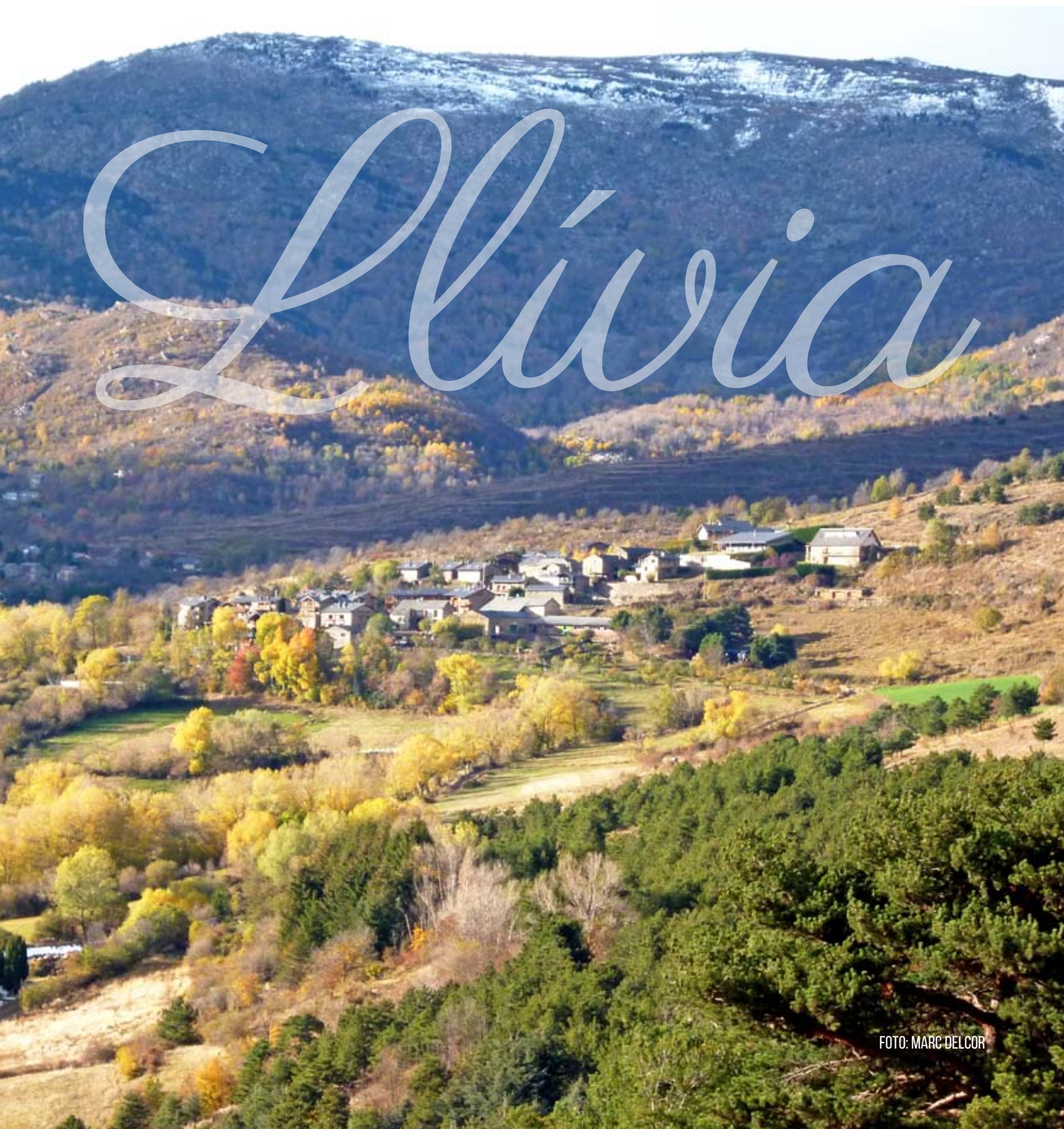
L'Enclavament de Llívia, per ara, és per nosaltres l'Enclavament Cerdà, o dit d'una altra manera: vagis on vagis des de Bellver a Mont-Lluís passant per Llívia, tot el territori és el mateix país, no hi ha fronteres, ni canvia el terreny, apareixen més muntanyes i tot és Cerdanya. Per això també volem que el Tren Groc no es faci escàpol, es deturi a Llívia i passi vers Alp i Bellver i arribi a Puigcerdà. Som el mateix petit país cerdà.

No creiem que per raons estratègiques, l'Enclavament Cerdà, es mantingui pels segles dels segles. La història va dividir aquesta comarca catalana i la història li ha de retornar la seva unitat comarcal, ara ja europea. No té sentit mantenir l'Enclavament Cerdà,

i en canvi és de justícia refer la seva unitat com a element de cohesió pirinenca. No deixem que s'enquisti aquesta anomalia fronterera.

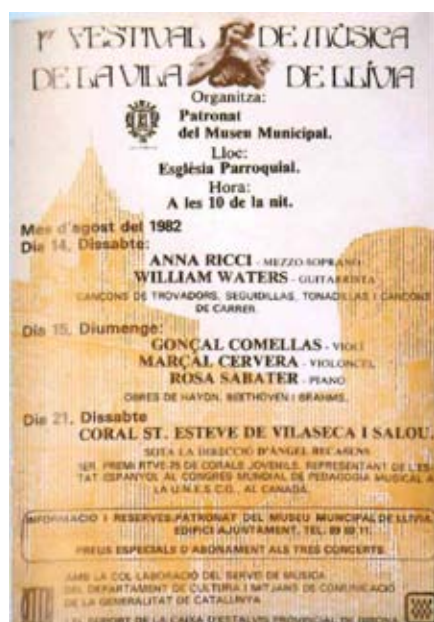
La "Paella de Llívia" com diu Eva Serra en el seu article ha de deixar de ser-ho en el segle XXI.

Llívia

35 anys de Festival de Música Vila de Llivia

CRISTINA LLOMBART

Un 14 d'agost de l'any 1982 es donava el tret de sortida al Festival de Música Vila de Llivia, que enguany celebra la 35a edició.

Tots els inicis tenen un per què i el perquè de tot plegat va ser un violinista garrotxí, que feia de Secretari-Interventor

a l'Ajuntament de la Vila de Llivia, i que mogut per la seva passió va creure en un Festival i el va crear, aquest home tenaç es deia Josep Vinyet i Estebanell.

Corria l'any 1982 i per Setmana Santa un 4 d'abril es va fer un concert a l'església, subvencionat per la Diputació de Girona, amb la Cobla "La Principal de la Bisbal", en el que s'estrenava la sardana "A la Vila de Llivia" del compositor de Valls, Albert Sanahuja, el so de les trompetes i fiscorns, de les tibles i les tenores va reafirmar un fet: la magnífica acústica de l'església de Nostra Senyora dels Àngels i aquell diumenge de Rams de 1982 va agafar força la idea de fer un Festival permanent que s'iniciaria el 14 d'agost d'aquell mateix any.

35 anys d'excel·lència....

Aquell primer cartell ja ens dibuixava un Festival de qualitat, amb una programació digne de les millors sales amb noms de renom com Anna Ricci o Gonçal Comellas, Marçal Cervera o Rosa Sabater.

Les edicions del Festival han acollit i portat a Llivia artistes i músics de gran qualitat: Montserrat Caballé, Narciso Yepes, Jean Pierre Rampal, Claudi Arimany, Michal Kanka, Frantisek Novotny, Gonçal Comellas, Ardasev, Janos Rolla, Rinckevicius, Marielle Nor-

mand..... Madrigalistes de Praga, Capella de Sant Petersburg, Orquestra de Cambra de la Filharmònica de Berlin, Orquestra Franz Liszt de Budapest, Orquestra de Cambra del Palau de la Música, I músics de Venècia, Orquestra de cambra de Praga, Trio Guarneri, Glynka de St. Petersburg, St. Martin in the Fields, Sinfònica dels Estats de Lituània, Coven Garden Laureate, Polifònica de Puig Reig, Orquestra Amadeus de Ràdio Polònia, Orquestra de la Ràdio de Praga, Filharmònica de Berlín, Ave Sol de Riga, Cor de Cambra del Palau de la Música.....

35 anys d'elogis

Un 27 d'agost de 1991 Jordi Llovet, crític de la Vanguardia escriu: "Aquest estiu hem pogut escoltar tot tipus de música per tota classe de formacions i a tots els racons del país. Però cap concert haurà arribat a posseir la dimensió emotiva i política- si és que als professionals se'ns permet barrejar política amb emoció- com l'assolit a la clausura del Festival de Llivia a càrrec de l'Orquestra Filharmònica i els Cors Estatals de Minsk".

Un 26 d'agost de 1999 el diari Avui es feia ressò d'un concert a Llivia: "...de cirereta del pastís cal conside-

rar el concert de la Capella Savaria dins la divuitena edició del Festival de música Vila de Llívia, al qual es pot aplicar aquella màxima de "busquin i comparin"....

35 anys de relleus...

El 31 de juliol de 1991 Claudi Arimany, el millor flautista de la seva generació, actuava a Llívia per primera vegada amb Jean Pierre Rampal, mag de la flauta, el més gran i virtuós flautista iniciant una estreta amistat i col·laboració que els va portar per les millors sales d'Europa, Àsia i Amèrica. Aquell jove i prometedor flautista, Claudi Arimany, deixeble de Rampal és avui dia el director artístic d'aquest Festival. Josep Vinyet va confiar amb ell, en els seus darrers anys al cap davant del Patronat del Museu Municipal de Llívia, Arimany acompanyava i guiava al Sr. Vinyet en temes de contractació per què com deia Bob Dylan "els temps estan canviant" .

El 18 d'agost del 2015 el Sr. Vinyet ens deixava per sempre, però el seu llegat i el seu saber fer quedarà sempre en l'ànima d'aquest Festival, el seu festival.

35 anys d'elegància....

El Festival de Música Vila de Llívia, és sens dubte un acte cultural, però a la vegada és un acte social de La Cerdanya a l'estiu. Acudir als concerts de Música de Llívia és cita obligada de l'agenda estival de l'estiu de la Cerdanya i de més enllà de la comarca, la presència, sempre fidel, de personatges destacats del món de les finances, del món intel·lectual, de l'àmbit polític i del món cultural del país ens honora any rere any.

Jordi Llovet, crític musical de la Vanguardia deia: " ...Fins i tot vaig perdre les reticències naturals que sempre he tingut pels públics tirant a "colonials" perquè, si bé

és cert que n'hi havia uns quants, d'aquests representants de la metròpolis barcelonina, també ho era que hi predominava molt bona gent de poble, tant de Llívia com de les petites viles catalanes i franceses dels voltants: diuen que fins i tot allò que anomenem "burgesos" esdevenien tendres i gent d'allò més agradable quan quedaven convocats per la fastuosa cerimònia de la música clàssica, que és sempre un fenomen únic i irrepetible, allunyat de tot clixé, i de categoria espiritual molt superior a qualsevol espectacle que les ciutats puguin oferir a la gent als nostres dies. A Llívia, vilatans i forasters s'unien, com per art de gràcia, en un sol home i un sol cos o una sola ciutadania gràcies als efectes prodigiosos de l'amor per la música: això era molt clar i una cosa molt palpable en l'ambient que regnava en aquells concerts d'església d'aquest lloc ceretà de tanta anomenada"

35 anys d'anècdotes....

Un 8 d'agost de 1984 el cel de la Cerdanya s'enfosqueix, els trons i els llamps d'estiu deixen tota la comarca sense llum.... Dins l'església de Nostra Senyora dels Àngels els "Madrigalistes de Praga" han d'interpretar a Monteverdi i les partitures no es llegeixen, són les 10 de la nit tocadetes..... a mossèn Pere Cañada se li acut la idea d'aplegar els ciris que hi ha escampats pels altars i Els Madrigalistes de Praga interpreten a Monteverdi sota la tremolosa llum dels ciris, de fet tal com ho haurien fet els músics que al segle XVII haurien estrenat les obres de l'autor a la capella de Sant Marc a Venècia on Monteverdi solia estrenar els seus madrigals.

Un 15 d'agost de 1988, el director Jean Jakus va perdre els pantalons, un cambrer de l'Hotel Llívia salvava l'expedient deixant-li els seus pantalons de feina al director, la talla no és l'encertada i per evitar que li caiguin les ha de subjectar sovint amb la mà esquerra mentre amb la dreta dirigeix l'Orquestra.... amb aquest excel·lent preludi s'inicia el concert de la Jove Orquestra Filharmònica Europea i el Cor de les comunitats Europees.

35 anys després....

D'aquells primers cartells purament clàssics amb alguna nota de color, posada amb el Gospel genuïna-ment americana, arribem al programa d'enguany, que tot i mantenir l'esperit clàssic i d'alta qualitat vira cap a nous sons més propers al tipus de públic actual.

El cicle més clàssic del Festival per aquest any ens presenta el dia 8 d'agost "Let it Be-ethoven" on The Beatles i Beethoven es fusionen de mà de l'orquestra de Cambra de Terrassa OCT 48 dirigida per Quim Tèrmens i amb Marisa Blanes al piano, la música dels de Liverpool i la de Beethoven obriran el cicle d'estiu.

Els dies 11 i 15 d'agost escoltarem els sis Concerts de Branderburg en dues parts, amb l'Orquestra de Cambra "Camerata J.S.Bach" i solistes de la talla de Claudi Arimany, Martinelli, Scompero, Rovetta, Bertagnin, Pagani, Maini i Barutti, per què ja va apuntar J.S. Bach en el seu moment aquests eren "*Concerts avec plusieurs instruments*".

El dissabte 13 d'agost "El virtuosisme de l'Òpera" amb la soprano Paola Antonucci acompanyada del flautista Massimo Mercelli i el pianista Lorenzo Bavaj, amb grans peces com "Habanera" de l'òpera "Carmen" de G. Bizet, o "Sempre libera" de l'òpera "La Traviata" de G. Verdi.

El 18 d'agost "l'Esplendor del Tango" amb obres

que aniran des de Gardel a Piazzola ens portaran els sons del Río de la Plata a Llívia amb la Camerata Virtuosi i Orlando Dibelo al bandoneó.

I el dia 20 d'agost, les bandes sonores arriben a Llívia de la mà de l'Orquestra Sinfonia Viva de Varsòvia amb un concert dedicat a "Música de Pel·lícules" on la força d'*Star Wars*, la ten-

dresa de *Love Story* o la banda sonora de la "*Pantera Rosa*" ens situarà dins la gran pantalla, ja per cloure la 35a edició del Festival de Música Vila de Llívia.

Llívia: la torna i l'excepció

AGUSTÍ ALCOBERRO · UNIVERSITAT DE BARCELONA

Guerra moderna i relleu d'hegemonies

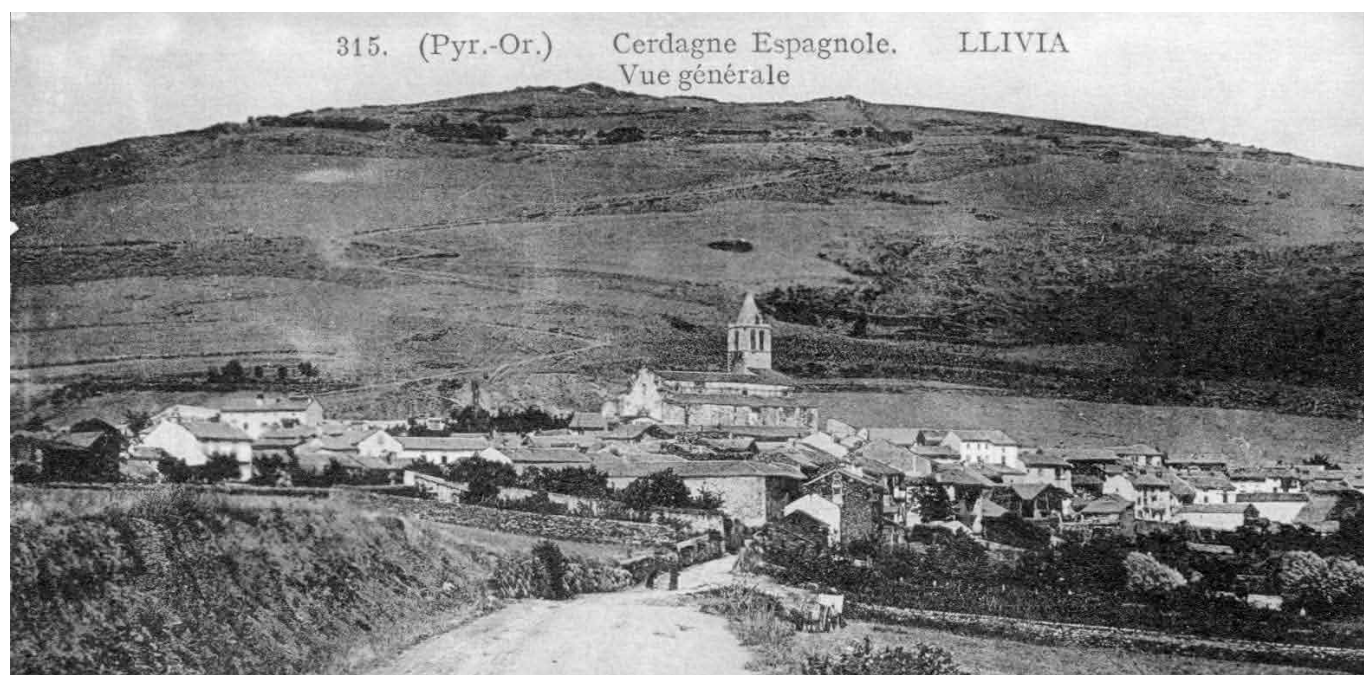
La formació dels estats moderns europeus, a partir de la fi del segle XIV, es fonamentà en el naixement de la guerra d'estat i de l'impost d'estat. En un context tecnològic nou, caracteritzat per l'aparició i el desenvolupament de l'artilleria i les armes de foc, la vella guerra feudal, que mobilitzava unes poques desenes de cavallers, va donar pas a una nova guerra, que esdevingué progressivament permanent i massiva. La Guerra dels Trenta Anys (1618-1648) o la Guerra de Successió d'Espanya (1702-1715) van mobilitzar ja centenars de milers d'homes i es van obrir alhora en múltiples fronts, a Europa i a les colònies americanes; aquella darrera contesa es va saldar amb 1.200.000 morts. En paral·lel, la cavalleria va cedir el protagonisme a la infanteria, formada per cossos mercenaris. La creixent precisió i potència de foc de l'artilleria va obligar a modificar els sistemes de defensa, les fortificacions i les estratègies dels setges. La massiva mobilització de soldats va generar nous conflictes socials, en especial vinculats a la problemàtica dels allotjaments, i va multiplicar la pressió fiscal i les protestes contra la rapacitat i la violència dels Estats.

Com ja va assenyalar en el seu moment l'historiador Josep Sanabre, la Guerra dels Trenta Anys i la seva continuació a Catalunya, la Guerra dels Segadors

(1640-1659) van enfrontar les monarquies de França i d'Espanya per l'hegemonia d'Europa. I la seva conclusió, les Paus de Westfàlia (1648) i dels Pirineus (1659), en van certificar el relleu. Durant un segle i mig, la dinastia dels Habsburg, o Àustries, en la seva doble branca de Madrid i de Viena, havia acaronat la possibilitat d'esdevenir una "monarquia universal", és a dir, un entramat polític que dominés la totalitat de la cristiandat i aspirés al control del món. A partir de 1659, aquest objectiu va passar a mans de la França de Lluís XIV –i va estar a punt de fer-se realitat el 1700 quan el seu nét, Felip V, va esdevenir rei de l'atrotinat però en tots els sentits enorme imperi hispànic.

La concreció del Tractat dels Pirineus

El Tractat dels Pirineus, signat el 7 de novembre de 1659, va confirmar l'hegemonia francesa i l'eixamplament de les seves fronteres sobre antics espais de domini hispànic. Com és sabut, la seva conseqüència més important va ser la mutilació de Catalunya, amb l'annexió dels comtats de Rosselló i Cerdanya a França. Però la concreció d'aquesta mesura no suposà aleshores un acord tancat, ni anava a resultar gens fàcil. Quan el 23 de març de l'any següent es van reunir a Ceret els dos comissaris francesos i els dos comissaris hispànics nomenats com a conseqüència del tractat per dissenyar

la nova línia de frontera, les discrepàncies es van fer evidents. Les diferències començaven ja en el mateix text signat. L'article 42 proclamava, en la seva versió espanyola, la voluntat d'establir la divisió dels regnes d'Espanya i França als Pirineus, "que comunemente han sido siempre tenidos por división de las Españas y de las Galias". La versió francesa, però, substituïa "comunemente" per "ancienement" ("antigament").

I aquesta no era una qüestió menor. La versió espanyola permetia presentar com a argument d'autoritat les divisions medievals, que suposaven, per exemple, reivindicar la vinculació respectiva del Vallespir i el Conflent als comtats de Besalú i de Cerdanya. Per contra, la versió francesa remetia invariablement a la divisió en època romana entre Hispània i Gàl·lia.

A més, França comptà aleshores amb un comissari particularment preparat. Pierre de Marca, arquebisbe de Tolosa de Llenguadoc, havia estat durant els anys centrals de la Guerra dels Segadors intendent general, i de fet home fort, de la corona francesa a Catalunya. Marca, a més, havia acumulat un gran nombre de llibres sobre geografia i història de Catalunya, entre els quals destacava la biblioteca de l'historiador i jurista Jeroni Pujades. La ingent quantitat d'informació de què disposava, utilitzada al servei dels arguments francesos, va donar lloc alguns anys després a la seva obra *Marca Hispanica, sive limes Hispanicus*, publicada a París el 1683.

En síntesi, la reflexió geogràfica iniciada al segle XV reconeixia una triple línia d'accés a la Mediterrània per part de l'eix pirinenc: al sud, la que es tancava al cap de Creus; al nord, la serralada de les Corberes; i, entre una i altra, la serralada de les Alberes. Marca inicià el seu argumentari tot afirmant que la frontera històrica entre la Gàl·lia i Hispània era la primera. Això hauria suposat l'annexió a França, entre altres, del monestir de Sant Pere de Rodes o de la vila de Llançà –i també, a la banda occidental, de l'Alt Urgell i el comtat de Castellbò.

En una altra ocasió hem remarcat la important reflexió geogràfica moderna realitzada en paral·lel a Catalunya, que justificava la catalanitat dels comtats. Aquesta línia arrenca ja al segle XV amb el cardenal humanista Joan de Margarit, que va ser bisbe d'Elna i de Girona, i va tenir una àmplia continuïtat entre els geògrafs de la fi del segle XVI (Francesc Calça, Onofre Manescal, Pere Gil, ...), i també entre els autors rosse-

llonesos, com Francesc Comte i Andreu Bosch. Però convé remarcar aquí que, a diferència del que s'esdevingué amb Pierre de Marca, els seus arguments (geogràfics, filològics, històrics i arqueològics) no van ser tinguts en compte aleshores pels comissaris hispànics. En aquestes circumstàncies, la concreció de la nova frontera va afavorir clarament als interessos francesos.

O no: perquè restava encara una última sorpresa.

Llívia, l'excepció

La terminologia jurídica habitual a Catalunya per referir-se als ens municipals, o "universitats" diferenciava tres realitats jurídiques: ciutats, viles i llocs. "Ciutats", de fet, ho eren només aquelles que tenien bisbat. Per aquest motiu, per exemple, Perpinyà era una vila, tot i ser la segona localitat més poblada del país (la seu del bisbat corresponia a Elna). Però entre viles i llocs les diferències eren més precises, i abastaven àmbits diversos com la forma del govern municipal o les seves competències.

L'article 42 del Tractat dels Pirineus esmentava que passarien al rei Cristianíssim els "países, villas, plazas y castillos, burgos, aldeas y lugares de que se componen dichos condados y veguerías de Rosellón y Conflent", i que "las veguerías, villas, plazas, castillos, burgos, aldeas, lugares y países de que se componen dichos condados de Cerdaña y principado de Cataluña" restarien en mans del rei Catòlic. El treball de la comissió d'experts havia conclòs el 31 de maig de 1660 que un total de 33 pobles de l'Alta Cerdanya passarien a mans de França.

I en aquest punt allò que ni la història ni la geografia no havien pogut aturar ho va modificar la filologia. El nou redactat parlava de "villages", és a dir, de pobles, o llocs. I Ceret era una vila, "une ville", com va remarcar el jurista Miquel Salvà, comissari hispànic. Heus aquí l'origen de l'excepcionalitat de Llívia, que França va acabar admetent el 12 de novembre de 1660, un any després de la signatura del Tractat dels Pirineus.

Al capdavant, Llívia esdevenia la torna d'un bon negoci per a França. L'excepcionalitat cerdana, però, l'obsessió dels estats per traçar fronteres i línies allí on la natura és oberta, posava les bases per a un permanent negoci del contraban –i per a una relació humana intensa en tots els sentits, com han documentat entre altres l'antropòleg Peter Sahlins i l'historiador Òscar Jané.

Les incoherències d'una frontera: la “paella” de Llivia

*EVA SERRA I PUIG

La historiografia i la geografia en una actualitat no pas massa recent s'ha centrat en estudis sobre les fronteres. No hi ha dubte que els espais tancats estan perdent vigència i els espais de frontera cada vegada criden més l'atenció

als científics de la història i la geografia, convençuts que aquests territoris, sovint dits perifèrics, són terrenys privilegiats de fluxos socioeconòmics i polítics que, a més, delaten els orígens militars i les febleses dels estats europeus. Llibres, estudis i revistes són expressió qualitativa recent d'aquesta tipologia de treballs. És cert que si ens centrem en els pirineus, ja trobem revistes decimonòniques sobre la serralada pirinenca, però el que fou en el segle XIX un interès prevalent de caràcter geogràficoexcursionista i de caràcter patrimonial o històricoartístic ara, a cavall dels segles XX i XXI, s'ha ampliat en temàtiques i ha assestat noves metodologies en fer aparició la història política del procés de formació de les fronteres, l'economia de frontera o la formació de les identitats. A Catalunya, per exemple el volum editat per Antoni Espino i Oscar Jané, *Guerra, frontera i identitats*¹ és un bon exemple d'aquesta historiografia i la revista *Mirmanda* dirigida per Oscar Jané i Eric Forcada un valor actual d'aquests nous interessos.

Llívia és un enclavament de frontera dins la Cer-

danya i com diu Oscar Jané “La Cerdanya és segurament un dels territoris més paradoxals que existeixen a Europa [...], per haver forjat una identitat pròpia al si d'un espai de conflicte creat en el decurs de la construcció dels Estats d'Espanya i França”. Jané fa seves les paraules de Peter Sahlins donant-li la raó quan aquest escriu que els seus habitants, per poder endegar la seva lògica quotidiana en el marc del trauma de la creació d'una frontera militar consolidada políticament, “van haver de posicionar-se, en alguns moments de manera més clara que en d'altres, i convertir-se en actors”², és a dir van haver d'emprendre una ruta de supervivència personal i col·lectiva dins la formació de l'estat modern.

La Cerdanya és, doncs, un terreny privilegiat per a l'anàlisi dels conflictes militars, polítics, socioeconòmics, culturals i familiars en la formació d'una frontera a Europa. Ha tingut, entre d'altres, dos bons historiadors: Peter Shalins i Oscar Jané i qualsevol aproximació històrica no pot prescindir, doncs, dels seus treballs.

“Catalunya, als seus orígens és una *marca*, és un *estat muntanyenc*”, escriu Pierre Vilar.³ Vilar, amb una sòlida formació geogràfica, considera la Cerdanya l'exemple més clar que un grup humà s'insereix en ple Pirineu. “Històricament, és una de les cel·lules inicials de la puixança catalana medieval. Geogràficament, la seva unitat física és ben definida” i posa en evidència “l'arbitrarietat de la noció de *Monts Pirineus*, que els tractats de 1659 invocaven per tal fixar la divisió tradicional de les Gàl·lies i de les Espanyes. Quan semblava triomfar així, en aquests tractats, el gust per les *fronteres naturals*⁴ –gust tardà, i en realitat pretext

1. Antoni Espino i Oscar Jané, *Guerra, frontera i identitats*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2015.

2. Peter Sahlins, *Fronteres i identitats: la formació d'Espanya i França a la Cerdanya*, s. XVII-XIX, Vic, Eumo, 1993. Oscar Jané, entre d'altres treballs que cito, aquí destaco “Resiliència de l'afrontera”, dins *L'afrontera. De la dominació a l'art de transgredir*, Oscar Jané & Eric Forcada [eds], Catarroja-Figueras-Perpinyà, Afers, 2011, p. 32.

3. Pierre Vilar, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, Edicions 62, 1964, vol I, p. 163.

4. L'atenció era posada en els rius en l'edat mitja i en les muntanyes a l'edat moderna. El Rin i els Pirineus sempre foren una obsessió per a França, Peter Sahlins, *Fronteres...*, p. 52 i 54.

intel·lectual a la recerca de posicions estratègiques--, la comissió nomenada per definir-ho, en la qual figurava un famós historiador [Pere de Marca], no va arribar a entendre-s'hi. I els plenipotenciaris partiren finalment pel mig la petita plana cerdana, no sense que tinguessin lloc discussions de detall, com ho prova l'enclau de Llivia".⁵

L'administració romana havia marcat als Pirineus la frontera de la Gàl·lia i la Hispània, fórmula en la qual s'emparà la diplomàcia del segle XVII, tot i que la prehistòria i el regne de Tolosa medieval com a exemples revelen els Pirineus orientals com un passadís i és possible constatar que en temps contemporanis sobretot en períodes d'instabilitat política la frontera pirinenca s'esborra.⁶ És cert, els estats medievals sorgits als Pirineus quasi sempre han superat la serralada i no l'han reconegut gairebé mai com a frontera sinó que llurs territoris s'han estès pels dos vessants de les muntanyes. El Tractat dels Pirineus fou una creació diplomàticomilitar, que de tota manera tenia orígens relativament llunyans (1462-1492) de quan les ambicions del rei Aranya Lluís XI combinades amb la revolta dels catalans expliquen la dominació francesa sobre els comtats durant bona part de la segona meitat del segle XV. Durant les guerres de l'emperador amb França, Perpinyà va patir dos setges (1542 i 1597) però l'ofensiva francesa sobre els dos comtats no es produí fins al crític any de 1640. Nebulosos arguments de drets dinàstics patrimonials i d'erudició històrica diplomàtica van començar a dissenyar una frontera que tal com ha dit Sahlins no tingué una autèntica formalització política fins als tractats de Baiona de 1866-1868.⁷ És més, Oscar Jané observa la continuïtat de determinats litigis locals més enllà fins i tot dels tractats de Baiona.⁸

L'article 42 del Tractat dels Pirineus partia la Cerdanya. Les conferències de Ceret de 1660 es centraren en les divisions administratives del darrer imperi romà. No m'hi entretindré, només cal dir que davant la diplomàcia francesa no hi valgueren ni l'oposició de l'advocat i erudit del Rosselló Francesc Comte ni el fet que el tossut plenipotenciari francès

Jacint Serroni verificués sobre el terreny que per als pastors cerdans els Pirineus eren les muntanyes que separaven França de la Cerdanya.⁹ Els erudits catalans del segle XVII com Andreu Bosch, Esteve de Corbera i Jeroni Pujades sabien prou bé que la frontera eren les Corberes. Tot i així, segons acord signat el 31 de maig de 1660, la monarquia hispànica només aparentment retenia la sobirania sobre la Cerdanya, ja que França obtenia "trenta-tres pobles, conjuntament amb les seves jurisdiccions, compostos pels que estaven en la vall de Querol i els que es trobaven en el passadís que unia el Querol, el Capcir i si no hi ha prous pobles en aquesta vall i en aquest passadís, el nombre trenta-tres es completarà amb altres pobles de l'esmentat comtat de la Cerdanya situats entre els més contigus".¹⁰ La contradicció era evident, tot i haver els francesos insistit en la condició de frontera dels Pirineus la decisió acabava dividint una vall.

La darrera batalla diplomàtica de la pau, segons explica Josep Sanabre, fou l'elecció d'aquestes 33 poblacions, entre el català Miquel Salvà delegat hispànic i el bisbe d'Orange Jacint Serroni en nom de França. La negociació es portà a terme a la vila de Llivia entre juliol i novembre de 1660. Dins la casuística de les trenta-tres poblacions, Llivia seria la gran paradoxa. El 18 d'agost de 1660 el comissari francès informava el cardenal Mazarin del curs de les conferències "je m'en suis fait desja accorder vinguhuit, qui sont effectivement plus de cinquante, car le mot que V.E. fait adjouter des villages avec jurisdiction, m'on fait gagner dix, que ne sont comptez que par un, et je n'ay receu que par deux, ceux qui sont en effect que quatre ou cinq". És a dir que, en esdevenir la unitat la jurisdicció, el recompte amplià, de fet, el nombre de poblacions. El cas de Llivia s'hagué de negociar per separat. El delegat hispànic Miquel Salvà s'entossudí a retenir Llivia contra les ambicions de França en nom de la condició de vila de Llivia i no de *village*. Segons l'acord del 31 de maig es tractava de cedir a França trenta-tres *villages*. De fet *village* era un mot francès que integrava totes les poblacions que no eren ciutats però el mot *village* era un genèric que no distingia prou bé la jerarquia entre poblacions. El dret català distingia molt clarament la triada jeràrquica de ciutats, viles i llocs. Llivia, que havia estat capital de la Cere-

5. Pierre Vilar, *Catalunya...*, vol. I pàgs. 175-176

6. Reflexions en aquest sentit en Pierre Vilar, *Catalunya...*, Vol. II, p. 99-100.

7. Sahlins, *Fronteres...*, p. 17, 245-271.

8. Oscar Jané, "litigis locals: usos per a la definició fronterera. Alguns casos de la Cerdanya" dins *Guerra, frontera i identitats*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2015, p. 265

9. P. Sahlins, *Fronteres...*, p. 58.

10. P. Sahlins, *Fronteres...*, p. 60-61.

tània romana amb el nom de *Iulia Lybica*, els segles medievals i moderns no havia estat mai convocada a Corts, amb tot tenia consell municipal des del segle XIV i el 1528 havia passat de lloc reial a vila. Els seus privilegis i ordenament jurídic havien estat aplegats el segle XVI en el *Llibre Ferrat* i el 1574 havia establert la insaculació com a règim electoral. Sobre aquestes bases el doctor Salvà, que ja tenia sobrats dubtes de tot el que s'estava coent,¹¹ defensà aferrissadament mantenir la sobirania hispànica de Llívia. L'acord del 12 de novembre de 1660, en el qual es feien explícites les 33 poblacions que quedaven sota sobirania del rei cristianíssim,¹² posa en primer pla el cas de Llívia, que va provocar una forta i llarga (setembre i octubre) discussió. Serroni va arribar a proposar comprar Llívia per 1.000 lliures¹³ i va col·locar guarnició a la vila per intimidar Salvà. Finalment el nus es desfeia a París on el comte de Fuensaldaña advertia Mazzarino que Llívia ni era *cité* ni era *village*, una traducció correcta de *village* en espanyol hauria estat *aldea* i Mazzarino cedia, ja que no es podia ajornar més el casament reial a l'Illa dels Faisans. Llívia quedava en mans de la monarquia catòlica però "amb la condició que mai no podrà Sa Magestat manar fortificar ni Llívia ni cap altre lloc ni indret de la seva batllia o territori". Es podria anar de Llívia a Puigcerdà i de Puigcerdà a Llívia lliurement pel camí reial o passant per termes que quedaven per França i sense pagar drets a cap dels recaptadors d'ambdues monarquies, però "sense entendre que aquesta llibertat de passatge pugui servir per als delictes que poguessin cometre's en aquests camins o passatges per la qual cosa la captura i el càstig d'aquests tocarà als funcionaris de la part de la qual fos el territori d'aquests passatges".¹⁴ França no volia fortificacions a Llívia per evitar de fer-ne pel costat francès i garantir la comunicació entre les poblacions que

restarien seves. Per la seva banda Salvà relativitzà la clàusula prohibint la fortificació de Llívia, convençut que per tenir el control de la plana de la Cerdanya n'hi hauria prou amb la fortificació de Puigcerdà, fortificació que els francesos enderrocaren anys després. La monarquia catòlica rebé malament les limitacions a la sobirania de Llívia i segons Sanabre, mort el cardenal Mazzarino, París consentia a anul·lar les prohibicions de fortificació de la vila (abril 1661), però, segons Sahlins no hi ha cap evidència de renegociació i Felip IV mai no va ratificar formalment l'acord. El barceloní Ramon Trobat home de la causa catalana de 1640 i després, sempre més, al costat de França, el 1678 des del camp de Llívia recorria i indagava la Cerdanya a la recerca d'un aquarterament militar.¹⁵ L'acord de Llívia, tanmateix, no delineava cap frontera només indicava que els límits dels termes dels pobles cedits a França serien els límits polítics de les dues Corones. Però Ix veié dividit el seu terme i això obligava a distingir entre la divisió política i la necessària unitat dels béns col·lectius i les propietats privades d'Ix. S'obria, així, una pàgina d'una gran potencialitat conflictiva no només però a Ix.

Oscar Jané, amb molta raó, observa una lògica medieval en tots aquests acords. És evident que intentar una divisió política dins un territori amb multiplicitats de jurisdiccions (privades, eclesiàstiques o comunals) desafiava el futur i encara més si tenim en compte la seva localització estratègica entre dues monarquies en guerra constant, almenys fins a la guerra de la Quàdruple Aliança (acords de 1721). Val a dir que l'acció militar continuada va acabar convertint la ficció en paper en una frontera real i acabà dividint la condició nacional dels cerdans. Però fou un procés llarg. Les llibertats de circulació comercial i humana que preveïen els acords de 1660 no es respectaven, el comerç cerdà amb Catalunya començà a ser tractat com a contraban i Llívia, tot i la seva condició hispànica, veié sovint perjudicat els seus drets, especialment pel que feia al comerç de la sal. El 1662, força

11. *In extremis*, volia guanyar terreny reinterpretant paraules com "jurisdicció" i pobles "contigus" dels acords del 31 de maig o admetre com a sobirania de França pobles dels vessants de les muntanyes que separaven Andorra de la Cerdanya, o proposant bescanvis per territoris de Flandes.

12. "Querol amb tota la vall, i els llocs de la qual es comptaran per dos; Enveig, amb tota la muntanya i jurisdicció, i els llocs de la qual es comptaran per dos; Ur i Flori per un; Vilanova i Escaldes, per un; Dorres, Angostrina, Targasona, Palmanill, Èguet, Odelló, Vià, Bolquera, el Vilar d'Ovança, Estavar, Bajande, Sallagosa, Ro, Vedrinyans, La Perxa, Roet, Llo, Eina, Sant Pere de Forcats, Santa Locaia i Llus, per un; Er, Planés, Caldegues i Oncés, per un; Nauja, Ocejá, Palau, Ix; tots han de quedar per a sa Magestat Cristianíssima amb totes les seves jurisdiccions, termes i dependències" P Sahlins, *Fronteres...*, p. 304 i també Josep Sanabre, *El tractat dels Pirineus i la mutilació de Catalunya*, Barcelona, Barcino, 1960, p. 89.

13. P Sahlins, *Fronteres...*, p. 62

14. P. Sahlins, *Fronteres...*, p. 305 i també J Sanabre, *El tractat...*, p. 90.

15. Per les cartes de Trobat al ministre francès Le Tellier marquès de Louvois que ha estudiat Oscar Jané sabem que el català s'hi trobava a la recerca d'un indret per fortificar. Ramon Trobat, partidari de la completa annexió de Catalunya a França, pensava que els catalans volien un exèrcit fort i eren favorables a la protecció del rei francès. El lloc de fortificació acabà sent Montlluís, O. Jané, *Catalunya i França al segle XVII. Identitats, contraidentitats i ideologies a l'època moderna (1640-1700)*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2006, p. 147, 153, 187, 294. O. Jané, *Catalunya sense Espanya. Ramon Trobat. Ideologia i catalanitat a l'empària de França*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2009, p. 148, 150, 178.

abans de la revolta dels Angelets del Vallespir contra la gabella de la sal, els cònsols de Llivia es queixaven de la confiscació per quatre guardes de França “de la sal a Jacintho Mitjavila Y Martí Soler, traginers naturals y habitants desta vila de Llivia [de] tres matxos ab tres càrregues de sal” que anaven a aprovisionar la vila.¹⁶ També el 1689 Francesc Mafernier de Llivia era processat pel Consell Sobirà del Rosselló per contraban de tabac.¹⁷ Molts obstacles i processos quan tot plegat no deixava de ser un comerç amb Catalunya o un comerç entre catalans. Al costat del tema comercial s’hi adjuntà les tensions dels propietaris veïns de Llivia però amb terres a la Cerdanya sota dominació de França i les velles querelles locals per límits, aigües, pastures i boscos quedaren agreujades pel factor polític. Dades cronològicament disperses ho revelen. El riu Reür fou una font de discòrdies entre Llivia i Bolquera i entre Llivia i Angostrina (1750-1757).¹⁸ També la construcció de la carretera entre Llivia i Angostrina i els terrenys limítrofes de Nirvol, Tudor i Enseñirma (1853).¹⁹ El bosc de Bac de Bolquera igualment conegué incidències perquè segons la vila de Llivia cap ruta facilitava el transport de la fusta (1866).²⁰ La quotidiana rivalitat veïnal aguditzada per la frontera política revelen un segle XVIII de conflictes persistents per l’aigua, per la propietat, per les comunicacions o per les violacions de la soldadesca francesa. Conflictes entre particulars, autoritats civils i autoritats eclesiàstiques (cal recordar que la Cerdanya fins a 1806 va pertànyer a la diòcesi d’Urgell i fins aquest any no passava a la diòcesi de Perpinyà). El conflicte per les pastures del Carlit que Puigcerdà, endeutada fins al coll després de la Guerra de successió, s’hagué de vendre a Francesc Sicart, veguer de la Cerdanya francesa, donà lloc a llargs conflictes entre els segles XVIII i XIX amb diverses comunitats cerdanes, entre elles Llivia, fins que entre 1898 i 1900 la família Sicart ho venia al departament i les pastures quedaven repartides a trossos entre Ur, Vilanova, Odelló i Llivia.²¹ Els cerdans de Llivia propietaris de terres a la Cerdanya francesa patiren els efectes de la revolu-

ció de 1789 en termes religiosos i econòmics i potser encara que potser mirarien d’esquivar delmes i drets senyorials, la posada en marxa de la fiscalitat francesa de 1791 deixava una frontera fiscal que, malgrat els dubtes i les protestes de Llivia, era establerta sense subterfugis entre 1832 i 1835.²² La identitat catalano-cerdana va començar a patir signes d’hibridisme polític. Per exemple, Marc Francesc Garreta nascut el 1771 a Tor de Querol esdevenia batlle de Llivia i més tard es reintegrava a la Cerdanya francesa, tot plegat li comportà que el governador de Llivia li confiscés els béns i declarés prohibit l’exercici de càrrecs públics pels “estrangers”. Els cerdans, lògicament, practicaven l’accidentalisme “nacional” sempre que podien. S’ha interpretat el cas Garreta com un espavilat que jugava amb les ambigüitats.²³ Sense descartar aquest aspecte, l’actuació de Garreta, un querolà de finals del XVIII i primer terç del XIX, amb llaços i béns familiars en terres cerdanes, no deixava de ser la d’un català de la Cerdanya i no pas la d’un mer transfuguista francès. És evident que en el llarg període de fixació de la frontera qui va poder va aprofitar ocasions com la família Traví. Jaume Traví mercader de Llivia ben arrelat a la Cerdanya, defensor de Salses el 1640, tanmateix ell i la seva família optaren per Lluís XIV com a monarca que millor defensava llurs interessos i se’ls troba involucrats en afers del Rosselló.²⁴

Les discòrdies locals requerien ajustaments que mai, però acabaven resolent-les, agreujades per la frontera política. Tampoc ho aconseguiren els tractats de Baiona, com ha demostrat Oscar Jané a través de l’anàlisi de les funcions des del 1875 de la Comissió Internacional dels Pirineus, en actiu encara fins ben entrat el segle XX.²⁵ Es més, i sense oblidar l’etapa napoleònica, la diplomàcia francesa, encara amb la pau de la primera guerra mundial incitava la incorporació de tota la Cerdanya i la Vall d’Aran a França.

En contrapartida aquesta frontera artificial ha pogut ser tant refugi de carlins del sud de les Alberes com de desertors del nord de les Alberes. Un fet, potser no del tot nou, doncs en ple segle XVII Llivia ha-

16. O. Jané, *Catalunya i França...*, p.126 i 362

17. O. Jané, *Catalunya i França...*, p.317

18. Christian Bourret, *Les Pyrénées centrales du IXe au XIXe siècle. La formation progressive d'une frontière*. Aspet, PyrèGraph editions, 1995, p.396-397.

19. O. Jané, *Guerra, frontera...*, p. 259

20. Ch Bourret, *Les Pyrénées...*, p. 398

21. Ch Bourret, *Les Pyrénées...*, p. 398

22. Tema molt ben explicat per P. Shalins, *Fronteres...*, p.179-206. Ch Bourret, *Les Pyrénées...*, p. 411.

23. P. Shalins, *Fronteres...*, p.228

24. P. Shalins, *Fronteres...*, p. 226-227. Oscar Jané, *Catalunya sense Espanya...*, p.104-105.

25. O Jané, “Identitats de frontera o la construcció de la frontera francoespanyola a Catalunya (segles XVII-XIX)” dins Guerra, frontera i identitats, Antoni Espino i Oscar Jané (eds), Catarroja-Barcelona, Afers, 2015, p. 194-195.

via estat refugi de cadells. Però al segle XX ho ha estat d'exiliats antifranquistes.

L'actual enquesta a propòsit del nom a donar al nou departament Occitània i Rosselló i la negativa de l'estat francès a donar-li cap denominació identitària demostra l'actitud d'un estat poderós i intransigent però a la defensiva, revela fins a quin extrem pesen

encara en la França obsoleta del segle XXI fets com la batalla de Muret del segle XIII i la frontera del tractat dels Pirineus del segle XVII. Però més tard o més d'hora Catalunya sencera reeixirà en els seus drets i serà esborrada la paella de Llivia.

**Institut d'Estudis Catalans*

I al segle XXI l'enclavament probablement continuarà, els problemes de l'europeisme arrossegueuen la lliure circulació.

GERARD CUNILL COSTA

En diverses ocasions, i en el context del procés d'independència de Catalunya, haureu sentit alguns dirigents polítics espanyols esmentar que això que vol fer el poble català és anar contra *el signo de los tiempos*. El cas, però, és que molts dels arguments encaminats a dissoldre el procés van en un mateix objectiu: garantir la integritat del territori nacional espanyol, siguin veritat o mentida. És doncs, una mostra d'un estat nacional que defensa aferrissadament el seu territori nacional, i sinó, mireu com hi ha cada dos per tres tensions amb Gibraltar, i que en l'opinió política espanyola és ben manifesta la voluntat d'intentar recuperar algun dia aquell enclavament. O bé, també ens podem fixar amb els quilòmetres de tanca espinosa que basteix l'estat espanyol a Ceuta i a Melilla, i la repressió policial que rep qui s'atreveix a creuar-la; com també hem d'esmentar el programa europeu Frontex, el qual serveix tan sols per dificultar l'arribada de la immigració per via marítima, i fa que els immigrants cada cop arriquin més les seves vides per travessar aquestes fronteres. Immigrants que representen una minoria si els comparem amb els que creuen amb visat turista els aeroports i després es queden al país. Per cert, el Frontex ens costa milions d'Euros.

És doncs, una curiosa forma d'entendre el *signo de los tiempos*, una frase que ens ve a dir que en l'actualitat ja no es creu en les velles fronteres territorials, que ja són obsoletes i passades de moda, i que ja ningú pensa a crear o mantenir estats, sinó en unir-se per a empènyer amb més força. Són gairebé els mateixos que sentencien que ells no són nacionalistes. Aquest argument poc temps ha tardat a quedar desmuntat per complet i a veure's una realitat que certament no correspon gens amb aquestes paraules. Només ens ha calgut una crisi de refugiats i una altra de seguretat. A Europa podem veure un nacionalisme ben viu, i que es manifesta en distintes formes: les accions dels estats

nacionals que defensen gelosos els seus dominis territorials, uns estats que es deuen al seu electorat que veu amb preocupació l'arribada de refugiats o l'amenaça del terrorisme, i que sembla decantar-se per a resoldre aquests problemes per evitar un vot de càstig que beneficia a partits xenòfobs o populistes, generalment d'ultradreta, o fins directament neonazis, com és el cas de Grècia. O bé hem d'esmentar casos tan particulars com els del Regne Unit de la Gran Bretanya i el seu famós *Brexit*.

Tot això que explico sembla anar-se'n del tema, però certament té una connexió dramàtica amb el futur de l'enclavament de Llívia. Què passarà en un món tan canviant com l'actual, on hem pogut veure que a la primera de canvi la cohesió europea es desmunta i que cada estat es reclou en les seves fronteres nacionals? Sembla, doncs, un error de lectura, o bé que el nacionalisme que ara es mostra gelós defensant les seves fronteres estava en somort. Tal com diu Àngel Casals a la introducció del llibre, el tractat dels Pirineus i les fronteres catalanes: la frontera és l'expressió de l'estat sobre el terreny, un estat que defensa aquesta idea associada a un territori nacional. Una idea que ara mateix no és dissociable i que no s'entén aïllada. *I l'Europa?* Ara pot dir-se que la Unió cada cop es troba en un atzucac més temible. Fins ara no només era la crisi econòmica, o la manifesta des de ja fa molts anys, manca de cohesió o de credibilitat en Europa tal com va manifestar-se en els referèndums per a la constitució europea, o com es manifesta cada cop que un va a votar i podem veure una baixa participació. Ara hi hem de sumar una forta pressió migratòria de refugiats que busquen asil de la guerra siriana o bé que defugen d'altres conflictes. D'altra banda, l'amenaça terrorista també plana sobre Europa, cosa que torna a posar la qüestió damunt la taula del debat entre seguretat o llibertat. A partir d'ara es controlarà

tothom qui surti o entri de l'espai aeri comunitari, o bé, també es controlen més les fronteres terrestres. A més, els últims atemptats a Brussel·les han manifestat la descoordinació dels 28 per fer front a l'amenaça terrorista, i les reticències de cada estat a donar informació a l'Europol. Aquell mateix dia, el president de la Comissió Europea, Jean-Claude Juncker, alertava de la desunió dels estats i que la UE no estava preparada per a fer front a una amenaça d'aquesta consideració¹.

Tot plegat ha fet atemorir els estats, els quals es repleguen, i ha obert una forta crisi que posa en qüestió un dels pilars de la Unió: Schengen. Si desaparegués Schengen, o bé s'hi posessin restriccions, tal lescom està passant ara, què succeirà amb l'enclavament de Llúvia? Amb quines dificultats s'haurà de topa amb el futur?

Des de l'entrada a la Unió i el lliure pas per la frontera francesa, els lliviencs han viscut la frontera amb total normalitat. El retorn, possible, a les restriccions de pas cap a França faran sentir als habitants de Llúvia com si estiguessin atrapats o com en una illa en aquell enclavament en el qual tan sols es podrien moure amb comoditat cap a Puigcerdà? Com afectaria això la vida de la Cerdanya? I a la seva economia? Fomentaria de nou un mercat negre i un contraban? Hi hauria polèmiques sobre els límits de la frontera, xocs o polèmiques de seguretat i de competències? Què passaria amb les institucions transfrontereres com l'hospital transfronterer?

Les últimes dècades ens hem topat amb un nacionalisme en somort, o omnipresent. Mentre el context social i econòmic rutllava la Unió Europea tenia menys problemes. El nacionalisme hi era igualment present, i les fronteres existien. L'exemple més pràctic és el què ens passa als catalans i als espanyols. Molts catalans som ben conscients que som nacionalistes i sobiranistes i que volem un estat. Nosaltres el reclamem, reivindicuem, defensem la llengua i les agressions dels partits polítics o d'un estat que mai ens ha contemplat com un igual, sinó com un inferior. Aquest fet ens dóna presència, sumada al ressò mediàtic que ens donen molts mitjans de l'anomenada caverna, a la nostra causa. Som vists com uns nacionalistes per part d'aquells que també ho són, però que a la vegada no consideren que ho siguin ells matei-

xos. És el fet de reivindicar contínuament la nostra presència, de la reflexió sobre la nostra condició, el que ens fa sentir nacionalistes, i les nostres crides fan veure als altres que som nacionalistes. Mentre molts estats i nacions no fa falta que reivindicuin aquesta condició, ni tampoc que hi reflexionin. Això ha tingut un impacte tan gran en aquest país, una consciència col·lectiva enorme, ferma, que ha donat el procés que vivim ara.

L'estat, doncs, que no té necessitat de refermar el seu espai territorial, polític i cultural fa el mínim soroll, i els subjectes que no han de lluitar per la defensa d'aquest no són conscients que tenen un tarannà vulguin o no nacionalista en els diferents àmbits o sentiments que genera aquest terme.

Malgrat aquesta omnipresència, els estats continuen fent feina. Anualment la frontera pirinenca és revisada pels dos estats i pels ajuntaments cerdans, inspeccionant que cada fita estigui al seu lloc i que ningú s'apropri de cap pam de territori que no sigui el seu. L'estat continua treballant sense fer soroll i reapareix quan se sent amenaçat.

I és que l'herència ideològica que han establert els segles contemporanis no és tan fàcil d'eliminar com per la creació d'una unió Europea per a intentar cohesionar un continent abatut totalment per una guerra mundial devastadora. Si mirem el món, està dividit tot ell d'estats nacionals que a cada un d'ells se'ls ha associat una identitat nacional, creada abans o després. Hi ha, però, cultures que no han assimilat aquesta estructura estatal, i esdevenen el que s'anomena "estat fallits": els exemples més evidents són fora d'Europa, com el cas de Somàlia, un país acostumat a un govern tribal. En molts casos això representa posar una de les tribus que conformen la banya d'Àfrica al poder, i això causa evidentment conflictes.

El que va crear-se en aquests segles moderns és el que Yuval Noah Harari, al seu llibre, *Sàpiens*, anomena com les noves religions modernes que han anat desplaçant els monoteismes clàssics, com ara bé el cristianisme. Harari, ens explica una història de la humanitat protagonitzada per la biologia, i ens esmenta que la nostra fèrtil ment, a partir de la revolució cognitiva, és a dir, l'evolució genètica i desenvolupament del cervell humà, fa que aquest tingui una imaginació desbordant que és capaç d'unir i enllaçar múltiples idees i, d'altra banda, la parla ens dóna l'oportunitat

1. *Els deures pendants d'Europa en la lluita contra el terrorisme*, Diari Ara, Dijous 24 i divendres 23 de març de 2016.

de comunicar-les, i que aquestes arribin a moltes més persones de les quals les nostres relacions socials mai podran arribar. La nostra ment crea idees, elabora discursos que són subscrits per moltes persones que entre elles no es coneixen. Els humans creem mites, mites nacionals, mites religiosos, que uneixen milers de persones sota diverses premisses i que l'acceptació d'aquestes per part d'una bona colla de gent fan que entre elles cooperin.

El capitalisme, el socialisme, el nacionalisme, tots aquests moviments s'infonen també en mites, molts d'ells amb un rerefons teològic, els quals fan que moltes persones cooperin conjuntament. Els arguments de Marx i Engels, els arguments d'Adam Smith, o bé de qualsevol pensador romàntic o nacionalista a vegades són veritables missatges que cohesionen a milers de persones i que ajuden a què cooperin totes plegades. S'ha de dir, que, en un determinat moment, unes guanyen adeptes, mentre unes altres en perden.

Aquestes ideologies estan tan arrelades al nostre dia a dia, a la nostra forma de pensar, que ens movem per aquestes a vegades sense pensar-hi.

El nacionalisme, doncs, és ben present al dia a dia. Molts estats, els seus ciutadans cooperen perquè els missatges dels seus líders polítics els uneixen sota un mateix missatge, d'altres no, com els somalis. Els catalans o molts d'altres ciutadans espanyols ben poc cooperen amb l'estat espanyol, el qual pretén que la constitució, la monarquia i la democràcia uneixin a tots els espanyols a cooperar junts, però molts de nosaltres no ho considerem així i cooperem entre els catalans per a mobilitzar-nos per l'11 de setembre o per anar a votar en una cita clau. A Europa, on va desenvolupar-se teòricament i va dur-se a la pràctica la fórmula de l'estat nacional o estat territorial, el nacionalisme hi és ben present malgrat la unió europea, i aquest s'ha desfermat arran de la crisi econòmica i ens ha ensenyat encara més les urpes davant de la crisi de seguretat que genera el jihadisme o la gestió dels refugiats. Això davant d'una UE que no en genera gens de cohesió, és difícil que aquests estats nacionals es dissolguin dins d'un sentiment de pertinença europea, que les institucions comunitàries, però, no han deixat pas d'intentar inculcar, sense gaire èxit de moment.

Des de la seva creació, la Unió europea tan sols ha dut a terme el seu programa d'integració pràcticament i tan sols en l'economia. Quan l'economia ha

caigut, tot han estat problemes per una Unió Europea: La crisi del deute, la preeminència d'Alemanya i el control de l'anomenada troika vers els estats del sud ben endeutats, rescats i lloques insuportables com les de Grècia.

Europa no ens la creiem, i en temps de crisi, doncs, el que es tendeix és a replegar-se sota el sentiment que avui en dia genera més consens i que ha estat un dels motors de la història contemporània com és el nacionalisme i els estats nació europeus. Grècia s'hi ha refugiat amb Alexis Tsipras defensant la sobirania grega i la potestat de canviar les condicions del deute; ha fracassat; però han utilitzat les eines que tenien a l'abast. I aquesta humiliació no ha estat pas d'Europa sinó més aviat dels estats o de les corporacions econòmiques que tenen més poder que no pas la UE, i per tant, el capitalisme.

La UE, doncs, no es fonamenta en mites inamovibles i inqüestionables els quals generen un consens entre milers de ciutadans a col·laborar per aquella idea. És una unió d'interessos, fins ara merament econòmics, i que poc responen, com hem pogut veure, en valors que en teoria havia de defensar la UE, la flamant premiada com a Nobel de la pau. Estem parlant de valors socials i humanitaris. La cèl·lula que funciona encara és la de l'estat nació. Alguns europeistes, però, defensen més aviat el contrari, una Europa de les regions que dissoldria els estats nació i una integració europea plena i completa que donaria una gran potestat a Europa en àmplies matèries.

Però sempre faltarà que això pugui dur-se a terme i sobretot generar una cohesió entorn de la idea pro europeista.

I és que també hem de qüestionar l'èxit de la UE, la qual ha garantit dècades de pau i estabilitat. Bé, d'influència n'hi deu haver tingut, però no deuen pas haver frenat més les terribles conseqüències que van portar dues guerres mundials en menys de 50 anys? I les desastroses conseqüències per l'economia i per la preeminència cultural, econòmica i política de les potències europees a escala mundial, que no pas l'element cohesionador de la Unió econòmica?

Possiblement ha estat només un missatge més pels intents d'Europa per apropar els ciutadans, vendre el valor d'aquests pràcticament 80 anys de pau, els quals van ser congraciats per l'entrega del noble de la pau.

És a dir, doncs, ens creiem realment Europa? Llui-

tem per Europa? Sembla que només és una unió que se sosté en els temps bons, però que en els temps dolents tothom campa a la seva. Donar cohesió ideològica i cultural és el gran repte d'Europa que va simultàniament acompanyada de la integració. Però la realitat ideològica i social s'entossudeix. Els estats nacionals d'avui, amb una cohesió més o menys afermada, però amb unes eines a l'abast per defensar les seves fronteres territorials, estan temorosos davant d'aquestes amenaces que hem esmentat, juntament amb l'amenaça dels seus electors que viren perillosament cap a partits ultradretans que se'ls mengen espai electoral i que els obliguen també a plantejar posicionaments més nacionalistes i conservadors. No hi ha consens sobre tots aquests temes importants per la unió, perquè no hi ha cohesió en la mateixa idea d'Europa.

Recordo com al grau d'història ens van imposar una assignatura al currículum que es deia Història de les Institucions i cultura europees. És una de les noves assignatures que va estrenar el nou grau en història, del qual jo en vaig ser la segona promoció de la UB. L'assignatura mirava de resseguir la història d'Europa a través de les seves institucions, els seus imperis o els seus pensadors per mirar de legitimar un discurs europeu que es remuntava a arrels ancestrals, romanes, des de l'imperi romà, el qual ens ha llegat molts aspectes culturals ben nostrats; seguíem a través de l'edat mitjana i els imperis carolingi i otònida; seguíem a l'edat moderna amb altres concepcions imperials d'alguns reis europeus i encetàvem la il·lustració amb els primers pensadors que reflexionaven sobre Europa durant els segles XVIII, XIX i XX i fins la creació de la societat de nacions i posteriorment de la Comunitat Econòmica Europea i el seu recorregut fins al dia d'avui. Un intent, doncs, d'introduir un temari que mirava d'aportar un discurs a favor de l'europeisme, de dotar-lo d'instruments de cohesió per a poder-los anar calant a la societat. Suposo que la intenció era que, nosaltres, els estudiants d'història, fóssim els portaveus d'aquest discurs. L'experiment, però, em sembla que no va donar massa resultat. Tant professors com estudiants veien l'assignatura amb força escepticisme, i els professors ens explicaven, com els assignaven una assignatura que ni hi creien ni sabien com abordar-la, ja que els obligaven a legitimar un discurs europeista a través de la història, una història europea que s'havia de reelaborar. Ben al contrari d'això, fins

i tot vam tenir algunes conferències crítiques amb la UE, però que van ser summament interessants. Fins i tot això segurament va ser més productiu per l'europeisme que no pas aquesta assignatura adoctrinadora. Potser una facultat d'història on normalment el professorat t'ensenyava a despertar el teu sentit crític, més aviat estava destinada a fracassar una proposta així. I més si el professorat mateix tampoc hi creia.

El cas, doncs, és que fent una conclusió general de tot plegat, sembla que la integració europea, la lliure circulació i la mateixa subsistència de la UE estan qüestionades davant de les múltiples crisis que se superposen. Aquestes crisis que se superposen fan replegar els estats, els únics que tenen una certa cohesió ideològica en el seu sí i que generen un interès a molts milers de persones per a col·laborar. Aquests estats, dotats de diverses eines treballen per a defensar el seu poder, les seves fronteres nacionals i poques vegades es posen d'acord entre els mateixos estats de la UE. La UE, té una clara mancança de cohesió ideològica, poca gent se la creu, més enllà potser dels funcionaris o ideòlegs de la mateixa UE i de les institucions locals o nacionals que apliquen normatives o que tenen un discurs pro europeista, cal dir-ho també, moltes vegades per un tacticisme polític, més que no pas per una creença ferma en l'europeisme. És evident que l'europeisme a Espanya ben poc se'l creuen o ben poc se'l prenen seriosament, quan l'estat espanyol subverteix moltes normatives europees i el parlament i la comissió l'hi ha picat moltes vegades la cresta, o bé que utilitza el parlament europeu com un cementiri d'elefants. Però mai veuràs negar la pertinença a Europa malgrat obviar-ne moltes coses, renunciar això seria rememorar els anys d'aïllament del franquisme, una càrrega històrica que pesa massa.

I l'enclavament de Llívia què? Vist el panorama, d'una Unió Europea més aviat desunida, amb uns estats que no volen renunciar a les seves fronteres nacionals i que temen els atacs jihadistes o les onades de refugiats i el mateix futur de la UE o de Schengen ens fan plantejar d'una forma dramàtica la frontera cerdana i especialment l'enclavament de Llívia. Potser expresso el sentiment d'un temps més aviat pessimista vistos els resultats, o és la perspectiva d'haver viscut ja l'època anterior a l'esclat de la crisi i la posterior, la qual ens ha posat en dubte moltes coses. O potser tan sols és una percepció personal: Després dels atemptats

impotència de la comissió per evitar que els estats ho facin posa en evidència a UE i marca la seva debilitat. Ara l'han suspès temporalment, però, què podria fer pensar què no ho podrien fer de manera permanent, o a llarg termini si les coses empitjoren? O si partits antieuropeistes, xenòfobs i ultra-nacionalistes assalten el poder en estats que tindran eleccions legislatives nacionals aviat: França o Alemanya amb el Front Nacional i Alternativa per Alemanya respectivament o bé cada cop polítiques més restrictives a les fronteres, repressió i les anomenades deportacions en calent i el pacte entre la UE i Turquia. Haurem de veure, doncs, com evolucionaran les coses i com afectarà això la Cerdanya i l'enclavament de Llúvia.

Si el futur, doncs, és un refermament de les fronteres, tal com hem vist aquests últims mesos, el futur de l'enclavament de Llivia potser tendirà més aviat a perpetuar-se i fins i tot a accentuar-se i a tornar-se incòmode pels seus habitants, els quals els serà controlat el seu pas a França. El futur és sempre incert i és una variable totalment imprevisible, però vists els gestos i les involucions i alteracions en Schengen de molts països al marge de la UE, una UE més aviat impotent en molts casos, no sembla ser un bon senyal que ens indiqui més aviat que aquestes fronteres i aquests controls tendiran a desaparèixer. La suspensió de Schengen i la

Pots de
farmàcia
del Museu
de Llúvia.

FOTO: MARC DELCOR

Collage sobre “el pas lliure”, o no tan lliure, per la “via neutral” que comunica l’enclavament amb Puigcerdà durant els darrers segles

MARC DELCOR SALA

Fragment del Tractat de límits de Llívia del 12 de novembre de 1660 referent a la franquícia i lliure pas de mercaderies i persones entre Llívia i Puigcerdà i entre els pobles francesos de la vora de la frontera:

(...) Y porque para ir de Llivia a Puigcerdán y de Puigcerdán a Llivia, o por ir de un villaje a otro de los que quedan a su Magestad christianíssima, puede suceder que se habrá de passar por los términos de Llivia o Puigcerdán, o por los términos de algunos lugares de Francia, nos los comissarios deputados declaramos que cualquier género de mercaderias o provisiones que passarán por dichos términos yendo por el camino real de Llivia a Puigcerdán o de Puigcerdán a Llivia o yendo de un villaje a otro de los que quedan a Francia no pagarán ningún derecho a los oficiales de forana o otros duaneros o arrendadores, o otros cualquier receptores de derechos de los dos reynos. Declarando a más que los dichos caminos reales y passajes que se habrán de tomar por ir de Llivia a Puigcerdán, o de Puigcerdán a Llivia, o por ir de un villaje a otro de los que quedan por Francia, serán libres a uno y a otros súbditos de los reynos, sin que puedan ser molestados en sus passajes de los ministros de los dos reynos respectivamente, por cualquier cosa que sea, no entendiendo que esta libertad de passaje pueda servir por los delitos que pudieren cometerse en dichos caminos o passajes, por que la captura y castigo de ellos tocará a los ministros de la parte de cuyo fuere el territorio de dichos passajes.

Art. 21 (Tratado de límites entre España y Francia desde el Valle de Andorra al Mediterráneo, en Bayona el 26 de Mayo de 1866):

Conforme á la convención de 12 de Noviembre de

1660, continuará gozando de completa franquicia el uso libre de los caminos que cruzan el término enclavado de Llivia y el de Puigcerdà en favor de los franceses que vayan de un punto á otro de la Cerdaña francesa, tanto para el servicio como para las operaciones de comercio y demas usos de la vida. La misma libertad y franquicia se conserva tambien á los españoles que atraviesen el territorio francés entre Llivia y Puigcerdà por el camino directo que une á estas dos villas atravesando el río Reur por el puente de Llivia, cuyo puente pertenece por mitad á España y á Francia.

Por ambas partes se establecerá el servicio de Aduana, de modo que no embarace el goce de estas exenciones.

Esta libertad de circulacion no altera en lo demas la soberania territorial sobre estos caminos; y así los extranjeros que cometieren crímenes, delitos ó contravenciones, en cualquiera de dichas vias, estarán sometidos á los Tribunales y Autoridades del país en que se halle el camino.

El tractat de pau dels Pirineus de 1659 va tancar un període de guerres entre les monarquies francesa i espanyola que s'havia iniciat el 1635. Els articles 42 i 43 d'aquest tractat eren els que determinaven per allà on havia de passar la ratlla divisòria entre els dos estats, “los Montes Pyrinèos”, i especificaven que el comtat de Cerdanya quedava pel rei espanyol, exceptuant el pobles que quedessin a la banda francesa de la serralada que serien cedits al rei de França. La cosa va quedar així d'indefinida però l'enllaç matrimonial entre Maria Teresa d'Àustria, la filla de Felip IV, i Lluís XIV no s'acompliria fins que la frontera estigués ben delimitada. Malgrat la presa que corria, la comissió que es va reunir a Ceret l'abril de 1660 per definir-la va fracassar. La boda s'havia de celebrar a principis de

juny, motiu pel qual els dos primers ministres respectivament -el cardenal Mazzarino i Lluís de Haro- van tirar pel dret i s'aplegaren a mitjans de maig per desencallar la situació. Així, el 31 de maig de 1660, aconseguiren acordar un aclariment a l'article 42 del tractat dels Pirineus en el que es va establir que trenta-tres pobles del nord de la Cerdanya passarien a sobirania francesa per assegurar el pas continu entre la vall del Querol i el Capcir. Ara ja es podien casar.¹

Amb l'acord de Llivia del 12 de novembre de 1660, es varen determinar quins havien de ser aquests trenta-tres pobles i, després de llargues i tossudes discussions, es va acordar que Llivia quedaria com un enclavament dins de territori francès. Aquestes condicions, no gaire habituals en una delimitació fronterera, van obligar a convenir una sèrie de normes perquè Llivia no quedés aïllada i perquè la comunicació i les relacions quotidianes dins dels respectius Regnes fossin normals i còmodes. D'aquesta manera, el pas per anar de Llivia a Puigcerdà pel Camí Reial, i a la inversa, i el pas dels francesos, creuant Llivia o Puigcerdà, per moure's d'un poble francès a un altre, es va acordar que seria franc i lliure. Això volia dir que els espanyols podien fer passar qualsevol mercaderia entre Llivia i els territoris de la seva monarquia per aquest camí sense que les autoritats franceses poguessin cobrar cap dret, impost o càrrega als seus gèneres. Els francesos també ho podien fer, de la mateixa manera, sense haver de rodejar l'enclavament o Puigcerdà. Igualment, cap transeünt francès o espanyol pot ser molestat pels oficials dels dos regnes sota cap pretext mentre hi transcorrin. Aquesta darrera clàusula, però, no s'aplicarà quan amb aquest lliure pas s'hi pugui relacionar algun tipus de delictes. Aleshores, la condemna i el càstig de la falta anirà a càrrec dels tribunals i oficials francesos en terres franceses i dels tribunals i oficials espanyols en terres espanyoles. L'acord de Llivia va servir com a base de l'article 21 del tractat del 26 de maig de 1866, però en aquest darrer s'hi afegia la noció de sobirania territorial que tenen els dos Estats sobre el tram de la ruta que està dins el seu territori. Això feia referència a les qüestions de dret penal i, a la vegada, al mateix manteniment de la via.

A partir del redactat de les clàusules d'ambdós tractats que es refereixen a la via que comunica Llivia amb Puigcerdà, a l'hora de parlar de la història d'aquesta ruta neutral, es podria versar molt sobre temes diver-

sos. Aquí només es tractarà el lliure pas de persones i el que això va implicar per les dues administracions francesa i espanyola, però també per la mateixa població de Llivia que en feia un ús habitual per poder-se comunicar amb el seu propi Estat. La història del lliure moviment de mercaderies o del manteniment i conservació de la via donarien per fer dos escrits més, prou densos i interessants.

Les autoritats franceses, sempre es miraren de reüll i amb recel aquest enclavament dins del seu territori unit al Regne d'Espanya pel camí neutral. Els funcionaris francesos es veien impotents a l'hora de complir les ordres que les prefectures o l'Estat els encomanaven. La franquícia i lliure pas que tenien totes les mercaderies i persones que travessaven cap Llivia o Puigcerdà els impedia tenir un bon control de la frontera, de les persones i del qual ells creien que podria tractar-se de contraban. La descripció que feia l'enginyer militar francès Dumontet el maig de 1836 en una memòria sobre l'enclavament de Llivia ho exemplifica perfectament. Referint-se a Llivia, deia que era "un obstacle al nostre comerç i a la nostra agricultura, protegia les empreses de contraban contra la vigilància dels nostres guàrdies duaners, destruïa la regularitat d'aquesta part de la ratlla i complicava els problemes de defensa".² El 1894, Emmanuel Brousse, conseller general pel Cantó de Sallagosa, també protesta públicament contra l'enclavament de Llivia, tractant-lo fins i tot de "rarsa geogràfica aberrant i vergonyosa". Proposa integrar-lo a França perquè el contraban s'hi practica a gran escala i és una vergonya per la resta de la Cerdanya francesa.³

S'ha de dir que les relacions de Llivia amb els pobles de la rodalia no foren gaire bones després del traçat de la frontera. Al llarg del segle XIX, les lluites intercomunals van créixer en nombre al llarg del temps. Les raons eren gairebé sempre ecològiques. L'important creixement de població que es va produir va fer augmentar la pressió sobre uns recursos que eren limitats.⁴ A partir del cordó sanitari de 1821 i amb les diverses guerres civils espanyoles, aquestes tensions encara van créixer més⁵ i els guardes, els militars i la policia, acabarien participant i defensant als seus respectius compatriotes en els molts conflictes que van apareixent constantment entre les diferents comunitats. Els funcionaris locals i nacionals espanyols i francesos tenen una veritable obsessió per im-

pedir qualsevol violació territorial.⁶ Llívia, en aquest ambient, va saber aprofitar molt bé la seva situació d'enclavament. Segons el punt de vista dels pobles del seu voltant, la vila donava llibertat a unes pretensions excessives emparant-se en la legislació internacional sorgida dels diferents tractats. Els pobles pensen que la justícia es podia arribar a instrumentalitzar per evitar el conflicte diplomàtic i que els que sempre en sortien damnificats eren els pobles francesos.⁷ Aquest no és el tema però sí el context.

El fet que estigués decretat el lliure moviment de persones i que les autoritats no poguessin molestar els transeünts que anaven pel camí provocava que a vegades aquesta ruta, o tots els camins que entraven i sortien de Llívia i els seus propis carrers, es convertissin en una via d'escapatori o de moviment per als diferents grups armats. Això afectava els governs, però també, i amb més intensitat, a la mateixa població. Com són els Estats els que tenen la sobirania territorial en els trams de via que passa per dins el seu terme, moltes vegades, per evitar que els conflictes veïns els afectessin o s'escampessin dins el territori nacional, les administracions franceses podien reaccionar de diversa manera, però totes afectaven especialment a l'enclavament; per aquest motiu el municipi no s'estava d'enviar missives a qui calgués, tant a les administracions espanyoles com a les franceses per demanar ajuda o resoldre depen quina situació.

Durant el segle XIX, amb totes les guerres civils espanyoles que s'anaren repetint molt sovint, ben poques vegades es va tancar la frontera. Normal. Era una qüestió diplomàtica i alhora de supervivència, ja que hagués significat deixar la vila totalment aïllada. Només va estar tancada durant el cordó sanitari que varen muntar els francesos el 1821 per evitar que s'expandís a França l'epidèmia de còlera de Barcelona d'aquell mateix estiu; l'epidèmia de còlera i totes les idees liberals que estaven en auge a Espanya, així com el conflicte civil conseqüent que es va apropar molt a la frontera quan la Regència reialista es va establir a la Seu d'Urgell. Un cop la por al còlera va haver passat i es va dissoldre el cordó sanitari el setembre de 1822, les tropes franceses es quedaren com un exèrcit d'observació per evitar qualsevol acte armat en territori francès.⁸ A finals de 1822, arriba a la Cerdanya Adolf Thiers, un periodista francès que va viatjant pels Pirineus descrivint les zones per on es movia i la seva

gent. Quan arriben les notícies que s'acosta el comte de Linati amb les seves tropes per alliberar Puigcerdà, el periodista explica que la Regència ja feia temps que no ocupava la capital i que s'havia retirat a Llívia. Explica, també, que retornaven cada matí a encoratjar les tropes i a reprendre el govern de la seva Espanya; és a dir, ho feien tranquil·lament pel camí neutral. Igual de tranquil va travessar també el comte de Linati quan arribà i marxà sobre Llívia perquè els rebels ja havien fugit França endins. L'únic que van fer els francesos mentrestant fou vorejar els dos costats del "camí neutral" per evitar una violació territorial. I s'ho miraven.⁹

Amb el primer conflicte carlí, el 1836, Adolf Thiers havia obtingut la cartera d'afers estrangers a França. Ell era del parer que calia una intervenció militar francesa en favor del liberalisme espanyol tal com havien fet els Cent Mil Fills de Sant Lluís en la darrera contesa, però no va aconseguir convèncer ni a les cambres ni al rei. El 1836, el prefecte de Perpinyà devia haver rebut una carta de l'Ajuntament de Llívia en què se li hauria demanat protecció i el permís per fortificar la vila. El 22 d'abril, el cònsol d'Espanya a Perpinyà respon a les demandes que havia fet l'Ajuntament respecte al lliure pas pels camins neutrals i la necessitat de fortificar Llívia. El ministeri de França havia resolt privar a les tropes carlistes que s'aproximessin a Llívia pel camí neutral per la força, si calia, mentre s'impedís la construcció d'obres de defensa en territori espanyol. Tot i així, des del corregiment de Puigcerdà, se li diu a l'Ajuntament que, per descomptat, podia continuar les obres que tenia projectades.¹⁰ Sembla, per tant, que, tot i algun inconvenient, s'involucren en l'assumpte.

La nit del 6 de febrer de 1837, una banda d'uns 200 guerrillers carlistes va baixar per la vall d'Er, provinents de Ribes, i varen saquejar Llívia. Van intentar marxar cap a Puigcerdà per la ruta neutral però, aleshores sí, les tropes franceses els aturaren, van arrestar 176 carlistes i els van confiscar tot el que havien pres en el pillatge de la vila. Aquesta violació del territori francès i la neutralitat de la ruta van encendre forts debats en el govern de França però també en les poblacions veïnes de la frontera que demanaren que es tanqués el seu territori. Havien de mantenir el conflicte a l'altra banda de la frontera, tant fossin liberals com carlistes.¹¹

L'11 de març del mateix 1837, l'Ajuntament de Llivia redactava una carta amb la descripció de la situació a l'enclavament amb la intenció que les seves súpliques arribessin a l'oïda del ministre plenipotenciari d'Espanya a París. En tal data, ja s'havia permès la fortificació de Llivia però explicaven que els carrers de la vila són neutrals i no es pot privar el pas ni als civils ni a les patrulles franceses que hi transcorrien sovint, per la qual cosa la fortificació de la vila no era eficaç. Recomanaven que se'ls hauria de fer passar per l'exterior de la població. Segons s'explica, el problema rau en el fet que, igual que els francesos, també els carlins podien passar lliurement per tots els camins i dirigir-se a la vila. També assenyalen que el comandant de les tropes de la Cerdanya francesa havia comunicat al governador de la vila de Puigcerdà, el dia 5 anterior, que ells no devien aturar en el camí neutral als carlins que es presentessin amb armes per anar cap a Llivia. Després de lamentar-se del fet que els carlins poguessin marxar impunement amb el botí pel camí neutral, acaben la carta demanant que se sol·liciti al govern francès que les seves tropes no permetin el trànsit dels carlins pels camins neutrals per evitar que puguin arribar a Llivia.¹² Sembla que les mesures que el govern francès havia estipulat anteriorment ja no eren vigents o no es tenien en compte. El 26 de maig, l'Ajuntament va resoldre defensar el pas del camí neutral que porta de Puigcerdà a Llivia per evitar que els carlins s'acostin a la població. Es pretén que un individu de la Corporació de Llivia vagi a buscar seixanta fusells amb el seu equipatge a l'Ajuntament de Puigcerdà i demanen, també, trenta-cinc rondins¹³ de la companyia del capità Don Climente Calbet, fent atenció en què, si no venen aquests trenta-cinc homes, tampoc calen els fusells.¹⁴ Al final, però, sembla que els francesos van entendre que la salvaguarda de Llivia equivalia a la defensa del territori francès, per la qual cosa van posar tres quartes parts de les tropes que tenien a la Cerdanya francesa entorn de l'enclavament, la ruta neutral i la línia imaginària que separava els dos Estats.¹⁵

No fou fins a la Primera Guerra Mundial que es tanca totalment la frontera: el 30 de novembre de 1915. Els esdeveniments que s'anaren produint a la carretera neutral durant aquest conflicte mostren perfectament els problemes i possibilitats que pot ocasionar i oferir el lliure pas de persones per la ruta

neutral tant a nivell governamental com local. Fins aquest moment, hi havia l'opinió que tothom passava per on volia. Els exhaustius controls que a partir d'ara es van instituir en la frontera foren el primer pas cap a l'esvaniment de la llibertat fronterera, cosa que anirà en augment amb el temps.¹⁶ Com tancar la frontera va plantejar molts dubtes a les autoritats i comissaris francesos. Pel comissari de Bourg-Madame, el lloc més complicat de tancar perquè el control fos efectiu era Llivia i una de les dificultats més grans era què fer amb la gent que tenia els camps al costat de la camí neutral, amb els miners de Llivia que anaven a treballar a les mines de lignit d'Estavar i amb els carreters que transportaven el lignit cap als altres pobles francesos per aquest camí neutre quan la legislació internacional ho permetia.¹⁷

El major problema que tenien les administracions franceses era la qüestió de les desercions. Era molt fàcil travessar la frontera i, a més, hi havia molts vincles familiars entre la gent de Llivia i la de tots els pobles del seu voltant. La inviolabilitat dels drets de pas pel camí neutral afavoria aquestes desercions i insubmissions, ja que podien moure's lliurement vers Espanya. A molts no els calia ni fugir de la seva terra natal i els diumenges i festius tornaven a Llivia des de les seves cases perquè no se'ls podia aturar per la via neutral.¹⁸ El 6 d'abril de 1915, la brigada de la Tor de Querol va arrestar un individu que, creien, era un insubmís resident a Llivia però originari de Cáldegues. Ell replicà que tenia la nacionalitat espanyola, que havia nascut a Llivia i que era cosí de l'insubmís que buscaven. Al final, el detingut va poder escapar-se cap a Puigcerdà. Els de Llivia van veure com una ofensa l'arrest i les condicions en què s'havia produït, en el camí neutral, i van escriure una protesta excitada al ministre d'Estat explicant-li que els gendarmes havien comès un greu error i provocat una crisi entre els dos Estats.¹⁹

El 15 de juny de 1915, l'alcalde de Llivia Miquel Julià envia una carta al ministre de Governació en motiu de les queixes que els veïns tenien a causa dels controls als quals estan obligats pels agents francesos, i que consideren totalment il·legals. En aquesta carta també li explica que hi ha vint, o més, francesos que resideixen a Llivia i que hi tenen els seus béns i les seves indústries; però també n'hi havien entrat d'altres, provinents de files, que s'emparaven en la jurisdicció espanyola. L'alcalde li demana l'opinió i si això s'ha

de permetre. Un altre dubte que té referent a això és si uns i altres poden ser detinguts per les autoritats franceses en el tros de camí que travessa el territori francès quan van cap a un altre punt d'Espanya, sigui per qüestions personals o per alguna disposició governativa.²⁰ Eusebio Bertrand, diputat a Corts per Puigcerdà, li explica que no han de donar mitjans a aquesta gent per passar a dins del Regne i justifica que les autoritats franceses exerceixin, en tota la frontera, una vigilància que és la natural quan hi ha sospites d'espionatge.²¹

Al final es devia produir cert grau d'acord entre les institucions dels dos Estats, ja que després es va autoritzar als oficials francesos aturar i demanar la identitat al llarg de tot el camí neutral. Fins i tot s'organitzaven algunes emboscades per enganxar aquests desertors i insubmisos.²² A més, en les recomanacions d'Eusebio Bertrand, s'hi deia que el millor seria que la gent del poble col·laborés quan els guardes francesos els hi demanaven el document d'identificació corresponent per poder transcorrer pel camí neutral.²¹ Gràcies a aquesta col·laboració, les autoritats franceses creuen que tenen aquests vint, o més, insubmisos i desertors dels que parlava Miquel Julià bloquejats a Llivia i que ja no poden arribar a Espanya. To i així, en una memòria del prefecte del gener de 1918, s'explica que hi ha un bon nombre de desertors a Barcelona i la Seu d'Urgell que declararen que havien travessat la frontera per l'enclavament de Llivia.²²

En realitat, però, el motiu de les cartes dirigides al ministeri d'Estat no és el problema dels desertors. El motor d'aquesta correspondència és el munt de queixes que els veïns de Llivia tenen contra els oficials francesos que els aturen pel camí neutral i l'obligació de dur un permís d'entrada, el *laissez-passer*, a més de la cèdula personal que els identificava. Les maneres dels guardes tampoc són les millors. Els de Llivia es queixen de què a vegades els volen registrar intentat entrar dins dels carros i apuntant-los amb el fusell i d'altres els aturen i no els deixen acabar d'arribar a Puigcerdà, la qual cosa els indigna perquè creuen vulnerats els seus drets de pas per l'únic camí que els comunica amb la seva capital i la resta d'Espanya. També els molesta haver d'anar fins a Bourg-Madame perquè el comissari els hi faci el *laissez-passer*, la qual cosa relacionen amb l'interès que sempre han tingut els francesos en annexionar-los. El ministre d'Estat, amb un

telegrama del dia 28 de juny de 1915, els informa que l'ambaixador espanyol a París s'havia comunicat amb el ministre de Negocis Estrangers i amb la Direcció general de Seguretat francesos i que ambdós insistien en què les seves autoritats no impediessin la seva comunicació en territori francès entre Puigcerdà i l'enclavament de Llivia. Li expliquen, també, que el seu únic objectiu és descobrir els desertors i que el *laissez-passer* no és cap mena de passaport francès. Havent rebut les queixes, es comprometien a informar-se i, si fos necessari, donarien instruccions.²³

Hi ha varies cartes en brut a l'arxiu de Llivia que anirien dirigides a Eusebio Bertrand. L'alcalde hi explica moltes de les desafortunades situacions que han de patir els vilatans en els seus trajectes per aquesta ruta o treballant en els seus camps del costat del camí neutral. Només posaré un parell d'exemples. Pel que sembla, totes les situacions es produïren el 1915. En una de les cartes l'alcalde explica que Salvador Roig, comerciant i dipositari dels fons municipals de la vila de Llivia, fou aturat amb la seva tartana el 5 de juliol quan es dirigia a Puigcerdà amb una de les seves filles, l'Estefania, i el jove Isidro Gosa. Ja l'havien aturat diverses vegades demanat-li el *laissez passer* i havien provat de registrar-li la tartana. No havent-se adonat que aquest cop li feien el senyal perquè aturés el caruatge, l'apuntaren amb els fusells. La seva filla, que ho va veure, li pregà que s'aturés i ell va saltar del carro per increpar als dos oficials que el van avisar que una altra vegada dispararien a la cavalleria. Salvador Roig, aleshores, els va mostrar la guia francesa dient-los que els hi hauria sortit car si haguessin mort l'animal. I continuà el trajecte cap a Llivia.²⁴ Una altra carta en brut explica que l'estanquera de Llivia es dirigia a Puigcerdà a les onze del matí per qüestions comercials habituals i li demanaren la cèdula personal, la qual els va ensenyar. Tres soldats la rodejaren i li demanaren que els mostrés que duia. Ella s'hi resistí però, trobant-se sense cap suport, els explica que porta els diners per pagar els efectes que anava a buscar, i els hi ensenya la moneda de plata. Van voler registrar-la més detingudament, amenaçant-la que se l'endurien presonera a Bourg-Madame. Per sort va passar el caminant de correus i la va auxiliar, encarant-se als soldats. Van amenaçar-lo d'endur-se'l igualment cap a Bourg-madame quan va arribar un jornalier veí de Llivia al qual també van aturar i posar les mans a les

butxaques per mirar que hi duia. L'alcalde, però, en aquesta carta no explica ni com va acabar la cosa, ni la data, ni dona noms. Una de les queixes que en ambdues cartes en brut hauria dirigit al senyor Eusebio Bertrand és que, si en realitat el que pretenien era aturar a insubmisos i desertors, no entenia per què aturaven i demanaven els *laissez-passer* a dones, nens i vells.²⁵

Passat el conflicte mundial i la dictadura de Primo de Rivera, sembla que la cosa a la frontera es tranquil·litza. El 1933, Vicente Sánchez-Ocaña fa un reportatge per la revista Estampa, una revista gràfica i cultural d'estil "magazine" que tenia una tirada setmanal. Aquesta revista naix en un moment de modernització pel que fa al periodisme però també a les tècniques d'impressió. Es caracteritzava per l'important material gràfic i, en uns inicis, per l'absència d'ideologia.²⁶ El periodista ens va presentant Llívia mentre entrevista els duaners i la mateixa població, sorprèn per la condició d'enclavament que té la vila i la singularitat de la carretera neutral. Ens explica que "(...) La carretera que va de Puigcerdà a Llívia, quan travessa el territori francès, no és França. Ni és tampoc Espanya. És camí neutre. Si hom dona un pas i es fica a la cuneta de la dreta o de l'esquerra, ja és a França i els duaners que fan guàrdia a la mateixa vora del camí tenen dret a demanar-te el pasaport. Però mentre circulis pel mig de la carretera pots anar sense cap document excepcional, a part d'un volant que dona la duana de Puigcerdà i ni els vigilants francesos ni tampoc els espanyols no poden obstruir el teu pas. Aquest tros de carretera <<tabú>> semblaria un camp a propòsit per a contrabandistes, desertors, emigrants clandestins, etc., però m'han assegurat que no passa res d'això".²⁷ Sembla, per tant, que durant la República les coses havien tornat una mica al lloc que havien d'estar. Malgrat tot, aquesta calma i facilitat a l'hora de creuar d'un costat a l'altre no tardarà gaire a canviar i molt.

El febrer de 1939, els nacionals entren a Puigcerdà i demanen permís a les autoritats franceses per arribar fins a Llívia per la carretera neutral i posar, d'aquesta manera, la vila sota el seu control. Després de la Guerra Civil Espanyola, amb el règim autoritari del general Franco, la frontera es tornarà a tancar, des del 1939 fins al restabliment de les relacions diplomàtiques amb França el 1947. Aquest tancament coincidirà amb la Segona Guerra Mundial. Franco s'havia declarat neutral en la contesa i els alemanys no varen entrar oficialment a Llívia. Malgrat tot, controlaven

tota la seva frontera. Tenien por de que l'enclavament pogués ser un lloc propici per l'espionatge i les conspiracions i varen demanar a Madrid que vigilés especialment aquella secció de frontera. El govern nazi va situar més d'un centenar de policies armats a les rodalies del poble, quan Llívia només tenia uns 700 habitants, i patrullaven pels seus límits constantment²⁸ però sense acabar de tancar definitivament la frontera.²⁹

Tropes alemanyes al Bar Internacional, foto de la família. Viladecans

Les tropes nacionals en direcció a Llívia, 1939

El pas i el moviment de persones, i de tot tipus de mercaderies, per la carretera neutral estava controladíssim, però també tots els camins que sortien de l'enclavament cap a França tenien cassetes de duana franceses. Per poder creuar fins a Llívia, les dificultats eren moltes. Als habitants de Llívia, només els calia un salconduit que era obligatori per a tots els residents

de la frontera i s'havia de renovar cada mes. Qualsevol persona de fora, encara que es tractés d'un amic o un familiar d'algú del poble, havia d'estar avalada per alguna autoritat municipal per poder arribar a l'enclavament, fos quin fos el motiu de la visita. L'aval s'havia de presentar a la policia per que n'hi hagués constància. Això també afectava als estiuejants que volien venir a passar les vacances a Llivia. En aquest cas, s'havia de demanar una autorització especial al governador Civil de Girona. La frontera es va obrir el dia 5 de febrer de 1948 però, ni tan sols amb el passaport, tampoc permetien arribar fins a Llivia. Havien de demanar l'autorització per entrar a l'enclavament fins i tot els transportistes de mercaderies que només venien a descarregar o a carregar. Es podia sol·licitar per uns dies concrets, per unes setmanes, tot dependent del motiu de la visita a la població.³⁰

"El Control", duana a l'entrada de Llivia

Els duaners francesos tampoc ho posaven gaire fàcil. El 1980, els francesos encara obligaven a tots aquells de Llivia que treballaven a França a dur un passi per poder arribar amb cotxe a la feina.³⁰ Els punts d'entrada i sortida de l'enclavament eren obligatòriament les duanes de Ro i aquelles instal·lades als encreuaments del camí neutre amb la D-30 i l'N-20. Pel que fa a Estavar, el pas per aquest punt estava autoritzat només pels habitants d'aquesta localitat. Era obligatori presentar aquesta Carta Grisa a qualsevol requeriment dels agents de duana francesos. Tampoc es podia travessar amb cap mercaderia a través de l'enclavament.³¹

A finals de la Dictadura, els controls varen anar minvant i la clàusula que decretava el lliure pas per la via neutral sense poder ser molestat pels oficials dels dos regnes en el territori de llurs sobirania, a poc a poc, semblava que s'estava tornant a aplicar. Tot i així, els temps havien canviat. La modernització, els nous

costums quotidians, la conducció generalitzada d'automòbils, etc., imposaven una manera de funcionar bastant diferent que els tractats que havien establert la normativa per transcórrer per aquesta via no havien tingut en compte. El fet que encara estigui en vigència un tractat que es va signar durant la segona meitat del segle XIX ha provocat que els dos Estats hagin tingut, o s'hagin permès el luxe, de condicionar aquest lliure pas en base a la seva sobirania territorial. El cas és que, en el tram de carretera que passa per territori francès, s'ha d'aplicar i respectar la legislació francesa; igual que, a Llivia, s'ha de respectar l'espanyola, encara que els francesos hi tinguin el pas lliure.

A finals de la dècada de 1970, tots els veïns de Llivia es varen veure obligats a tenir La Carta Verda. Aquesta Carta Verda permetia anar a l'estranger amb el propi vehicle i t'assegurava amb garanties il·limitades, però sense la Carta no podies circular per fora del país. I Llivia estava fora del país, malgrat estar comunicada amb Espanya per la carretera neutral? Doncs sí. La gent de Llivia, sense sortir del seu Estat, haurà de dur aquest document per poder anar amb el seu cotxe, encara que sigui, de Llivia a Puigcerdà. Evidentment, l'Ajuntament i el seu alcalde Guillem Burges, el 15 de març de 1979, van escriure per protestar, de seguida, al director General d'Assegurances, fent referència a l'article 21 del tractat del 26 de maig de 1866. Consideraven que això vulnerava els seus drets. Eren els únics espanyols que forçosament havien de dur aquest document i no volien que se'ls imposés tenir de pagar un complement que trobaven totalment antijurídic i il·legal. El que demanaven a la carta, però, més que el permís dels francesos per circular per dins el seu territori, era que les asseguradores espanyoles cobrissin els riscos del tràfic normal per poder anar a Puigcerdà, com diu l'alcalde, *"de la mateixa manera que cobreixen els riscos que es produeixen, per exemple, en alta mar sense exigir cap sobreprima"*. La resposta arribà el 27 de setembre. El director General li explica que els accidents en aquest tram de carretera tan poden ser entre francesos, com entre espanyols, com entre francesos i espanyols. Li explica també que les autoritats franceses no es conformen amb les indemnitzacions que ofereix la garantia obligatòria de les assegurances espanyoles i que demanen que es respecti la quantia de l'assegurança establerta en la seva legislació, per molt que es gaudeixi de lliure pas.³² Al final no es va

aconseguir res i van tenir de continuar duent la Carta Verda. Més, si un de Llivia es comprava un cotxe, si no adquiria la Carta Verda, ni tan sols l'asseguraven.³³

La mateixa sobirania territorial, a vegades ha provocat que les administracions franceses hagin tingut una actitud un pèl desconsiderada. El fet que Llivia no fos un poble de gran importància o envergadura potser havia motivat que l'administració francesa, en altres temps, s'oblidés del manteniment del tram de carretera que li corresponia, com també l'espanyola pel que fa el tros que anava de la seva duana fins al pont de Llivia. Ja s'ha comentat que no es tractarà aquest tema, en el que els dos Estats fallaven. Però sí que es pot mencionar que, en motiu d'unes obres a la ruta neutral per unir-la al camí que havia de comunicar Ur amb Càldegues i les queixes pertinents de l'Ajuntament per la poca cura que es tenia per la conservació del vial, el 28 de juliol de 1903, el subprefecte de Prades escriu a l'Ajuntament de Llivia dient-li que aquell camí, ells, gairebé no el fan servir i que ni tan sols el tenen classificat en cap xarxa de camins -és a dir, com si no existís. Per tant, proposa que els pobles veïns el declarin com a camí rural i que després formin un sindicat, juntament amb els de Llivia, que tingui cura de conservar-lo. L'alcalde Guillem Jordana s'indigna per la importància que té el camí per la comunicació entre Llivia i Puigcerdà, l'únic camí que arriba fins la seva capital, i posa l'èmfasi en el fet que ells mantenen i conserven tots els camins neutrals pels que transcorren els francesos per dins l'enclavament. Es nega a la consideració de camí rural que li volien atorgar al camí neutral i exigeix, com a mínim, la consideració de camí veïnal.³⁴ S'ha de dir que aquesta consideració del camí rural li volen atorgar en virtut de la seva sobirania territorial.

Camí neutral a principis de segle

Alguna vegada, altres no, quan han tingut de fer alguna actuació en la mateixa ruta neutral o alguna modificació en el tram de carretera que passa per dins el seu territori, han tirat pel dret sense tenir gaire o gens en compte l'opinió dels de Llivia, considerant que la seva sobirania els hi permet fer-ho, encara que els majors usuaris en siguin els de l'enclavament. Els de Llivia, zelosos del seus drets, no en deixen passar ni una i a la més mínima reivindiquen la seva situació com enclavament, recorrent qualsevol actuació que França dugui a terme a la carretera neutral. I qualsevol vol dir qualsevol. No fos cas que s'hi acostumessin i s'acabés perdent, a la llarga, la comoditat per accedir a Puigcerdà. Això, a vegades a suscitat gestos reivindicatius i patriòtics en els seus habitants. A vegades ha estat la manera de fer-se veure, de fer-se escoltar i de donar constància de la seva presència dins la Gran França. Doncs això és el que va succeir quan els francesos van donar prioritat de pas a la seva N-20 on es creuava amb la carretera neutral. La vila interpretava que lliure circulació volia dir que no es podia obstaculitzar el pas als que anaven i venien de Llivia al llarg de tota la carretera neutral, i cedir el pas, per a ells, significava un entrebanc per aquesta lliure circulació.

Ja el febrer de 1961, l'alcalde de Llivia Isidre Tor va escriure al President de la Comissió de Límits del Ministeri d'Assumptes Estrangers per queixar-se sobre aquest assumpte i no va rebre cap resposta. El problema era que aquesta cruïlla provocava molts accidents. El juny de 1970, nou anys després, es fa una reunió a Bourg-Madame per debatre les qüestions frontereres de la Cerdanya i es parlà, també, de la regularització del trànsit per aquest encreuament. Per evitar els accidents, els francesos proposen posar un stop a la carretera neutral. L'alcalde Francesc Soldevila s'hi va negar rotundament i proposà que s'hi col·loqués uns semàfors o es construís un pas enlairat per sobre la cruïlla. Cap de les dues alternatives foren acceptades. La qüestió era que la solució estava en mans franceses perquè la carretera era dins la seva jurisdicció i, l'abril de 1971, posen els senyals de stop malgrat l'oposició dels de Llivia. L'Ajuntament, aleshores, envià un escrit signat per 129 veïns protestant contra la resolució francesa al governador Civil de Girona.³⁵

Cruïlla de l'N-20 amb la D-68 i la via del tren groc, abans de la construcció del pas enlairat

Part de la gent de la vila va creure que se'ls havia ignorat totalment i es respirava cert malestar. Van començar a pensar que els drets que tenien reconeguts des del 1660 s'estaven degradant i reaccionaren amb un acte de rebel·lia contra la desconsideració francesa. Començava la Guerra dels STOPS. La nit del 16 d'abril, una quadrilla de vilatans va fins la cruïlla, arrenquen els senyals de stop i se'ls enduen. El dia següent els francesos tornen a col·locar-los i tornaran a ser arrencats per l'escamot nocturn de Llívia. Els francesos solden els senyals als pals però, al cap d'uns dies, els de Llívia se'ls tornen a endur. I així successivament fins que acaben amb tots els senyals dels magatzems de Sallagosa i n'han de fer venir més de Prades. Els francesos s'asseguraren que aquests no es poguessin tornar a arrancar però aleshores els inutilitzaren amb pintura.³⁶ La premsa se'n va fer molt ressò d'aquest conflicte perquè donava per tractar-lo de forma bastant sensacionalista.

Mentrestant, unes delegacions representatives de Llívia van a reunir-se a mitjans de maig de 1971 amb el governador Civil de Girona i amb el sotssecretari del ministeri de Governació perquè creuen que serà més fructífer que esperar cartes amb respostes que no arriben. El sotssecretari Santiago Cruylles els va rebre a mitjans de maig i, després d'escoltar els seus requeriments i com s'estaven esdevenint tots els fets, els va recomanar que es deixessin d'actes vandàlics i els assegurà que intentaria arribar a un acord amb el govern francès per posar-hi, com a mínim, uns semàfors. Així que, a finals de juliol, els francesos treuen els stops però i posen uns altres senyals de "Deixeu Pas" que encara mantenien la preferència per l'N-20. Malgrat tot, el ministre d'Assumptes Exteriors escriu

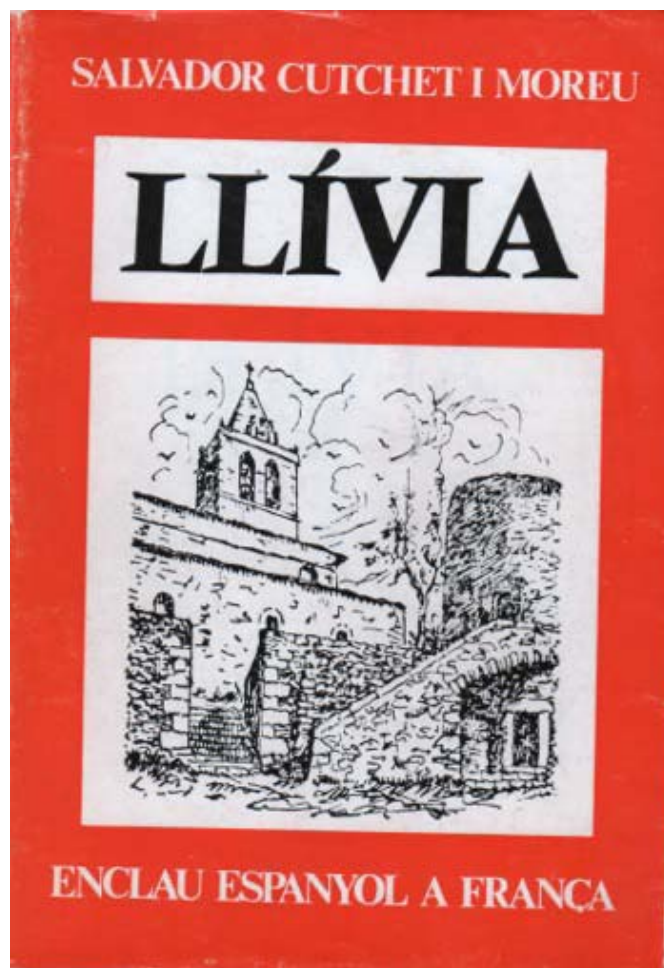
a l'alcalde Valentí Surià explicant-li que els francesos havien accedit a canviar els senyals de stop per uns semàfors. A partir d'aquest moment les converses entre les delegacions francesa i espanyola es continuaren mantenint a la Comissió de Límits fins que el 9 de juny de 1978 se signà l'acord hispano-francès que plantejava la construcció del pas enlairat per sobre l'N-20 que avui coneixem. L'Estat espanyol es va fer càrrec de tot el cost de la construcció. Aquest cop sembla que les autoritats espanyoles van prestar atenció a les súpliques de Llívia. La condició jurídica d'aquesta variant serà la mateixa que té la resta de carretera neutral, mantenint-se el que es va decidir en el tractat de Bàiona: del manteniment de la meitat del pont que toca a Puigcerdà se'n farà càrrec Espanya i França s'encarregarà del manteniment de la meitat del pont que toca a la banda francesa,³⁷ com pertoca per la sobirania que hi tenen ambdós Estats. D'aquesta manera, els espanyols, a partir del 20 de desembre de 1982, tornaran a tenir el pas lliure sense poder ser molestats per les autoritats franceses en la carretera neutral que uneix Llívia i Puigcerdà i, a més, sense cap mena d'obstacle.

No fa gaire hi va tornar a haver desavinences entre els de Llívia i l'administració francesa. Fou per un motiu similar, unes obres a la carretera neutral que havien de modificar el seu traçat i la circulació habitual de la via. El procediment fou una mica el mateix. Es va tirar pel dret. No es va demanar l'opinió en cap moment, com ha passat altres vegades, a la gent que usava aquesta carretera contínuament. Potser, al final, França també s'han cansat de les queixes contínues i les objeccions a totes les seves decisions. El cas és que, el 13 de febrer de 2013, la subprefecte Alice Costa es va acostar fins a Llívia per "informar" a la població sobre un nou projecte que s'havia d'executar a la carretera D-68, just a l'entrada del pas elevat per la banda francesa. L'any 2005, el govern francès ja havia manifestat aquesta intenció i volia construir una rotonda sobre la carretera internacional de Llívia, una altra sobre l'N-20 francesa i una nova via que comunicaria ambdues carreteres. En el seu moment, l'Ajuntament de Llívia ja va presentar les seves al·legacions davant la prefectura de Perpinyà, al subdelegat del Govern a Girona i al delegat de Carreteres de Catalunya. El govern francès havia reprès el projecte però aquella rotonda sobre la carretera de Llívia se substituïa per un encreuament en forma de "T". Després d'argu-

mentar els beneficis d'aquella nova cruïlla per minvar els accidents que es produïen a la carretera, com era d'esperar, la gent de Llívia s'hi va oposar. Varen aportar diverses alternatives i altres solucions per no haver de modificar el vial de la carretera neutral, com per exemple que els camions passessin per la rotonda que es va construir el 2001 -de mutu acord- a l'encreuament de la carretera neutral amb la D-30, entre Càldegues i Ur, ja que aquest era, segons els de la vila, l'objectiu real de les rotondes; a més, molts camions ja la feien servir. Davant les objeccions, la subprefecte va explicar que el projecte ja estava en execució i que les obres començarien aquell mateix estiu, afirmant que "com en tot projecte, hi ha qui guanya i qui perd, en aquest cas, França guanya molt i Espanya tampoc perd tant".³⁸

L'Ajuntament de Llívia va escriure a la Comissió de Límits per tal de manifestar la disconformitat del municipi a tal projecte i impedir l'execució de l'obra, així com al subdelegat del Govern a Girona, als Departaments de Governació i Relacions Institucionals i de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat, al delegat del Govern al Pirineu i a l'ambaixador de la Generalitat a París.³⁸ Per una altra banda, es va fer una recollida de firmes contra el projecte. Se'n va obtenir un total de 1685: 704 habitants de Llívia; 395, de la Cerdanya espanyola; 62, de la Cerdanya francesa; 505, de la resta de Catalunya; i 18, d'espanyoles. Aquesta vegada, però, no es va poder fer respectar el lliure pas sense obstacles que tant reclamen els de Llívia sempre, ja que tots els camions passen per la carretera de Llívia, en lloc d'entrar a Bourg-Madame.

Finalment, el 1995, amb l'acord de Schengen, aquest lliure pas del qual gaudia Llívia vers Espanya també es decreta a totes les fronteres interiors dins de la Unió Europea i es crea un espai comú denominat espai Schengen en el qual hi pot circular lliurement qualsevol persona que hagi entrat regularment per una de les fronteres exteriors de la Unió Europea o que resideixi en un dels països que apliquen el conveni. Així, aquestes fronteres interiors poden creuar-se en qualsevol lloc sense que es realitzi cap mena de control de les persones. No obstant això, quan així ho exigeixi l'ordre públic o la seguretat nacional, qualsevol dels països de la Unió Europea podrà decidir que s'efectuïn controls fronterers nacionals adaptats a la situació en les fronteres interiors durant un període de temps limitat.³⁹

Notes:

- 1.- SAHLINS, P (1993): *Fronteres i identitats: la formació d'Espanya i França a la Cerdanya, s. XVII-XIX*, Vic: Eumo editorial, pàg. 59-60
- 2.- Sahlins (1993), *Op. cit.*, pàg. 248.
- 3.- RUQUET, M. (2007): Le contrôle de l'enclave de Llívia par les autorités françaises pendant le premier conflit mondial, *Ceretania*, 5, pàg. 250.
- 4.- Sahlins (1993), *Op. Cit.*, pàg.: 231.
- 5.- Sahlins (1993), *Op. Cit.*, pàg.: 234-235.
- 6.- Sahlins (1993), *Op. Cit.*, pàg.: 248.
- 7.- Idea extreta de CONESA, M (2012): *D'herbe, de terre et de sang. La Cerdagne du XIVe au XIXe siècle*, Perpignan: Presses Universitaires de Perpignan, pàg.: 468.
- 8.- Sahlins (1993), *Op. cit.*, 211-212.
- 9.- THIERS, A. (1998). Viatge al Rosselló i a la Cerdanya (1822). 1a ed. Tremp: Garsineu. Traducció: Josep M. Cuenca Flores. (Biblioteca Pirinenca, 29), pàg.: 54-57.
- 10.- Arxiu Històric Municipal de Llívia (HMLI), VII.5.3.2: Sobre problemes fronterers en la carretera neutral de Puigcerdà a Llívia. Carta dirigida a l'Ajuntament de Llívia, Gobierno Militar y Político corregimiento de Puigcerdà, 22 d'abril de 1833.
- 11.- Sahlins (1993), *Op cit.*, 214.

12.- AHMLI, VII.5.3.2.: Sobre problemes fronterers en la carretera neutral de Puigcerdà a Llívia. Carta en brut sense destinatari, 11 de març de 1837.

13.- Persona que fa, sola, una ronda, <http://dlc.iec.cat/>

14.- VINYET, J. (1991): "Miscel·lània l·liuvenca del segle XIX i començaments del segle XX. Sessions municipals. Dades extretes de l'arxiu municipal de Llívia", *10é Quadern d'Informació Municipal*, Llívia: Ajuntament de Llívia, p. 208.

15.- Sahlins (1993), *Op. cit.*, p. 215.

16.- Opinió extreta de les memòries de BRAGU-LAT, J. (1969) "*Vint-i-cinc anys de vida puigcerdanesa, 1901-1925*", Barcelona: Casulleras, p. 39.

17.- Ruquet (2007), *Op. cit.*, 250.

18.- Ruquet (2007), *Op. cit.*, 256.

19.- Ruquet (2007), *Op. cit.*, 259.

20.-, AHMLI, VII.5.3.2.: Sobre problemes fronterers en la carretera neutral de Puigcerdà a Llívia. Carta en brut que es dirigirà al ministre de Governació, datada al 15 de juny de 1915.

21.- AHMLI, VII.5.3.2.: Sobre problemes fronterers en la carretera neutral de Puigcerdà a Llívia. Còpia i descripció de la correspondència entre l'Ajuntament i el ministeri d'Estat: *Cuestiones referentes al libre tránsito de los españoles por el camino de Llívia a Puigcerdà en territorio francés*, 1915.

22.- Ruquet (2007), *Op. cit.*, 258.

23.- AHMLI, VII.5.3.2.: Sobre problemes fronterers en la carretera neutral de Puigcerdà a Llívia. Telegrama enviat pel ministre de Governació a l'alcalde de Llívia el 28 de juny de 1915.

24.- AHMLI, VII.5.3.2.: Sobre problemes fronterers en la carretera neutral de Puigcerdà a Llívia. Carta en brut que es pretén enviar al ministre de Governació, datada al 15 de juny de 1915.

25.- AHMLI, VII.5.3.2.: Sobre problemes fronterers en la carretera neutral de Puigcerdà a Llívia. Carta en brut que es pretén enviar al ministre de Governació, datada al 15 de juny de 1915.

26.- [https://es.wikipedia.org/wiki/Estampa_\(revista\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Estampa_(revista)) Vist l'1 de maig de 2016.

27.- Copiat literalment de VINYET, J (1984): "Anecdolari històric, Llívia cinquanta anys enre-re", *5é Quadern d'Informació Municipal*, Llívia: Ajuntament de Llívia, pàg.: 128. // Sánchez-Ocaña, V (1933): El pasillo francés, a: *Estampa*, 278, p. 7-11. Vist l'1 de maig de 2016:

<http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0003453977&search=&lang=es> HYPERLINK "<http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0003453977&search=&lang=es>" HYPERLINK "<http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0003453977&search=&lang=es>"

[digital.bne.es/issue.vm?id=0003453977&search=&lang=es](http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0003453977&search=&lang=es) HYPERLINK "<http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0003453977&search=&lang=es>"

28. Ens ho explica Diego González en el seu bloc "*Fronteras*", vist l'1 de maig de 2016: <https://fronterasblog.com/2009/02/09/un-trozo-de-espana-en-francia/>

29.- Sahlins (1993), *Op. cit.*, p. 298-299.

30.- SURIÀ, V. (2012): *Llívia, vivències de quan repicaven les campanes*, La Seu d'Urgell: Edicions Salòria, pàg. 74-76.

31.- Surià (2012), *Op. cit.*, pàg. 78: Annex 5, Carta Gris.

32.- VVAA (1981): Carta Verda", *1er Quadern d'Informació Municipal*, Llívia: Ajuntament de Llívia, p. 58-64. Extret d'un recull amb el recurs de l'Ajuntament contra la Carta Verda obligatòria i la correspondència consegüent.

33.- Surià (2012), *Op. cit.*, pàg. 153.

34.- AHMLI, VII.5.3.2.: Sobre problemes fronterers en la carretera neutral de Puigcerdà a Llívia. Carta en brut sense destinatari, escrita amb la intenció de posar-ho en coneixement i que es procedeixi per solucionar-ho, 29 de setembre de 1903.

35.- VINYET, J. (1982): El pas enlairat sobre la RN-20 francesa i la guerra dels stop, *3er Quadern d'Informació Municipal*, Llívia: Ajuntament de Llívia, pàg.: 97-101.

36.- Vinyet (1982), *Op. Cit.*, pàg.: 102.

37.- Vinyet (1982), *Op. Cit.*, pàg.: 102-106.

38.- Extret de la notícia "Conflicte internacional per unes obres a la carretera de Llívia" del diari Nació Digital, publicada el 6 de març de 2013. Vist el 7 de maig de 2016.

<http://www.naciodigital.cat/lleida/noticia/9235/conflicte/internacional/obres/carretera/llivia>

39.- Extret de la pàgina web del ministeri de l'Interior. Vist el 7 de maig de 2016.

<http://www.interior.gob.es/web/servicios-al-ciudadano/extranjeria/acuerdo-de-schengen>.

Llívia, l'enclau?

JOAQUIM NADAL I FARRERAS

L'anomalia és Llívia? O ho és tota l'Alta Cerdanya? Aquesta singularitat politicoadministrativa, que és conseqüència directa i immediata del Tractat dels Pirineus, ha marcat sens dubte la història de la vila i, també, la de la Cerdanya.

La racionalitat xoca amb el garbuix que es desprèn del recompte de superposicions administratives que exerceixen el seu domini intangible sobre un territori

que desmenteix, cada dia, amb la geografia, aquestes superposicions. Dos estats, un departament i dues províncies, diverses comarques, un consell general, un consell regional, el Govern de la Generalitat i la seva intermitent delegació de l'Alt Pirineu i Aran, dues diòcesis... i, segur que en el meu repàs em deixo algun àmbit sectorial, com per exemple, l'administració de justícia i els seus partits judicials.

Llívia Conjunt exterior de l'església 27 juliol 1924

Mirat així, des de la complexitat d'aquesta teranyina administrativa, Llívia és una realitat diàfana i transparent.

Una realitat construïda per la sedimentació dels segles i les petjades successives de la presència humana, que hi ha exercit l'agricultura i el pasturatge sota l'atenta mirada de la milícia vigilant del castell. La dialèctica entre el turó del castell i la plana és segurament l'element més distintiu de la història de Llívia, fins a la destrucció del castell a finals del segle xv. Castell-fortalesa i castell-vila units en una simbiosi imprescindible que perdura més enllà del privilegi de Jaume I, que obre la porta a l'expansió de la Llívia del pla. Un privilegi que va acabar obrint les portes, amb el temps, a la substitució total de la vila del castell per la nova Llívia del pla, després d'una etapa de simultaneïtat, amb habitatges dins i fora del castell dels mateixos habitants de la vila, que podien baixar a la plana però que havien de conservar el seu habitatge ben mantingut en el castell.

Segurament només la posició estratègica i el paper de la vila-castell justifiquen la llarga capitalitat, exercida per Llívia, de tota la Cerdanya fins que fou substituïda per una vila en un altre puig.

La dialèctica entre el castell-vila i la vila a la plana és la mateixa dialèctica recurrent entre la guerra i la pau, en una constant d'anades i vingudes dels exèrcits catalans o espanyols d'una banda, i francesos de l'altra, com, de fet, va passar sovint a tot el territori de Catalunya, amb especial virulència durant el segle xvii.

Convé, però, remarcar que malgrat la incidència i l'impacte de les guerres i de les fronteres, en el dia a dia dels habitants de Llívia i, també, en general del país, la realitat social i territorial emergia amb més força que les línies de separació virtuals entre estats, per exemple. És evident que els exèrcits i el control de les fronteres tenen, en els moments de conflicte àlgid, una gran força, però també és molt evident que entre els fils invisibles de l'administració i els fils intangibles, però més sòlids, dels lligams familiars, del veïnatge, de l'intercanvi, de la propietat de la terra o de l'explotació de les pastures, aquests darrers s'acaben imposant amb més eficàcia.

I, per damunt de tot, emergeix una realitat institucional indestructible, construïda peça a peça amb els privilegis atorgats a la vila, que traspassen fronteres i règims polítics, i fan del *Llibre Ferrat* dels privilegis de

la vila de Llívia, el compendi constituent d'un municipi de l'Antic Règim que dibuixa la seva autonomia a cop de privilegi: des de Joan I (i els reis anteriors des de Jaume I, de forma implícita) fins al duc de Berwick.

És possible que en algun moment d'extrema gravetat, els habitants de Llívia sentissin l'ofec de la frontera i l'asfíxia de l'aïllament, però és, també, molt evident que la permeabilitat del territori convertia, en altres moments, la frontera en una esponja. Els humans i el bestiar transitaven cap a les pastures de Llívia i, fent de necessitat virtut, trencaven l'aïllament presumpte amb la dinàmica de les exigències quotidianes de la supervivència.

Avui la frontera és més intangible que mai i l'enclavament esdevé una vila-mirall situada en ple territori francès, però impregnada de les dinàmiques de la Baixa Cerdanya dominades pel turisme, la construcció i la influència permeable de la cada vegada més pròxima conurbació barcelonina, sobretot després de la construcció del Túnel del Cadí. És veritat que Llívia no pot competir per la seva antiga capitalitat amb Puigcerdà, però no és menys cert que, de facto, Llívia exerceix, ara, una nova capitalitat sobre el que històricament havia estat el seu territori natural, que ja no admet les barreres de les fronteres administratives.

En el paradigma d'una construcció europea, sovint frustrant, la irreal anomalia de l'enclavament llivienc potser podria ser la punta de llança per a la superació efectiva i definitiva de les velles fronteres i, també, de les velles administracions, primer per a tota la Cerdanya i, més endavant, per a totes les nacions d'Europa més enllà dels vells estats.

I que allò que uneix la història, la cultura, les famílies, les pastures, la mobilitat i la permeabilitat, un hospital i un escorxador transfronterer, que no ho separin les ratlles intangibles dels mapes; en definitiva, el mapa d'Europa que avui s'estudia a les escoles, si s'estudien els mapes d'Europa, ja no s'assembla gaire al que estudiaven els habitants de Llívia o d'Estavar al final de la Segona Guerra Mundial.

Llívia. Interior de l'església. 27 juliol 1924. Arxiu Albert Bastardes. Fotògrafs Joan i Gabriel Roig i Font

Querol

—REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

NÚM. 18
PRIMAVERA 2016

Grup de Recerca
de Cerdanya

REVISTA CULTURAL DE L'ASSOCIACIÓ GRUP DE RECERCA DE Cerdanya · © TOTS ELS DRETS RESERVATS

BAR-RESTAURANT
Esmorzars-Pizzeria-Braseria

C/ Higiní de Rivera, 2 - tel. 972 88 00 44 - 17520 Puigcerdà